

TEXEL NA DE REFORMATIE

De questie Conincxvelt

Aart van den Brink

2022

Inhoud

Inleiding	3
Texel rond zestienhonderd.....	4
Drie predikanten voor het eiland	4
Onenigheid tussen Aris en Abel	9
Schoolmeesters moeten tekenen	12
1620 Daniel Conincxvelt verschijnt op het toneel.....	17
Conincxvelt begint als predikant	19
Den Hoorn op zoek: het geval Jan Claessen.....	24
Zomer 1622 Crisis op het eiland.....	28
Een koster in het nauw.....	28
Naar de notaris op Texel	32
Classisvergadering einde 1622	35
1623 Escalatie.....	37
Nogmaals naar de notaris	38
Uitvoerige behandeling van de zaak Conincxvelt bij de Classis van Alkmaar	43
Nieuwe getuigenverklaringen	45
Behandeling van de kwestie Conincxvelt voor de Classis na de verklaringen	47
1624 Het jaar van de waarheid	50
De Waal en Oosterend willen afscheid nemen van Daniel Conincxvelt.....	52
De opvolging in Den Burg wordt doorgezet, Backer geexamineerd	53
Quiering Gerbrantsz in Alkmaar tegenover Daniel Conincxvelt.....	54
Appel bij de Synode.....	58
Een gemachtigde voor de gecombineerde vergadering van Classis en Synode	61
Gezamenlijke vergadering met gedeputeerden van de Synode	63
1625 Ontknoping.....	67
Brieven van Daniel.....	67
Daniel ziet nog een reden voor protest maar wordt afgewezen	69
Opnieuw naar de Synode	71
1626 Afrekening	72
Conincxvelt verweert zich opnieuw tot het uiterste.....	73
De laatste berichten over Daniel.....	75
En verder	81

Inleiding

In het Regionaal Archief in Alkmaar (RAA) bevindt zich een archiefstuk getiteld “Beschuldigingen tegen Ds. D.J. Coningxvelt, predikant te Oosterend en Waal op Texel. 1622-1625. 1 omslag”¹. Het is een duister dossier waaruit de gang van zaken niet direct is af te leiden. Om die reden heb ik onderzoek gedaan naar wat de Classis van Alkmaar in die periode over deze zaak schreef. Hier is inderdaad meer te vinden en bovendien komen ook de andere wederwaardigheden van de gereformeerde kerken op Texel aan het begin van de zeventiende eeuw aan bod.²

Omdat deze bronnen over Texel voor zover ik weet niet elektronisch beschikbaar zijn en omdat ik aanvankelijk niet wist wat belangrijk zou zijn, heb ik me ertoe gezet om zoveel mogelijk van deze geschiedenissen te transcriberen en daar via uitleg en aantekeningen een zekere context aan te geven. Inmiddels groeiden de commentaren zodanig uit dat van geannoteerde transcripties al nauwelijks meer gesproken kan worden, maar alle verbanden leken me zo boeiend dat ik deze vorm maar heb gehandhaafd. Wie ze niet interessant vindt kan de transcripties overslaan, maar misschien zijn ze voor een ander weer waardevol materiaal. Veel bestaande conclusies over de tijd die ik behandel zijn gebaseerd op slechts enkele bronnen. Wat extra materiaal kan dan geen kwaad. Bovendien kan iemand dan ook zelf conclusies trekken.

Uit de notulen van de Classis blijkt ook dat het dossier nog wel dikker had kunnen zijn. Het is jammer dat niet alle brieven en verklaringen die in Alkmaar zijn behandeld ook bewaard zijn gebleven, maar dankzij de vermelding ervan komen we wel tot een tamelijk compleet beeld.

De transcriptie van de documenten was niet eenvoudig, vooral omdat sommige documenten door waterschade en verkleuring erg slecht leesbaar waren en bovendien is het kerkjargon nogal apart. Zonder de zeer gewaardeerde en belangenloze hulp van Maarten 't Hart zou ik een flink aantal keren de plank volledig mis hebben geslagen. Voor enkele biografische gegevens heb ik dankbaar gebruik gemaakt van Quirinius en de andere Blankenburgs, van Rein Verhagen, Erve muziek 20138, die zo vriendelijk was om mij ook enkele niet gepubliceerde hoofdstukken toe te sturen.

In het vervolg noteer ik citaten uit de Handeling van de Classis van Alkmaar met HCA, transcripties van het dossier Daniel (van) Coningxvelt met DCV. Het tijdschrift van de Historische Vereniging Texel noteer ik met HVT. De nummers achter de fragmenten verwijzen naar de foto's die ik maakte van de archiefstukken.

De periode vóór 1605 behandel ik uitgebreid in *Texel na de reformatie: Brieven aan de Classis van Alkmaar*. De periode tussen 1605 en 1620 vindt u (ook) in *Texel na de reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn*. Beiden zijn online raadpleegbaar via de bibliotheek van het Regionaal Archief Alkmaar.

14-6-2022

Aart van den Brink

¹ Regionaal Archief Alkmaar (RAA) 10.4.044 inv.nr. 90

² RAA 10.4.044 inv. nr. 1 e.v.

Texel na zestienhonderd

Na het verdrijven van de Spanjaarden uit Noord Holland in 1573 worden de kerken aldaar van de katholieken afgenomen en toegewezen aan de calvinistische protestanten, die zich gereformeerden noemen. Predikanten nemen de plaats in van priesters. Deze overgang geschiedt niet overal zonder problemen en de eerste jaren komt het vaak voor dat er maar af en toe een predikant aanwezig is. Dit was in een uithoek als Texel zeker het geval. We vinden daarover in de notulen van de provinciale Synodes van Noord Holland regelmatig bewijzen.³ Men stuurt predikanten naar Texel, maar beklagt zich ook over grote onordentelijkheden en de desolate toestand op het eiland als er geen predikant is. De betaling lijkt ook te wensen over te laten.

Van oudsher heeft Texel vier echte kerken: in Den Burg, De Westen, De Waal en Oosterend. De Koog heeft een kapel bij de kerk van Den Burg, Den Hoorn een kapel bij die van De Westen.⁴ De Westen is een aanzienlijk dorp geweest, maar al eerder trad verval in.

Tot 1595 wordt in de notulen van de jaarlijkse provinciale Synodes alleen gesproken over Texel en de namen van de verschillende dorpen worden niet genoemd. Dit was ook later vaak de gewoonte. Het is lastig uit te maken welke predikanten waar dienen en hoeveel er zijn. Uit een notitie uit 1573 over vijf Texelse priesters die protesteren tegen hun afzetting (ze willen best wel overgaan naar de nieuwe religie), zou men kunnen afleiden dat de kerkgoederen voldoende inkomsten genereerden voor althans enkele predikanten. Priesters waren overigens in het algemeen wel goedkoper omdat ze formeel geen gezin hadden en nog extra inkomsten genoten uit het bedienen der sacramenten. Bovendien vulden ze hun inkomsten vaak nog aan als boer.

Het gebruik van de kerken wordt weliswaar aan de gereformeerden toegewezen, maar de betaling van de predikanten geschiedt door onafhankelijke kerkmeesters die de inkomsten uit kerkgoederen beheren. De aanstelling van een predikant geschiedt na beroeping door de gemeente en goedkeuring door de regionale Classis door de wereldlijke overheid, de Staten van Holland en West Friesland. De gereformeerde kerk staat onder bescherming van de staat, heeft een bevoorrechte positie, maar het is geen staatskerk en vaak worden de wensen van de kerk niet door de overheid gehonoreerd.

Rond 1600 zien we de volgende indeling: er is één predikant voor Den Burg en De Koog, één voor De Waal en Oosterend en één voor Den Hoorn en De Westen.⁵

Drie predikanten voor het eiland

Na 1608 wordt in verband met de “droevige Remonstrantse troubelen” in Noord Holland tot 1618 geen provinciale Synode gehouden⁶ en de notulen van de Classis van Alkmaar (waaronder Texel valt) van voor 1610 zijn verloren gegaan. In 1609, aan het begin van het twaalfjarig bestand, wil de overheid echter weten hoe de zaken er voor staan. De Staten van Holland en West Friesland vragen aan de leden van de provinciale Synode van Noord Holland wat de verschillende predikanten verdienen. Die stellen dan een “Lijst van Predikanten in Noord Holland te platte lande” samen.⁷ Daarin lezen we o.a.

Aris Goossensz, bedient op Tessel, den Burgh ende de Cooghe, heeft drie kinderen sonder huysvr. Syn Stipendium is 450 guldens wort van de kercmeesters aldaer betaelt.

In 1599 komt Aris Goossensz van Ransdorp/Zunderdorp, waar hij in 1592 als kandidaat beroepen was, naar Den Burg. Hij is in 1609 weduwnaar, eerder getrouwd geweest met Trijntje Pieters. In 1610 is hij getuige bij de sectie op het lichaam van Jannetje Barents de Waal, die daartoe zelf had verzocht. Ze vermoedde dat er een dier in haar

³ In boekvorm al aan het eind van de negentiende eeuw door J. Reitsman en W. van Veen uitgegeven (Acta der provinciale en particuliere synoden, 1892-1899) en on line beschikbaar via www.kerkrecht.nl.

⁴ Zie bijvoorbeeld het privilegie van de zeven schepenen van 1556 “... mogen kiezen vier tot Burgemeesteren (...) uit de zes dorpen, als Oosterendt een, ende ten Wael een, ter Burcht mette Capelle vande Cooch een tsamen, ten Westen met de Capelle vanden Hoorn tsamen een (...)”. (Privilegien en Handvesten der stede en des eilands van Texel. Gerrevink/Ratelband, Amsterdam 1745).

⁵ Zie mijn Texel na de reformatie: Brieven aan de Classis van Alkmaar.

⁶ Melchior Veeres in Het Kerkelyk register van de plaatsen en namen der predikanten van alle de classes, gehorende onder de synodus van Zuyd-Holland, van 't begin der Reformatie, tot nu toe (Martinus Soermans Wilhelmus van Kessel) uit 1702.

⁷ Overgenomen uit een overzicht door P.J. Buyskes in De Nederlandse Leeuw van 1896.

huisde omdat ze steeds dikker werd. Na haar dood bleek er vooral water in haar aanwezig.⁸ In 1612 zal Aris (hij wordt ook wel Arent genoemd) te Amsterdam in ondertrouw gaan met Vrouwtje Cornelis. Zijn nageslacht voert de achternaam Zunderdorp en blijft in Den Burg wonen en wordt tamelijk welvarend. Ook in de telling van 1609 treffen we aan

Willem Barentsz, bedient op Texsel, den Hoorn ende den Westen, heeft een huysvrouw, drie kinderen en een oude moeder die tot zijne laste es. Syn Stipendium is 450 gl wort van de kerkmeesters betaelt.

Willem Barentsz is in 1607 in Den Hoorn begonnen nadat hij in 1606 in Zaandam is ontslagen.⁹

De tractementen liggen vanaf 1594 minimaal op 350 gulden per jaar, met een toeslag van 50 gulden bij het hebben van 3 of meer kinderen en 50 voor het preken in twee kerken. Vanaf 1623 gaat het salaris naar minimaal 500.¹⁰ Een groter aantal kinderen maakte niet uit. Zo heeft Wouter Adriaensz van der Molen, die Graft en de Rijp bedient, “een huysvrouw en thien kinderen en een oude moeder van 82 jaren die tot zijne laste is, ontvangt 450 gulden van de Edel Mogende heeren Staten.” We zien hem veelvuldig terug als voorzitter of secretaris van de Classis van Alkmaar en kennen zijn zoon Jacobus Molanus als latere dominee van De Waal en Oosterend. Hij vertrok ooit naar Indië, maar zijn afstammelingen bleven op Texel wonen en voerden de naam Vermeulen. Ook jaarinkomens van onder de 400 gulden komen voor. De inkomsten van predikanten in steden lagen beduidend hoger. Predikanten behoorden qua status en famlielrelaties tot de middenklasse, maar konden financieel vaak maar net rondkomen.¹¹

In verband met wat gaat volgen is wel interessant “Anthonis Dircxz, bedient Warmenhuysen, heeft een vrou en vier kinderen, ende ooc last van eenighe kinderen zijns ouerleden broeders. Syn Stipendium is 400 guldens, en wort van de kercmeesters aldaer betaalt.” We lezen ook:

De Wale ende Oostereynde op Texsel voor de Classis van Alkmaar: Vaceren¹² van Dienaren.

Er is in De Waal en Oosterend dus geen predikant op dat moment. Net als in Broek op Langedijk en Huisduinen. Om allerlei redenen kan zo iets korter of langer duren.

Vanaf 1610 beschikken we over de handelingen van de Classis van Alkmaar en komt er meer duidelijkheid. Als eerste van de Texelse dorpen worden Oosterend en De Waal genoemd. Die hebben immers geen predikant. De Classis van Hoorn steunt de beoogde kandidaat.

Is den proponent die bij die van Texel tot een predicant versocht wort, in de vergaderinge verschenen, exhiberende een seeckere missive uijt den Name des Classis van Hoorn, de welcke verclaren, dat sij naer onse versoeck den selven in veel verscheijden reijsen geexamineert, ende suiijver in den leere bevonden hebben, ende ons daer voor recommanderen, versoeckende derhalven dat sijne sake gevordert mochte worden, gelijk breder bij de selve missive is blijckende, waer in naer voorgaende onderlinge communicatie bij de vergaderinge een goet genoechen genomen ende besloten is, dat men hem naer verthoninge sijner beroepinge hier inne sal vorderen. De welcke ingeroepen ende dese resolutie gehoort hebbende sijne voornoemde beroepingen beijde vande kercke ende machistraet de vergaderinge overgelevert heeft; die bij de vergaderinge geleesen sijnde is besloten, dat hij midts voortbrengende wettelijcke attestatie ende onderteijckenende den catechisme ende confessie totten dienst bij die van de Wael ende Oosterende op Texel sal toegelaten werden ende orden gestelt op de resterende saken door sekere personen bij den Classen daertoe te comitteren. HCA 29 september 1610 (14867).

Kortom, vanaf 1610 heeft De Waal/Oosterend wel weer een predikant, want aan alle voorwaarden voor een succesvolle beroeping is voldaan. Zijn naam wordt niet genoemd, maar het kan niemand anders zijn dan Abel

⁸ Maarten 't Hart in HVT 94.

⁹ Men zie mijn Texel na de reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn.

¹⁰ Van Deursen. Bavianen en slijkgeuzen.

¹¹ G. Groenhuis. Predikanten. Proefschrift.

¹² Vaceren = onbezet zijn.

Rutgersz.¹³ Hij is afkomstig uit Sijbekarspel, waar hij op 16-11-1608 is getrouwd met Lijntjen Oliviers, afkomstig uit Enkhuizen (bij de nieuwe haven). Hij zou daar schoolmeester zijn geweest.¹⁴ Op 20-11-1609 wordt zoon Rutger gedoopt.¹⁵ Pas 5 jaar later lezen we weer iets over Texel bij de Classis.

Gezamenlijke avondmaalsvieringen op Texel

De Classis heeft nu weinig over Texel te melden, maar dat wil niet zeggen dat het geen turbulente periode is. In het Kerkboek van Den Hoorn, waarvan ik een transcriptie heb gemaakt, zien we predikant Willem Barentsz genoeg problemen met zijn gemeente hebben. Tegelijk is men enthousiast bezig de samenwerking tussen de drie kerken van het eiland de verstevigen. Jaarlijks werd al 'sinds de reformatie' een gezamenlijk avondmaal gevierd en om de afhoudingen en vermaningen goed te regelen werden ook gezamenlijk kerkenraadsvergaderingen gehouden. De notulen van de periode 1610 tot 1615 zijn op Texel bewaard gebleven. Ook daarvan is een transcriptie beschikbaar, die ik heb gebundeld met de teksten van het kerkboek van Den Hoorn. Ook andere problemen die in deze periode ontstaan zijn groot. Men zie *Texel na de reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn*. In dit document stip ik deze zaken alleen kort aan.¹⁶

Schout van Neck wijst opvolger aan

Schout op Texel is op dit moment Barent van Neck. Op 7 december 1612 doet hij een verzoek of zijn zoon Cornelis, die nu werkzaam is in de Molukken, hem mag assisteren of opvolgen. Barend mocht als eigenaar van het pandschap van het schoutsambt ook een voordracht doen.¹⁷

() weerom alhier te Lande gekoomen zynde, by den Suppliant t sijnder assitentie sal moogen worden gebruikt, ende den Suppliant koomende te overlyden of sijnen staat van Schout van Texel te verlaaten, den voornoemden sijnen Soone hem sal succedeeren, ende voor het eerst voor den tyd van seeven, alsdan aanstaande ende vervolgende jaren daar meede blyven voorsien, daar toe hem deesen appointemente voor belofte en toesegginge, voor alsdan alsnu, en alsnu alsdan gedaan verleenen is en dienen sal en werden die van de Kamere van de Reekeningen en allen andere sulks aangaande, geordonneert hem na deesen te reguleeren. Gedaan in den Haage den 7 December 1612.¹⁸

Vergadering van de Classis in Den Burg in 1615

De eerste keer dat de naam van Abel Rutgersz in de notulen van de Classis daadwerkelijk valt is bij de vergadering van 30 juni 1615 die gehouden wordt in Den Burg. We zien in deze tijd de Alkmaarse Classis veelvuldig buiten Alkmaar vergaderen.¹⁹ Later is dat niet meer het geval. Praesis is Willem Barentsz van Den Hoorn en Scriba Abel Rutgersz van De Waal/Oosterend (14870). Er wordt o.a. besloten dat twee Texelse predikanten ook eventueel elders zullen bedienen. Ze komen dan wel onder aan de lijst.

Is goet gevonden dat Aris Goessensz ende Abel Rutgersz sullen bedienen de gemeijnte in de Schermer tot Alckmaer doch dat [diegenen] die noch op de lijst staen sullen voorgaen. HCA 30 juni 1615 (14871).

In dezelfde vergadering een door waterschade sterk verkleurd stukje dat op de volgende bladzijde goed leesbaar verder gaat. Het gaat over ene Egbert Egbertsz van Texel en duidelijk over dronkenschap. Een dergelijk vergrijp zal vaker voorgekomen zijn, maar hier is meer aan de hand.

¹³ Het Kerkelyk Register uit 1702 geeft voor De Waal en 't Oost-eynde vanaf 1615 pas een eigen predikant. De schrijver ervan, Melchior Veeres, legt in een voorwoord uit dat men zijn best heeft gedaan de namen uit de notulen van de verschillende classes te destileren. In 1707 geeft hij in Lyste van de naemen der leeraeren in al de ses classen van het Noorderkwartier wel het juiste jaartal 1610.

¹⁴ Klaassen en Klaassen, uit inventaris Ned. Hervormde Kerk. Zijn handschrift is inderdaad geschoold, maar soms wordt de toevoeging mr verkeerd geïnterpreteerd. Ik heb daar elders geen bewijs van gevonden (maar de Classisboeken van Hoorn ontbreken).

¹⁵ DTB Sijbekarspel, West Fries Archief. Huwelijksafkondiging in Enkhuizen op 24-10-1608. Getuige bij de doop van Rutger is Abels moeder.

¹⁶ In 1613 zijn Willem Barentsz en Abel Rutgersz volgens het kerkboek van Den Hoorn afgevaardigden naar de vergadering van de Classis, maar ik heb daarvan geen bewijs bij de Classis gezien.

¹⁷ Zie Aart van den Brink: Het einde van het Agnietenklooster op Texel (2021).

¹⁸ Resolutien van Holland.

¹⁹ Dit is naar aanleiding van het conflict met de remonstranten, die met name in Alkmaar vaste grond onder de voeten hebben. Noordzij Handboek van de Reformatie, blz. 508.

Sijn gecommiteert Ambrosius Jansz, Gerardus Simonis predikanten en Nanning Jansz, ouderling om Egbert Egbertsz te ontbieden voor dese vergaderinge. Ende is verschenen Egbert Egbertsz ende heeft aan deze vergaderinge sich beclaecht over die preeck bij de kerckenraedt van den Burch, dat sij niet en hebben gedaen naer die woorden J Cristi Math. 18 ende dat haer accusatien tegens hem niet en sijn notabel. Naer debatten op alles wat ter materije dienende rijpelijk gelet hebbende, heeft eijntelick die vergaderinge geresolveert als volcht, namelijck alhoewel bij die broeders verstaen is dat die resolutie der kerck alhier over die persoon van Egbert Egbertsz genomen niet en sijn strijdich tegens Godes H. woort: nochtans om seeckere reden goet gevonden heeft, dat die voorsz[egde] Egbert Egbertsz schult sal bekennen soo[wel] voor den kerckenraedt als oock voor den genen die door sijn daden sijn geschaet midts dat hij sich voortaan sal soberlijck ende matich dragen ende wanneer hij sich hier nae meermaels in dronckenschap comt te verlopen, met advijs des Classis nae gelegentheijt met openbare naeme sal voorgesteld werden, ofte andersins op sulcken wijsen als kerck ende Classis sal te rade vinden.

Is bij die vergaderinge goet gevonden dat Aris Goessensz ende Herbertus Henrici sullen gaen tot den E Heere Officijr deses eijlants, om de selvige ernstelijck te vermaenen tot verbeteringe van de stant van het weese hujs. Voornemelijck tot wechneming van het leghende boeck. HCA 30 juni 1615 (14871/14872/16900).²⁰

De kerkelijke tucht volgens Mattheus 18

De verwijzing naar Mattheus 18 is hier relevant. Daar wordt namelijk beschreven hoe de gemeente moet omgaan met iemand die zich heeft misdragen.

Maar indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga heen en bestraf hem tussen u en hem alleen; indien hij u hoort, zo hebt gij uw broeder gewonnen. Maar indien hij u niet hoort, neem nog een of twee met u; opdat in de mond van twee of drie getuigen alle woord besta. En indien hij dezelve geen gehoor geeft, zo zeg het de gemeente; indien hij ook de gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar.

²¹

Er moet kerkelijke tucht worden toegepast om die persoon niet af te laten dwalen. Een moderne beschrijving van dit proces luidt aldus:

De interne rechtsgang in de kerk is gebaseerd op de Bijbel, belijdenisgeschriften van de kerk, de Dordtse Kerkorde (KO), kerkelijke jurisprudentie en kerkelijke doctrine. De kerkelijke tucht op basis van de KO bestaat - kort samengevat - uit het volgende. Allereerst zal worden gehandeld naar Mattheus 18, waarbij de zondaar onder vier ogen wordt vermaand, waarna gesprekken plaatsvinden met getuigen. Indien berouw uitblijft wordt het geschil onderzocht door de kerkenraad. Een eerste tuchtrechtelijke maatregel die kan worden opgelegd is de stille censuur, bestaande uit vermaningen, het afhouden van het Heilig Avondmaal en van de Heilige Doop en het onthouden van het actief en passief kiesrecht. Daarna kunnen volgen de eerste trap van censuur waarbij vanaf de kansel de zonde wordt genoemd, doch niet de naam van de zondaar en waarbij de gemeente wordt opgeroepen tot gebed, de tweede trap van censuur (na advies van de classis) waarbij de zonde en de naam van de zondaar wordt genoemd en waarbij de gemeente wordt opgeroepen voor de zondaar te bidden en hem in liefde aan te spreken en tenslotte de derde trap van censuur waarbij besloten wordt tot afsnijding van de zondaar als lid van de gemeente. Van elk besluit van de kerkenraad staat appél open bij de classis en vervolgens bij de Particuliere Synode.

Interessant is dat deze weergave te vinden is in het feitenrelaas bij een kort geding voor de civiele rechter in 2002, waarbij een lid van een streng gereformeerde gemeente bezwaar maakte tegen de manier waarop de kerkenraad hem van het avondmaal had afgehouden en hem zijn hulpkosterschap had ontnomen. De aanleiding was zijn harde schreeuwen tijdens het zingen van psalmen, waarmee hij de kerkdienst verstoortte.²²

De bewoordingen zijn eigentijds, maar de procedure was aan het begin van de zeventiende eeuw hetzelfde. Deze regels van de Dordtse Kerkorde (artikel 72 tot 74) zijn weliswaar van 1619, maar de instructies gebaseerd op het toepassen van Mattheus 18 (te beginnen met een privé berisping) waren lang daarvoor al gemeengoed.

Er moet hierbij onderscheid gemaakt worden tussen heimelijke zonden en openbare zonden. Bij heimelijke zonden heeft de kerk het gemakkelijker om iemand onder vier ogen te vermanen. De dronkenschap van Egbert zal wel

²⁰ De officier is de schout.

²¹ Mattheus 18: 15-17.

²² LJN AE3143.

algemeen bekend zijn geweest, maar hij vond het zelf niet erg de moeite waard en blijkbaar is er al enige ruchtbaarheid aan gegeven, nog zonder zijn naam te noemen. Men had hem eerst maar eens onder vier ogen terecht moeten wijzen, zal hij gedacht hebben. Dat is volgens Mattheus 18 de juiste manier.

De Classis vindt echter dat de kerkeraad wel goed heeft gehandeld en waarschuwt Egbert. Hij moet schuld bekennen tegenover de kerkeraad en degene die hij benadeeld heeft. Hij is nog wel niet met naam en toenaam genoemd oftewel 'voorgesteld', maar er wordt wel mee bedreigd.

De laatste trap van de tuchtuitoefening, afsnijding als lid van de gemeente, kwam zelden voor. Men zocht altijd zo lang mogelijk via schuldbekening en spijtbetuiging naar verzoening met de gemeente en ook een uitgestotene kon door berouw weer terugkeren in de schoot der gemeente. Schuldbekening leidde dus niet tot een ernstiger straf, maar juist tot vergeving en beëindiging van de problemen. Was iemand echter eenmaal afgesneden, dan trok de kerk zijn handen terug. De tucht gold enkel leden en niet zoals bij de katholieken ook niet-leden, levend of dood.

Egbert Egbertsz heeft hier blijkbaar gebruik gemaakt van zijn recht op beroep bij de Classis. Het kwam natuurlijk ook wel goed uit dat de vergadering in Den Burg plaatsvond en op de een of andere manier heeft dit trekjes van een proefproces. Egbert zien we dadelijk terug als ouderling. Als hij dat nu al zou zijn geweest zou dit ook een uitvloeisel kunnen zijn van de zogenaamde censura morem, de onderlinge controle die binnen de kerkeraad werd toegepast. In elk geval is de dronkenschap van Egbert niet het hoofdonderwerp bij de vergadering, maar de methode van tucht. Net als in 2002. Ik sta wat langer stil bij deze kwestie omdat we hem in meerdere vormen zullen terugzien.

Het is overigens goed om te beseffen dat verzoening geen compromis betekende. Tolerantie gold in de zeventiende eeuw niet als een deugd. Verzoening betekende liefdevolle opname in de gemeente na schuldbekening en berouw.

De kwestie Egbert Egbertsz blijkt ook al onderwerp te zijn geweest van de gezamenlijke vergaderingen van de drie kerken van Texel. Hij heeft zich in een herberg misdragen. Ik beperk me in dit dossier tot enkele hoofdzaken. Zie voor de details en transcripties mijn *Texel na de reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn*.

Barent van Neck en de katholieken

In de zomer van 1616 volgt een geschiedenis die veel wordt beschreven, maar niet tot in de noodzakelijke details. Barent van Neck, de baljuw van Texel, besluit het groeiende aantal katholieken aan te pakken en hij probeert een vergadering te verstoren. Maar 'de papisten' slaan zijn assistent, die ook zijn zwager was, bont en blauw en schoppen hem de vergadering uit.²³ En ondanks zijn gevorderde leeftijd wordt Barent zelf met hooivorken bedreigd en de vrouwen proberen hem in een deken te naaien.

Barent laat dit niet onbestraft en daagt de boosdoeners voor het gerecht, maar niet voor zijn eigen vierschaar, maar voor de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier in Hoorn. De aangeklaagden protesteren juist hier tegen en beroepen zich op de oude privileges van het eiland, die hen het recht geven om voor een plaatselijk gerecht te verschijnen. Namens hen sturen de magistraten van Texel een verzoekschrift naar het hoogste rechtsorgaan van de provincie, het Hof van Holland in Den Haag, om te protesteren tegen deze aantasting van de privileges van Texel.

Barent brengt hier tegenin dat dit privilege alleen geldt voor politieke zaken, maar dat geestelijk recht te ingewikkeld is voor lokale bestuurders en bovendien was het merendeel van de Texelse magistraten 'van hetzelfde soort', die grotendeels ook de 'paapse bijeenkomsten' hadden bijgewoond. Het onderscheid tussen wereldlijk en kerkelijk recht zou sinds de reformatie niet wezenlijk meer zijn, maar blijkbaar werden paapse bijeenkomsten als hoogverraad beschouwd.²⁴

Het is dus niet zo dat de Texelse katholieken protesteren tegen hun dagvaarding, maar tegen de plek waar het proces zou moeten plaatsvinden.

Maar Barent voelde natuurlijk dat hij op Texel weinig kans zou maken.

²³ De zwager werd 'tyrannelyck getraceerd... hem slaende bloedich en blauw; denselven stootende met geweld uyt de vergaderinge'. Van Neck zelf werd 'zonder regard te neemen op mijn ouderdom, met vorcken uyt heure vergaderinge feytelyck' geweerd, 'jae de wijven hebben mij willen in een deecken naeyen'. Breemer en Schoorl, Varensgasten.

²⁴ De kwestie wordt uitgebreid behandeld door Henk van Nierop in *Calvinism and Religious Toleration in the Dutch Golden Age*, Cambridge University Press 2002.

Opvallend is misschien dat Barent een twintigtal jaren eerder helemaal niet zo fanatiek achter de katholieken aanging. Eggius, de vicaris generaal van Haarlem, heeft toen over hem geschreven “De schout van het eiland was een dronkaard, die de kettersche bijeenkomsten bijwoonde, maar zich niet door hen liet ringeloozen. Eenige raadsleden waren katholiek.”²⁵

Octrooi op bier

Op 2 maart 1617 wordt het octrooi dat de kerkmeesters van Den Hoorn hebben sinds 10 maart 1611 voor zes jaren gecontinueerd, waarmee ze mogen heffen zes stuivers op elke ton bier die de tappers van Texel inslaan. Bovendien krijgen ze een subsidie van zes honderd gulden, te betalen uit haar verpondingen, alles tot onderhoud van een predikant, schoolmeester en onderhoud van de kerk, en reparatie van haar toren, die een bak in zee is en een vuurwerk.²⁶

Onenigheid tussen Aris en Abel

Twee van onze dominees hebben in juli 1617 onenigheid over een zaak die op het eerste gezicht niet zo helder is. Van belang is om te weten dat er op het eiland gezamenlijke avondmaalsvieringen worden gehouden, waarbij steeds een andere predikant de bediening doet. Er zijn gezamenlijke kerkeradsvergaderingen (in elk geval van 1610 tot 1615) nodig geweest om na huisbezoeken te bepalen wie wegens slecht gedrag moet worden afgehouden van het avondmaal. Daarbij werd dus een kijkje gegund in elkaars keuken.

Aris Goossensz heeft de vergadering voorgesteld dat wt seker handelinghe, die hij²⁷ int lange voorgedragen ende doort verthoonen van een seker actgen bekent gemaect heeft, swaricheijt is ontstaen sonderlinge tusschen hem ende Abel Rutgersz over wiens handelinghe hij Aris Goossensz doleerde²⁸ aen dese vergaderinghe als sijne Competente Rechters. De broeders overleggende hoe men in deser saecke bequamelijck handelen sal, hebben goet gevonden dat men alle drie predicanten ten minsten elck met een ouderlinck sal beschrijven om tegen de naeste Classicale vergaderinghe gelijkelijck te compareren ten eijnde partijen gehoort sijnde gedaen werde naer behooren tot vrede ende stichtinghe der kercken aldaer. HCA 5 juli 1617 (14411).

Er speelt iets tussen Aris en Abel, maar omdat ook Willem Barentsz zal worden aangeschreven lijkt het er op dat het te maken heeft met hoe men met eilandbrede zaken omging. Jammer genoeg wordt hier weer “een zeker” gebruikt, waaruit nog niet veel valt op te maken. Men kan dit niet snel oplossen:

Die saecke van Texel sullen gerefereert worden tot de gecommiteerde van de wintervergaderinghe des Classis tegens welckers eerste bijeencomste door deese vergaderinghe de partijen sullen beschreeven werden. HCA 5 oktober 1617 (14879/14881).

De ruziemakers worden dus uitgenodigd om voor de Classis te verschijnen. In de volgende notitie over dit geval wordt het wel iets duidelijker. Aris en Abel hebben in het openbaar staan bekvechten, Aris heeft over zekere personen de vuile was buiten gehangen en Abel heeft vervolgens de namen van die personen tijdens de avondmaalspreek voor het hele eiland genoemd. Hij heeft ze “voorgesteld”. Dat konden best de handelingen van Abel Rutgersz zijn geweest waarover Aris zich de vorige keer beklaagde.

Naer aenroepinghe van de naeme des Heeren; sijn in de vergaderinghe verscheenen, Aaris Gosensen en Pieter Jacobsz, predicant en ouderlinghe van de Burgh op den eijlande van Texel, met eenen Egbert Egbertsz mede ouderlinghe aldaer, door toelatinghe der vergaderinghe ontfangen, verclarende datter enighe swaricheeden ontstaen sijn tusschen hem Aaris voorschreven ende Abel Rutgersz predicant in de Wael ter cause van enighe personele en particuliere querelen die in de tegentwoordicheijt van eenighe personen tusschen hen beijden gevallen waeren. Waerover Abel voorschreven de dienaeren, hoofden en litmaeten

²⁵ Bijdragen voor de geschiedenis van de RK Kerk in Nederland Rotterdam 1888, blz 19 en mijn Texel na de Reformatie: Brieven aan de Classis van Alkmaar.

²⁶ Kerkelyk Placaatboek.

²⁷ Waarschijnlijk wordt Abel bedoeld.

²⁸ Doleerde = zich beklaagde.

opentlic in de kercke voor de communicatie van de kercken des gantschen eijlands heeft voorgesteld, sonder wille en consent van beijde de dienaeren van den selven lande. Op welcke saecken de vergaderinghe rijpelic gelet hebbende ende de partijen andermael gehoort hebbende om haar ten wederzijden van haere proceduren te overtuijghen heeft in de vreesse des heeren geresolveert dat, alsoo de broederen verstaen dat bij beijde partijen onvoorsichticheijt is gebuijrt, waerover ergernissen sijn gegeven soo[wel] int haestich spreecken van Aaris Goossensz met sijn huisvrouw en andre misusen²⁹ als in de ongefondeerde manier van voorstellinghe van Abel Rutghersen gedaen, strijdende tegens de goede ordre, die nae den woorde des heeren in de kercken behoorde gebuijrt te werden; soo heeft de vergaderinghe geresolveert, dat beijde partijen in deese vergaderinghe met malcanderen door hantastinghe³⁰ zullen versoenen; en met deese alles int vuer der liefden verbranden: ten welcker eijnde bij een broeder uijt deese vergaderinghe te committeren acte van versoeninghe geconcipteert, en den predicant die[he]t avontmael in de eerste aenstaende communicatie overt geheele eijlant uijtdeelen sal; toegesonden en van hem de gantsche gemeijnte van woort tot woort voorgelesen sal worden. En sijn de broederen int gemeen vermaent haer sorchvuldelic te hoeden, dat alle schijn van heerschappie uijt haere respectieve kercken geweert werden. HCA 29 oktober 1617 (14879/14413).

Abel Rutgersz heeft dus tijdens de gezamenlijke avondmaalsviering van alle kerken van Texel de namen bekend gemaakt van degenen die zich hadden misdragen en dat zonder de andere predikanten te raadplegen.

In kleine gemeenschappen was het ook zonder het noemen van namen vaak al duidelijk wie om welke reden van het avondmaal was afgehouden, maar openbaar genoemd worden betekende een ernstige aantasting van iemands eer en werd als een pijnlijke straf ervaren.

De Classis gaat in elk geval een reglement opstellen dat verdere onmin moet voorkomen. De verzoeningsgedachte staat centraal als het gaat om de ledematen van een gemeente. De terminologie over het vuur van de vrede stond in die tijd in het avondmaalsformulier. Het ritueel van de handdruk is nog veel ouder.³¹ In de winter noemt de Classis de zaak nogmaals:

Naer dat de naeme des Heeren was aengeropen is naer voorleesinghe van de acte der laestvoorgaende vergaderinghe goet gevonden de acte van versoeninghe op den eersten die van Texel over te seijnde mits resene³² van tijt der bedieninghe des Avontmaels te laeten tot hare discretie. HCA 18 december 1617 (14883).

Ze mogen op Texel dus voorlopig hun eigen keus maken. In het voorjaar onderneemt men verdere stappen. Twee predikanten gaan er ter plekke voor zorgen dat de verzoeningsacte zal worden voorgelezen in de kerken.

Nopende de sake van Texel is geresolveert dat twe predicanten derwaerts sullen gesonden worden, om nae de gelegentheijt van de kercken voorsz te vernemen ende nae bevint der sake ende haren discretie de acte doen voorlesen of niet. Ende andere swaricheden die voorgevallen moghen wesen te remedieren waertoe genomineert sijn D Ambrosius Joannis ende Gerhardus Simonides. HCA 20 april 1618 (14415).

Deze kwestie suddert nog een tijdje door. Nog lijkt de verzoeningsacte niet voorgelezen.

Nopende de saecken van Texel is seeckere missive van de kerckenraeden van Texel aen den Classis gesonden voorgeleesen; daer in de staet der kercken des geheelen eijlants soo bekent gemaect wert, dat de voorighe swaricheeden noch niet geheel in de stilte sijn, maer nodich verstaen wert bij haer dat de voorgeconcipteerde acte den gantschen kercken sal voorgeleesen werden om vordre swaricheeden te verhoeden. De vergaderinghe de gelegentheijt der saecken overwegende heeft goet gevonden dat men de [ge]concipteerde acte den E. kerckenraeden des gantschen eijlants sal toeseijnden en sijn vermaent werden om eerst in de 3 kerckenraeden de acte voorteleesen en alsoo alle suspicie³³ wechneemen en datse daerna

²⁹ Misuus = overtreding, vergrijp.

³⁰ Handtastinge = handdruk.

³¹ Van Deursen verklaart deze houding vooral uit het besef dat de gemeente een is met het lichaam van Christus. Roodenburg (Onder Censuur) brengt dit ook in verband met laat Middeleeuwse manieren van het oplossen van conflicten tussen verschillende bevolkingsgroepen en de zogenaamde 'pax' in de katholieke mis, de kus des vredes.

³² Resene = redenen (Frans raison).

³³ Suspicie = achterdocht.

van den predicant die de beurte hebben sal van communicatie opentlic voor de brootbreeckinghe den gantschen kercken des geheelen eijlants sal van woort tot woort voorgeleesen werden. HCA 25 mei 1618 (14417).

Maar het schiet niet op. Ook in juni is er weinig nieuws, omdat er schriftelijk nog niets is vastgelegd.

Also Gerardus Sevenhuijsen niet tegenwoordich en is, so en weet men niet watter in de saecke van Texel gedaen en is.

De broeders en hadden noch niet in geschrifte gestelt tgene hen in de dolerende kercken was wedervaren, daarom wort een iegelijck die wat (heeft) belast dat hij tselve doe ende sonder langer dijlaij³⁴ ter naester vergaderinge inbrenge om dan tselve te stellen in handen [van] daert behoort. HCA 13 juli 1618 (14887).

Vergaderingen op Texel

Misschien is er ook nog wel niets te melden, maar spoedig zal dit anders worden. In een ander dossier in Alkmaar trof ik verschillende verslagen aan van speciale vergaderingen die op Texel aan deze kwestie zijn gewijd.³⁵ Helaas zijn de documenten nogal verkleurd en zijn sommige delen niet te lezen. Zie voor de behandeling van deze vergaderingen mijn *Texel na de Reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn*.

Warmenhuizen verzamelt fondsen

Een bericht over Warmenhuizen van een vorige vergadering is in verband met toekomstige ontwikkelingen op het eiland van belang.

De ouderlingen van Warmenhuijsen hebben verclaert datse (ondersoeckende) bevonden hebben bij gewillige colectie te connen versamelen tot onderhout van eenen predicant, de somme van 240 gulden. Gaven oock met eenen te kennen dat Henricus Husingus te Warmenhuijsen onlangs geweest is, ende datse soo veel wt sijn redenen gemerckt hebben dat tmeestedeel van de gemeijnte wel geneegen souden sijn een beroepinge op hem te doen. Item datse hem belooft hebben te schrijven metten eersten gelegentheijt, versoucke daarom aen de broederen des Classis raet ende advijs wat haer hier inne te doen staet. (...) HCA 13 juli 1618 (14887).

Dit (of een nadere resolutie) valt niet zo goed bij Warmenhuizen.

Is bij de Broederen van Warmenhuijsen voorgesteld hare beswaringhe die sij vinden in de resolutie over hare saeke de naestgedane vergaderinghe genomen, versoeckende resumptie van de selve. De Classis aenmerckende de alteratie der gemoederen van de gemeijnte van Warmenhuijsen als oock de hooge noot der selver, om de haer te courageren, heeft geresolveert datmen de gemeijnte voorsz sal consenteren nae een eigen gezond ende godsalich predicant, volgens den welgestelde ordre der kercken, uijt te sien, behoudelijck dat tghene nopende de persooene Henrici Husingij te voren is goet gevonden onverbroken blijve. HCA 28 augustus 1618 (14888).

Het Kerckelijk Register weet te melden dat in Warmenhuizen tot 1617 Gerardus Henrici en Jacobus de Ridder staan, die 'tijdens de remonstrantse troubelen politica manu in de dienst zijn gezet.' Wat bevreedmt is dat Warmenhuizen nu 240 gulden bij elkaar weet te schrapen uit een vrijwillige collecte, terwijl de predikant van 1609 een vol tractement kreeg. Zouden de remonstranten de kas hebben leeggehaald en moeten ze een periode overbruggen?

Nogmaals vergaderingen op Texel

Ondanks de verzoenende woorden van de vorige vergadering houden de kerken opnieuw vergaderingen op het eiland waarvan aparte notulen zijn gemaakt.³⁶ Willem Barentsz en Abel Rutgersz mogen proberen de maar niet verdwijnende problemen met Aris Goossensz op te lossen. Nu worden ook de burgemeesters erbij betrokken. Aris en zijn ouderling lopen regelmatig weg uit de vergadering van 27 augustus 1619 aan Den Burg. Zijn geweest

³⁴ Dijlaij = uitstel.

³⁵ Ingekomen Stukken bij de Classis van Alkmaar. RAA. Ik heb deze bronnen verwerkt in *Texel na de reformatie: Het Kerkboek van Den Hoorn*.

³⁶ RAA Ingekomen Stukken bij de Classis van Alkmaar

ouderlingen steunen hem niet. Zij willen het gezamenlijke avondmaal behouden. De volgende lokale vergadering is een paar dagen later op 7 september. Aris wil eindelijk vertellen wat hem dwars zit, maar hij blijft er wat omheen draaien. Een gezamenlijk avondmaal is helemaal niet meer nodig, nu één kerk al net zo vol zit als alle tezamen eertijds. Elders was men er ook mee gestopt en er kwamen alleen maar problemen van.

De burgemeester is harder. Hij vindt dat Aris maar moet vertrekken, en dat vooral vanwege zijn vrouw! Dan komen er meer argumenten op tafel: Na de gezamenlijke dienst gaat men de herberg in! Mensen worden als zondaar genoemd voor de drie kerken en niet voor de eigen kerk alleen. De twee andere kerken wilden de baas zijn over die van Den Burg. En bij het naar huis rijden wilde men elkaar op de weg geen voorrang verlenen.

Voor het moment dus maar geen gezamenlijk avondmaal. De Classis zal beslissen. Wellicht omdat er over een paar dagen weer een reguliere vergadering van de Classis is, komt daar een brief van de voormalige ouderlingen van Den Burg binnen, waarin ze schrijven dat zij het gezamenlijk avondmaal wel willen handhaven

Brief van 15 oktober 1619.

Eerwaarde wijze welgeleerde godsalighe

Wij ondergesch gewesene ouderlingen ende diaconen van den Burch inden Eijlande Texel, geven uwe eersaemheijden reverentelijck te verstaen, hoe waer is dat van de beginselen der reformatien aff, alhier in onse landt gebrueckelijck ordre is geweest als dat wij int jaer eens met onse mede ingelände kercken bij gebeurten van plaetsen hebben gecommuniceert ende des H avontmael gehouden welcke doen ende ordre (wij bemercken) niet en geschiet zonder merckelijke vrucht ende stichtinge. Het is nu alsoo dat eenige van onsen kerckenraden beginnen voor te slaen ende haar laten verluiden (= verleiden) om sulcke ordre ende tsamencompsten te willen doen afschaffen ende te niet doen, ende dat sonder eenige importante oorsaecken. Soo ist dat wij de zaecke inde vreesse des heeren overgeleijt hebbende, ampt ende conscientie halven niet hebben connen nae laeten uwe eerwaarde wel geleerde godt-salige desen toe te zenden, ten eijnde uwe eersaemheijden mochten verstaen, die gelegentheit onser gemeente zoodanich te wesen, namelijk dat zoo diens om een dit ofte dat eenige veranderinge ingewillicht werde, gheen geringhe scheure ende swaricheijt in onse kercke zoude comen te ontstaen, waer voor wij vertrouwen dat de eersame vergaderinge ons in desen geloove gevende, opt hoogste goede sorge zal dragen. Ende de boven gemelde actie, naer der gemeijnte voorzegd onser wille ende welgevallen doen continueren, waer toe wij wenschen dat godt almachtich sijn zegen wil verleenen amen

Hier mede eerw. welgeleerde God-salige in Christo broederen zijt alletijt Gode ende den woorde zijner genaden bevolen desen 15 octobris 1619 Stilo novo

Uwe eersaemheijden dienstwilligen mede broederen die gewesene ouderlingen ende diaconen, etcetera eenige der gemeijnte vanden burch in Texel onderteijckent

Jan Aeriaensz, out ouderlinck

Cornelis Elmersz, out ouderlijng

Reijer Garrijtsz, out ouderlijng

Dit ist merck [merk] van Jan Cornelisz, oude ouderlingh

Dit ist merck [merk] van Jan Jansz mede lidtmaet

Evert Cornelissen, oude dyaken

Pieter Jacopz out ouderling

Dit ist merck [merk] van Joost Janssen Mortier, out ouderling ende diaken.

Aldus gedaen door last van ende beede

A Gerrebrantsz Schooldienaer aenden Burch in Texel

Schoolmeesters moeten tekenen

Na de problemen met de remonstranten aan het begin van de zeventiende eeuw wordt de Synode van Dordrecht van 1618/19 bijeengeroepen om in de onverkwikkelijke kwestie van de predestinatie een beslissing te nemen. Het eindigt met een nederlaag van de tolerante remonstranten en hierna wordt de greep van de kerk op de samenleving enige tijd een stuk sterker, al blijft dit steeds een kwestie van verzoeken neerleggen bij de Staten die plakkaten moeten uitvaardigen, waarvan de naleving zeker niet altijd wordt afgedwongen. Zo zijn katholieke bijeenkomsten formeel verboden, maar ze worden vaak oogluikend toegestaan, al dan niet na betaling van zogenaamde recognitiegelden.

De kerk verhoogt zijn greep ook op de schoolmeesters van de Republiek. Vanaf 1619 moeten alle onderwijzers een akte ondertekenen waarin ze beloven alleen de 'enige ware religie' te onderwijzen.³⁷

In de Nationale Synode gehouden te Dordrecht in het jaar 1619, den 18 Mei, des vrijdags nadenmiddag, - Is besloten dat alle Rectoren en Schoolmeesters de Belijdenis, de Catechismus, en de Verklaringen dezes Synode, tot betuiging van hunne overeenstemming in de Gereformeerde Leere, onder dit formulier zullen onderteekenen:

“Wij ondergeschrevenen Rectoren en Schoolmeesters van N.N. verklaren oprechtelijk in goeder conscientie voor den heere, met deze onze onderteekening, dat wij van harten gevoelen en gelooven, dat al de Artikelen en stukken der leere, inde Nationale Synodes tot Dordrecht Anno 1619 gedaan, in alles met Gods woord overeenkomen: Beloven derhalven, dat wij de voorzeide Leere getrouwelijk zullen voorstaan, en de jeugd naar eisch van ons beroep, en haar begrip, naarstelijk inscherpen, op poene dat wij hier tegen doende, van onze Schooldienst zullen afgezet worden.”³⁸

De vergadering van de Classis neemt dit in oktober 1619 op zich. Als eersten worden die van Texel ingeroepen.

Na aenroepinge van de name des Heeren.

Zijn ingeroepen de schoolmeesters van den Burch, Hoorn, Wael ende Cooch op den Eijlande van Texel den welcken de Acte des Sijnodi Nationalis voorgelesen is ende hebben se oock geteeckent.

Zijn oock ingeroepen de schoolmeesters van de Westen ende Oosterende mede op den Eijlande van Texel. Ende alsoo verstaen wordt uijt de rapporten van de broederen van Texel dat een schoolmeester van Oosterende seer dissoluijt³⁹ is van leven ende nochtans bereijt is de acte te onderteijckenen, is goet gevonden hem noch niet te doen teeckenen maer te vermanen tot beterschap van leven ende sodanigen wandel als zijn beroepinge betaemt. T'welck indien het niet en wordt besteuert tusschen desen tijt ende de naeste vergaderinge, dat hij alsdan de facto van zijnen dienst sal worden gedeporteert. Ende aengaende die van de Westen, alsoo bevonden wordt dat hij hem tot noch toe nauwelijcks met eenige religie heeft bemoeijt, is goet gevonden hem te vragen of hij oock van meijninge soude zijn hem te vervougen tot het gehoor van des Gods H. woort ende oefenen van soodanige dingen als een getrou ende godvreesende schoolmeester betaemt. Dese resolutien desen schoolmeesteren aengeseyt zijnde hebben [zij] belovet sich na de selvige na vermogen te reguleren. HCA 18 oktober 1619 (14889).

De schoolmeester van De Westen doet niet aan (de studie van) “religie”. De schoolmeester van Den Hoorn van 1619, Gerrit Stevensz, tekent dus wel. Hij komt ook voor in de ledenlijst van Den Hoorn van juli 1625.⁴⁰ In het boekje met de Formulieren van Eenigheid uit 1619 zien we vier Texelse schoolmeesters.⁴¹

Die van Oosterend wil wel tekenen, maar wegens zijn bedenkelijke levenswandel houdt de Classis dit af. Elk dorp, inclusief het behoorlijk in verval geraakte De Westen, heeft hier zijn eigen schoolmeester. Vervolgens komen de andere schoolmeesters onder de Classis van Alkmaar aan de beurt. De meesten tekenen, sommigen willen zich nog beraden en worden ondervraagd over het onderschrijven van de ware religie. Over een enkeling wordt bepaald dat hij direct van zijn dienst moet worden ontheven.

³⁷ Daarvóór werd van hen wel verwacht dat ze de gereformeerde religie onderschreven, maar ze hoefden niet te tekenen. Er waren nogal wat (katholieke of doopsgezinde) schoolmeesters die hier moeite mee hadden.

³⁸ Adres aan al de onderwijzers en opvoeders in Nederland. S.P. Brill. Groningen 1840.

³⁹ Dissoluijt = losbandig.

⁴⁰ Kerkboek Den Hoorn. In december van dat jaar wordt de gewesene schoolmeester Stapjen echter aangesproken over zijn afwijking van de gemeente tot het pausdom. Zie ook het artikel van Gerard van der Kooij, HVT 104. Ook de “schoolmeester van dese plaaste soude aengesproocken worden over de slappigheijt van voorsuijninge sijns apmts.”

⁴¹ RAA 14.4.044 nr 455.

Dierit steuen s Schooldiende
Dooren op Texel

Drie wijnders s Schooldiende
Dooren op Texel

Gerrebrants s Schooldiende
Dooren an Burch s Texel

Wiering s Gerrebrants s Schooldiende
Dooren an Burch s Texel

Warmenhuizen wil Abel Rutgersz

In dezelfde vergadering begint Warmenhuizen te trekken aan Abel Rutgersz, de predikant die sinds 1610 De Waal en Oosterend bedient.

De broederen van Warmenhuizen hebben geproponereet datse van meijninge waren te beroepen tot haren predikant Abelum Rutcheri predikant aen de Wael ende Oosterende op Texel, versoeckende in desen advijs van de Classe. De Classis Abelum gevraecht hebbende hoe hij tot dese saecke was gesint, de welcke heeft geantwoordt dat die van Warmenhuizen aen hem hadden versocht dat hij haer op sondach naestcomende eens wilde comen bedienen, t'welck hij verclaert niet ingewilliget te hebben, te meer omdat zijn ouderling die hier bij hem is sulcks niet en wil consenteren, oock zijne gemeijnte hier van geen kennisse en heeft. Versocht daeromme advijs van dese vergaderinge hoe hij hem in desen sal dragen. De vergaderinge dese dingen gehoort hebbende heft geresolvert dat Abelus op sondach naestcomende Warmenhuizen sal bedienen als een vacante kercke, ende d'andere saecke wordt uijtgesteld tot de naeste vergaderinge. Is geresolveert dat die van Texel ende Wieringen voortaan die van Wieringen sullen bedienen ende sal begonnen werden van onsen bv⁴² Aris Goossensz van sondach toecomende noch een weecke. HCA 18 oktober 1619 (14894).

Een dik jaar na het vorige bericht in de Classis over de ruzie tussen Aris Goossensz en Abel Rutgersz zien we toch nog een notitie, waaruit we niet zo veel kunnen opmaken, behalve dat de rol van de (tweede) vrouw van Aris Goossensz niet onbelangrijk is geweest. Er is een probleem met haar. Merkwaardig genoeg geen verslag van de vele vergaderingen op Texel en de brief van de oud-ouderlingen. Misschien is de brief nu pas door schoolmeester Adriaen Gerrebrantsz meegenomen, hij moet immers tekenen.

⁴² BV = Bediener Verbi, bedienaar des woords.

Is van de ouderlingen van de gemeijnte van den Burch op Texel verhaelt hoe dat bij den kerckenraedt aldaer wegens haren last hebben gehandelt met de huisvrouw van Aris Goossensz ende hier schriftelijck verclaert het antwoordt ende antwoord⁴³ ende andere ongeregeltheden haer luijden van de selvige bejegent. Is geresolveert dat de kerckenraet haer andermael uijt last van dese vergaderinge sal ontbieden ende ingevalle sij haer alsnoch wrevelich draecht, dat de kerckenraet alsdan tegens haer sal procederen na behoren. HCA 18 oktober 1619 (14895).

Ik vermoed dat ze brutaal weigert om spijt te betuigen over haar loslippigheid.

Warmenhuizen laat niet meer los

De gemeente van Warmenhuizen wil Abel Rutgersz. Die laat de Classis beslissen. Die van Texel doen in november hun uiterste best om hem vast te houden.

Zijn ingecomen die van Warmenhuizen ende hebben voorgesteld en verclaert hoe datse eendrachtelick waere geresolveert ende besloten de beroepinghe van Abel Rutgersz, predicant op de Waell in Texell versoekende van de Classe dat den predicant vs⁴⁴ haerliede werde toegevought.

Is oock ingecomen Abell Rutgersz en nadat hem van den Preses was het versouck van Warmenhuizen voorgesteld, gevraeght hoe dat hij hijr op was bedacht.

Heeft verclaert dat hij overleggende de gelegentheit van beide plaetsen hem onderwerpt den oordeele deeses vergadering. HCA 7 november 1619 (14896).

Zijn oock ingecomen de gecommiteerde van de gemeente van Texell en na dat henliede mede was openinghe gedaen van de beroepinghe vs en gevraeght wat se daerop hadden te seggen:

Hebben verclaert int corte dat sijlieden hendertoe geensins conne verstaen, overmits dattet tot groote ontstichtinghe ende onruste haerder gemeente soude strecken. Begeerden daaromme dat hij bij haerlieden mochte blijven. Daarbij voughende de ongelegentheit haerder plaetse vs.

Ende om te betoonen de goede geneighheit tot zijnen persoon ende de stichtinge bij hem gedaen hebben daarbij gevought drie attestatien so van de Burgemeester ende de Geestelijkheid als de gemeenten van den Burch en den Hoorn. In welcken gelickelick wert versoecht dat hij bij hen mochte continueren.

De vergaderinghe op alles gelettet hebbende en daarbij gesien de schriftelijcke beroepinghe en bevonden deselfter niet te zijn vollcomen⁴⁵ in alle haere leden, overmits daer gheen onderteijckingh zijn geweest van de Heer ofte zijn Balieu, hebben in de selfter voor deese niets connen doen, ten waere daerin bij die van Warmenhuizen anders werde versien.

Alsoo die van Warmenhuizen hebben versoecht dat de vergaderinghe wilde believeen een weijnigh te vertoeven tot dat sie mochte metten de Heer van Warmenhuizen over deese saecke spreekken ende approbatie versoeken. HVA 7 november 1619 (14897/98).⁴⁶

(...)

Nadat die van Warmenhuizen wederom ingecomen zijn ende getoont de onderteijckinghe van de Heer hebben de broeders nadat se aen beider sijde hebben gehoort, t'gheen partijen te seggen hadden ende op alles rijpelick in de vreesse des Heeren gelettet geoordeelt dat Abel Rutgersz die van Warmenhuizen sall werden toegevought. Ende de gemeente van Texell vermaent werde intijts nae eenen anderen dienaer om te sien waer toe de vergaderinghe haer heeft beloofd de hant te bieden. HCA 7 november 1619 (14896/14897).

De broeders van Texell deese sententie gehoort hebbende hebben geappelleert op de Synodum. De broeders der vergaderinghe hebben gesocht haer te inducere met den voorschreven appell te desisteere ofte ten minste daer toe te beweghen dat de zaecke voor de gedeputeerden des Synodi mochte werden affgedaen maer hebbe gebleve bij haer appell.

De broeders van Warmenhuizen hebben geprotesteert over de costen die sijn over souden coemen te vallen, stellend hen gelaeten voor de gedeputeerde des Synodi de zaecke te laeten decideeren.

De broeders der vergaderinghe hebben voorgesteld de swaericheden ende costen die opt Appell sullen vallen ende geracen dat die van Texell sulx sullen aen haer poincten aparte raportereren ende daertoe te verbeijden dat zij het Appel mochte laete vallen, 't welck een van de gecommiteerden heeft aengenhomen

⁴³ Een schrijffout of het antwoord van de kerckeraad gevolgd door het antwoord van Goossensz en/of zijn vrouw.

⁴⁴ Vs = voorschreven, voornoemd.

⁴⁵ Niet vollcomen = incompleet, i.v.m. het ontbreken van de handtekening van de heer of zijn baljuw.

⁴⁶ Het verzoek van de magistraat is nog niet in orde, maar dat wordt dezelfde dag nog geregeld.

en indien 't so valt daerom bij tijts de broederen der vergaderinghe adverteren. HCA 7 november 1619 (14899).⁴⁷

Een paar jaar eerder in 1613 zijn er in Warmenhuizen grote problemen geweest met het beroepen van een remonstrantse predikant. De Heer van Warmenhuizen, Willem Bardes, wilde hem toelaten, het volk wilde dat niet en spijkerde de kerkdeur dicht. De beroeping ging niet door.⁴⁸ Misschien is de Classis daarom niet gevoelig voor de wensen van De Waal en Oosterend (ze worden hier nog vrijwel steevast de gemeente van Texel genoemd) om Abel Rutgersz te behouden, ondanks al hun moeite en de steun van de andere dorpen. Warmenhuizen komt als winnaar tevoorschijn. Dat winnen en verliezen aan het begin van de zeventiende eeuw maar betrekkelijk is zal nog blijken.

Ik heb van een appel op de Synode van 1620 niets kunnen vinden.

⁴⁷ Foto niet geheel duidelijk.

⁴⁸ Historie der Remonstranten van Jacobus Regenboog.

1620 Daniel Conincxvelt verschijnt op het toneel

Nadat Abel Rutgersz in 1620 naar Warmenhuisen is beroepen hebben De Waal en Oosterend een nieuwe predikant nodig. De Classis zal daarbij helpen.

Voor het eerst is sprake van Daniel (van) Conincxvelt in een notitie in de Handelingen van de Classis te Alkmaar van april 1620. Na hun advies aan de broeders van Texel meldt zich een proponent, Daniel van Conincxvelt, die gehoord wordt om als predikant aan de gemeente te worden toegevoegd. Hij zal ook nog door de gemeente zelf gehoord worden. Proponent wil zeggen dat hij nog niet eerder beroepen is. Hij heeft al een goede attestatie van zijn gemeente, dus hij mag ook verhuizen.

Nae aenroepinghe van de naeme des Heeren is van de praeside voorgestelt de oorsaecke deeser vergaderinghe daerin dat op 't advijs den broederen van Texell gegeven, is gecompareert een proponent Daniel van Conincxvelt die zijne gave voor de vergaderinghe begeert te laeten horen om dien volgens nae oordele der kercke derselven gemeente tot een predicant toegevoeght te werden. Is goet gevonden dat de proponent eerst sall werden gehooft.

Nae gedane propositie is vooreerst de ouderlingh gecommiteert van de gemeente van Texell gevraeght wat hem goet dunct van de gaven des proponents die verclaert heeft daerin een goet benoeeght te hebben. Doch om de zaeck eerstelick te besleijten, heeft begeert dat hij ook bij de gemeente magh werden gehooft. De vergaderinghe hierop gehooft zijnde heeft goet gevonden dat de proponent vs sall de Classis exsibeere⁴⁹ zijne attestatie, twelck gedaen zijnde is opt goede verhael derhalve goet gevonden dat hij oock zijne gaven voor de gemeente in Texell sall laeten horen om dan voorts met hem gedaen te werden naar behoren. HCA 7 april 1620 (13809).

De schoolmeester van Oosterend, die zich niet goed had gedragen, leren we nu ook kennen. Hij wordt uitgenodigd om voor de Classis te verschijnen.

Op t voorstell van de ouderlingh in Texell noopende de onregeltheit haers schooldienaers, Jan Cornelisz Brouwer, schoolmeester tot Oostereind, die oock niet en heeft de Canones onderteijckent is goet gevonden dat de schoolmeester vs sall teghens de naeste vergaderinghe voor de Classem werden geciteert.⁵⁰ HCA 7 april 1620 (13809).

De schoolmeester van De Westen schrijft een brief

Blijkbaar wordt ook de schoolmeester van De Westen uitgenodigd. Hij schrijft namelijk een brief aan de Classis met het verzoek om niet te hoeven komen, voornamelijk vanwege de kosten van de reis. Tegelijk verzoekt hij om hoe dan ook niet te hoeven tekenen. De kerkmeesters van Den Hoorn hadden hem immers gevraagd en de kinderen zijn blij met hem. Bij een ander zouden ze minder leren. Als hij ontslagen wordt stort ook zijn bedoeninkje ineen. Dirck Cornelisz houdt ook flink wat schapen op land dat hij van de kerk heeft gehuurd.⁵¹

Eerwerdighe goede heeren in de vergaderinghe in de stad Alckmaer. Naer groetenis dient voor advijs als dat ick verstaen hebbe dat ghij mij ontboden hebt om te comen bij U L tot Alckmaer in de Classis het welcke mij duinckt onnoodich te zijn om die onkosten te vermijden want mijn salaeris niet groot en is daer wel onkosten daer op te maecken. Soo heeft mij goet gedocht dat ick U L wat soude schrijven naedemael dat die kerckmeijsters aen mij versocht hebben met believe van die gheheele mient ofte ick haer schoolmeijster wilde zijn het welcke ick hebbe geconsenteert ende ick hebbe nu toecomende mej hier aen den Westen 3 jaeren een goet schoolmeijster gheweest. So dat die gheheele mient mij noch bedancken ende het soude haer luiden van harten leet zijn soude ick daer van daen moeten trecken metterwoonende ende een ander krijghen daer die kinder niet wel bij en leeren. Ende so hebbe ick Dirck Cornelisz schoolmester mijn hujs met een tuijn met boomen staende op den Hoorn in Texel vercoft ende schaepen ghecoft ende hebbe daer landen ghehuijert wel voor 100 ende 35 gulden sjaers. Daer zijn landen die ick ghehuijert hebben van die kerck nu noch 4 jaer ende ander landt noch 3 jaer ende landen die ick noch 6 jaer hebbe ghehuijert leggende altemael aen den Westen. Daerom bidde ick u mijn E heeren dat ghij mij wilt

⁴⁹ Exsibeere = overleggen.

⁵⁰ Geciteert = gedaagd.

⁵¹ Ingekomen stukken bij de Classis van Alkmaar (2)

ontslaen om niet te onderteijckenen ende mij te laeten blijven in mijn schooldienst, anders soude ick mijn beesten moeten vercoopen tot groote schade ende verlijs om der wille dat ick die landen die huiet opsegghen moet ende wederom nae den Hoorn metderwoon trecken daer ick ghevooren niet wetende waer ick een huijs van mijn gaedinge te coop soude krijghen want mijn huijs vercoft is het welke mij seer rout so ick daer vandaen moet want het hadden niet te coop gheweest. In kennisse der waerheijt soo hebben wij schepenen ende kerckmeijsters met believen van die gheheele ghement dit onderteijckent. Die ghenade des heeren Jesu Christi zij met u allen amen.

Gheschreven aenden Westen bij mij Dirck Corn. schoolmeijster deesen 19 april anno 1620 Ick bidde u mijn heeren isser raet in vergrepen wilt mij ten besten houden.

Bij mij Jan Herritgisz⁵²

Albert Lubbertsoen

Bij mij Cornelis Jacobzon

Hendrick Keijmpsz (16748 nr 202)

Tekenen wil de schoolmeester dus niet.

Op 22 april 1620 wordt gemeld dat Daniel Coninxvelt een goede indruk heeft achtergelaten op het eiland.

Is verscheenen een ouderlinck van Oostereijnde ende Wael op Texel gevende den broederen te verstaen datse gehoort hebben de gaven van den E. Daniel Jansz Coninxvelt aenden welcken sij sulck contentement hebben gehadt datse gesint sijn hem tot haren wettelijcken dienaar te beroepen versoeckende dattet den broederen believe dese saecke te vorden gelijk oock tot desen eijnde den Classe verthoont sijn de schriftelijcke beroepingen so[wel] van de kercke als de magistraten der voorn plaetse op den voorn persoon gedaen welke sodanich sijn dat de broederen des Classis niet daer tegen hebbende de selve beroepinge approberen ende sullen overleggen hoemen metter eerster gelegentheijt tot effectuieren deser saecke sal procederen ende also de vrage was hoe tselve geschieden sal so wort goet gevonden dat hem eenen seeckeren text geven sal over de welke hij ter naester gelegthijt een propositie sal doen om de selve gehoort sijnde voorder te doen naer bevindt der saecke. HCA 22 april 1620 (13810).

De Classis heeft er dus niets op tegen, de officiële papieren zijn binnen, en nodigt Daniel uit om over een voorgestelde bijbeltekst een proefprediking te doen.⁵³ Er wordt verder niet over hem verteld waar hij vandaan komt, maar Daniel Coninxvelt is een broer van Abraham Jansz Coningsvelt, een bekende schilder uit Dordrecht en Enkhuizen.⁵⁴ Hun vader is Jan Meeuwis Koningsvelt, tussen (in elk geval) 1627 en 1636 notaris te Enkhuizen. Kortom, Daniel kwam uit een goede familie.

Probleemschoolmeesters op Texel

In dezelfde vergadering wordt de broeders van Texel gevraagd of de schoolmeester van Oosterend, Jan Cornelisz Brouwer, zich nu beter gedraagt dan in voorgaande tijden. Dat schijnt nu wel zo te wezen, nochtans nog niet zoals het behoort. De kerkeraad moet over hem rapporteren en als hij zich niet betert, dan zal hij door de Classis worden afgezet. De Texelse magistraten, dit waren de schepenen en kerkmeesters, kwamen in het geval van de waarschijnlijk katholieke schoolmeester van De Westen te hulp, zoals we weten uit zijn brief.

Schoolmeesters op Texel⁵⁵

De broederen van Texel gevraecht sijnde off haren schoolmeester Jan Cornelisz Brouwer hem nu beter draecht aengaende sijn leven dan in voorgaende tijden wordt wt de selve vernomen dattet wel in eenigen deele wat beter schijnt te wesen, nochtans so niet alst behoort ende op de gelegentheijt deser saecke geleedt sijnde wort voor goet ingesien hem noch een vierendeel jaers te tollereren om te beproeven of hij hem noch beterde ende dat middelertijt de kerckenraet aldaer 't opsicht op hem hebbende de classe alsdan van

⁵² In het haardstedenregister van 1622 komen voor Dirck Cornelisz (zeven personen), Cornelis Jacobsz (vier personen), Jan Hertgens (drie hoofden) en Albert Lubbertsz (acht personen)

⁵³ Een UVA-site geeft hem en zijn vader als voormalig schoolmeester. Ik vermoed op grond van de vermelding mr, wat toch eerder duidt op een studie aan de universiteit.

⁵⁴ Geboren 1590. In 1629 aldaar gehuwd met Susanna Isaaksdr van Nievelt. Hij werd in 1636 lid van het Schildersgilde te Dordrecht, keerde tussen 1647 en 1649 terug naar Enkhuizen. Er hangen van hem schilderijen in het stadhuis van Enkhuizen.

⁵⁵ Deze kopjes zijn korte samenvattingen in de marge die kennelijk later (en vaak in andere spelling) zijn aangebracht.

sijne gelegentheit verwittige ten eijnde so hij hem niet en betert hij alsdan finalijck van sijnen dienst afgesedt worde door autoriteit des Classis.

Is gelesen een missive van Dirck Cornelisz, schoolmeester in de Westen op Texel, in welcke so [wel] van hem als eenige der magistraten versocht wort dat hij in sijnen dienst mochte gecontinueert werden om redenen in deselve missive gementioneert.

De vergaderinge hier op lettende vindt goedt dat de kercken van Texel in desen sullen handelen als hier boven opt stuck van de onwillige schoolmeesters int gemeijn geresolveert is. HCA 23 april 1620 (13811/12).

Een schoolmeester speelde een belangrijke rol in een dorp. Hij werd aangesteld en met een klein tractement via kerkmeesters betaald door de overheid, maar de kerk, met name de Classis, had een belangrijk aandeel in die aanstelling. Hij werd ook per les betaald door de ouders van de kinderen. Dit leverde in kleine plaatsen meestal zeer weinig op, zodat hij zijn beroep vrijwel steeds combineerde met dat van koster of voorzanger en soms ook was hij doodgraver of inner van belastingen en soms zelfs notaris.

Bij een aanstelling werd af en toe meer gelet op een stichtelijke levenswandel dan op educatieve vermogens. De schoolmeester van De Westen heet dus Dirck Cornelisz.

De gezamenlijke avondmaalsviering weer onder vuur

In de Classisvergadering van 22 april 1620 komt ook het voorstel aan de orde van predikant Aris Goossensz en zijn ouderling uit Den Burg om de avondmaalsvieringen maar voortaan gescheiden per dorp te doen plaatsvinden. Zoals we weten is Willem Barentsz, predikant van Den Hoorn, niet voor. Hij wil Aris Goossensz eerst maar eens laten vragen of dit een eigen initiatief is, of van de kerkeraad, maar de Classis snoert hem de mond. Ook een Burgemeester wil de combinatie bijeen houden. Er blijft hier toch weer veel onder de oppervlakte.⁵⁶

Aris Goossensz predicant op Texel met sijn ouderlinck, hebben den vergaderinge voorgesteld, hoewel in voorgaende tijden het Avontmael des Heeren gehouden is geweest met alle de drie kercken tsamen maer niet in alles op sodanige wijze als nu eenen tijt lanck geschiet is, verhalende enige particuliere dingen tot bevestiginge sijns seggens. Concluderende dattet goet ware dat elcke kercke hare kerckelijcke regeringe ende gebruik des H Avontmaels op haer selven houde, ondertusschen nochtans haer het oordeel ende goet vinden des Classis onderwerpente. Willem Barentsen met sijn ouderlingen ingeroepen ende hem de somma vant voorgaende voorstel verhaelt sijnde ende gevraecht wat haer gevoelen van der saecke sij, heeft begeert te weten oft Aris Goossensz tvoorsz voorstel gedaen heeft voor sijn particulier oft door last van den kerckenraet. Waer op goet gevonden is hem te antwoorden dat dese tegenwoordige vergaderinge, tselve daer latende, begeert dat hij eenvoudig verclaeren sal, hoe sij gesint sijn ten aensien vant voorn voorstel ende conclusie van Aris Goossensz voorsz waer op Willem Barentsz verclaert heeft stichtelijck te wesen dat de combinatie blijve, stellende oock voor enige particuliere dingen tot versterckinge haerer gevoelens, hem ondertusschen oock het goet vinden deser vergaderinge onderwerpente. Is oock gelesen de missive van de E Heren Burgermeesteren bij de welcke versocht wort dat ordre gestelt worde bij dese vergaderinge tot geduerige tsamenblijvinge der kercken aldaer ende dat de nieuwe oppositie geweert worde. De broederen des Classis redenen ende wederredenen ten beijden sijden gehoord ende op alles geleedt hebbende hebben overleijt wat behoeft gedaen te worden beslujtende eijndelijck dat drie predicanten daerwaerts gesonden sullen worden om alles wat moveren mach te onderstaen ende te doen naer bevindt der saecke ende sijn hier toe bestemt de predicanten van Schagen, Winckel ende Nieuwen Niedorp welck beslujt haer de broederen van Texel altsamen onderworpen hebben.

Also wt tvoorstel der broederen van Alcmaer blijkt noodich te wesen dat iemant haer toecomende sondach verlicht so wort Cornelis Albertsz hier toe bestemt ende dat Aris Goossensz in sijn plaetse tot Petten sal gaen. HCA 22 april 1620 (13813/14).

Er volgt in de notulen van de Classis geen bericht meer van samen of gescheiden vieren van het avondmaal.

Coninxvelt begint als predikant

Daniel Coninxvelt, die in april op het toneel verscheen, wordt op 14 mei 1620 samen met een ander geëxamineerd.

⁵⁶ Enkele stukken over de gezamenlijke avondmaalsviering zijn een herhaling van wat in mijn Texel na de reformatie: Het kerkboek van Den Hoorn staat.

De candidati gelijk haer opgeleijt waer, hebben voor de Clasicale vergaderinge haer propositien gedaen. D. Daniel Conijnxvelt uijt Joan X v 17 ende D Nathan uijt den brijef tot den Ephes. Cap. 2 v 8 ende 9. De gecommiteerden, van haer lecen, dije sijn daer over gehoort⁵⁷ ende hebben verclaert, voor haer, datse wel vernougt sijn, en wel mogen lijden, soo de Broederen des Classis geen swaricheden en hebben gemerckt, datmen het begonnen werc wilde voltrecken. De Broederen sijn wel gevraecht, of daer iemant ijt heeft geremarquant.⁵⁸ De Broeders hebben wel gewenscht dat de eerste de sin en meijninge wat naeder en claerder hadde geopent ende van de wet hoe verre dije afgeschafft is, hadde beweesen, doch datse niet en conden verstaen, datmen int aengevangen niet en soude voortgaen, hoopende dat cand. met sijn gaven hen meerder sal verrijcken.

Aengaende den tweeder naementlijck Nathan, den praeses heeft van dese oock omgevraegt het gevoelen der Broederen en de vergaderinge heeft verclaert een seer goet genoeghen in sijn propositie te hebben en derhalven geen redenen te hebben om het begonnen werck te vervorderen.⁵⁹ HCA 14 mei 1620 (14419/14901/14902).

Nathan doet het blijkbaar beter dan Daniel, die kennelijk nogal aarzelde en geen duidelijke mening had. Het komt niet zo vaak voor dat dergelijke kritiek wordt geuit.

Als alles goed gaat zal de intrede van Daniel Coninxvelt worden begeleid door de lokale predikanten, Aris Goossensz en Willem Barentsz.

De proponenten het oordeel van de vergaderingh over haer propositien haer voorgedragen sijnde, is aengeseijt dat men morgen te 6 uren, door Godts genade tot het examen sullen treden, en datse haer teghen den selfden tijt sullen bereijden. Petrus Bantsz is van de vergaderingh gecommiteert om D. Nathans⁶⁰ op Wieringen in sijn dienst te confirmeren, soo daer geen swaricheden ondertussen voorvallen. De voorstellinge van Daniel Coninxvelt sal geschijeden door de twee dienaeren op t' eiland van Texel ende de confirmatie door een van de dienaeren die gecommiteert sijn van de Classe om naar de staet van de kercken aldaer te vernemen. HCA 14 mei 1620 (13815/14420).

In de middag besluit de Classis dat ze hebben voldaan en ondertekenen de kandidaten de acte van de nationale Synode voor predikanten. Ze gaan op pad met de zegen des heren en de geest der wijsheid en voorzichtigheid.

De drije candidati dije versocht worden tot den kercken-dienst, sijn ingeroepen ende D. Praeses heeft het examen aangevangen opdat wij van haer kennisse ende suiiverheijt int stuck der leere souden mogen verzekert sijn, ende t' examen geeijndicht sijnde, ende sij op de hooft stucken der leeren haer voorgedragen hebbende geantwoort, is bij de Broederen overleijt of ijmant eenighe oorsaecken, soo ten aensien vande kennisse als suiiverheijt der leere in de candidatis heeft vernomen, waarvoor de beroupinge op haer gedaen, niet soude worden geconsenteert, ende voltrocken, en is bevonden, dat niemant heeft daer over swaricheijt gemaect en geen onsuiverheijt in haer gemerct, en datse derhalven wel moghen lijden, datse sullen worden geadmitteert tot den kercken dienst, met belastinge datse sullen onderteeckenen de acte, inden Sijnodo Nationali des predicanten aengaende gestelt, t'welck sij belooft en datelijck gedaen hebben, en is haer met een christelijcke vermaeningh door den praesidem aen haer gedaen, den zegen des Heeren, den Geest der wijsheit en voorsichtichijt toewenscht. HCA 14 mei 1620 (14421).

Einde van de gezamenlijke kerkeradsvergaderingen

Hierna is er op Texel in Den Burg toch weer een vergadering, nu met enkele gedeputeerden van de Classis als voorzitter en secretaris. Abel Rutgersz is inmiddels van het eiland vertrokken. Misschien dat dit geholpen heeft om de zaak op te lossen tijdens deze vergadering op 10 juni 1620, waarvan het verslag is aangetroffen in de Ingekomen Stukken bij de Classis van Alkmaar. Tegelijk worden hier nog enkele kleine zaken behandeld, nu de gedeputeerden er toch zijn. (16439)

⁵⁷ De gecommiteerden die leken (uit Alkmaar, niet van Texel) zijn, is gevraagd commentaar te leveren op de preek.

⁵⁸ Geremarquant = opgemerkt.

⁵⁹ Vervorderen = voort te zetten, d.w.z. de examens hoeven niet verder te worden voortgezet, niet voor Nathan, noch voor Daniel.

⁶⁰ Nathan van Vogelsangh staat de komende jaren op Wieringen.

Den 10en junij Ao 1620

Vergaderinge vande gecommiteerde des classis gehouden aen den Burch op den eijlande van Texel ende is bij den gecommiteerde broederen vercoren tot een Praesedum D Vincentius Meusevoet ende tot enen Scriba Herbertus Henrici

Naer aenroepinge van de name des Heeren is besloten dat men alle den broederen van de kercken van desen eijlande vor ons sal doen comen ende hunluijden voorstellen de oirsaecken van onse compste alhier de welcke is, seeckere swaricheden in de gemeijnten alhier ontstaen ende haer te belasten datse met malcanderen eerst elcke kercke apart ende daer na gesamentlijcken souden spreken ende enige personen ofte persoon committeren door welcken ons de swaricheden vornoemt souden voorgesteld mogen worden omme die gehoort hebbende daer na te doen na gelegenheijt.

Aris Goossensz geassisteert met twee van sijne ouderlingen heeft voorgesteld 1 hoe dat hij hadde verstaen dat onsen bv Willem Barentsz in de volle Classe hadde voorgesteld, dat het in zijne gemeijnten soo qualijcken ende deerlijcken staet dat het al belachelijcken is ende indien enige broederen daer souden comen de saecken ondersoecken, dat men oock alsoo soude bevinden. Daer op hij antwoordt dat hij nu onlancks in huijssoeckinge naerstelijcken alle lidmaten heeft ondersocht, ende gevonden alles seer wel te wesen. Heeft oock daer na gethoont seeckere acte van zijne gehele kerckenraet van den 9 julij Ao 1619 daer inne sij luijden verclaren datse haerluijden, aengaende het gemeijne avontmael, onderwerpen het oordeel vande Classe van Alckmaer als hares competenten rechters.

Willem Barentsz geroepen ende gevraecht zijnde ofte hem oock enige swaricheden bekend waren die daer souden meuteren indien men den persoon van Aris Goossensz niet en verschoonde, dat hij wel lichtelijcken soude mogen gedeporteert worden; heeft geantwoordt dat hij op hem niet en weet leer ofte leven aengaende; maer indien sodanige woorden gevallen zijn, dat hij alleen gesien heeft op de separatie ende die swaricheden die daer uijt seerwelijcken (= zeer waarschijnlijk) souden ontstaen, soo [wel] bij zijne gansen gemeijnte als magistraet.

Ende is dese verclaringe van Willem Barentsz aengeseijt aen Aris Goossensz ende zijne twee ouderlingen. Aris Goossensz met zijn gantsche kerckenraet is ingeroepen ende is henluijden voorgesteld dat voor den Classe gebleken is, seeckere swaricheijt die daer ontstaet in het houden van het gemeijne avontmael ende kerckenraet zijn oock gevraecht hoeft voor hoeft watt sij vande saecke gevoelen ende na verclaringen vant selve, zijn wel te vreden gelieven[?] te onderwerpen den oordele vande gecommiteerde des Classis.

Is geroepen Willem Barentsz met zijn kerckenraet ende is henluijden voorgesteld gelijk dien van den Burch was geschiet, dewelcke alle na veel redenen verclaren datse begeren te blijven gelijk se tot noch toe zijn geweest. Die van de Wael ende Oosterende zijn ingeroepen ende is henluijden voorgesteld als voor henen de welcke mede hebben verclaert datse wel begeren te blijven bij tgene tot noch toe alhier is geobserveert. De gecommiteerde dese dingen alle gehoort ende verstaen hebbende hebben goet gevonden de kercken altesamen voor haer te doen comen ende te begeren dat elck zijne redenen ordentelijcken ende sonder gekijf wilde voorstellen.

Aris Goossensz heeft verclaert dat sedert ses ofte 7 iaren groote swaricheden uijt het gemene avontmael zijn geresen ende sonderlinge na dat de Classis op desen eijlande is gehouden. Dat oock seeckere persoon van de gemeijnte van Oostereijnde door dese occasie is voorgesteld voor al de kercken vant gehele lant daer anders zijne sonde alleen was bekend in zijn eigen plaetse. Ook dat sommige aensienlijcke alsdan worden genoodigt, de arme vergeten. Sommige die een stuck eten bij haer hebben gaen in de herberge etc[etera]. Oock dat int rijden na ende vande plaetse daer 't gemeijn avontmael wort gehouden quaet beleidt ende ergernisse gegeven. Dat oock door dese maniere van doen kercke over kercke regiert: item dat men den Classe voorbijgaende tot den magistraten gaet; niet tegenstaende dat de clagende partie meermaels sich hadde beroepen op den Classem als haren competenten rechter.

Willem Barentsz uijt de name van de andere altemale heeft geantwoordt, dat de eerste reden niet werdich is in desen gepondereert te worden, ende in gevalle in desen misdaen mochte wesen dat de faute geweest sijn alleers bij Aris Goossensz. Aangaende het drincken in de herbergen: T'is alleen gedaen tot noodtdruft niet tot overdaet, soo veel hem bekend is. Dat sij oock niet hebben greden dan door noodt, naede (=daarna) int rijden geen mallicheijt hebben bedreven, dat oock het omvallen van de wagens sulcks niet presupponeert naerdien het wel meermaels gebeurt, ende dat volgenden dese reden oock niets en is: aengaende dat sijluijt haer aldus hebben genomen tot de magistraet, verclaren sij dat een gerucht over het gehele lant ginck dat de predicanten ende precken ten malcanderen waren t welck vaek soo verliep dat de

sommige voor Armenianen waeren uijtgeroepen ende de andere voor rechtsinnige, ende dat dese magistraten dese dinge vernemende hier ende daer haar misnoegen hebben betoont.

Welcke dingen alle oock tot kennisse vande kerckenraten gecomen zijnde hebben gevonden bij malcanderen te comen ende vant gemeijne avontmael te houden te spreekken; dat ook Aris Goossensz ontboden ende versocht zijnde daer bij te comen, niet heeft willen compareren, ende dat hij ettelijcke malen versocht zijnde nochtans absent gebleven is, ende dat sij luijden doen ende die niet haer tot de magistraten hadden begeven ende dat volgens dien alle de redenen van Aris Goossensz gene en sijn omme de separatie te veroorsaecken.

Na dat Willem Barentsz aldus de redenen van Aris Goossensz geresiteert hebbende heeft haerluijden persoon met dese redenen beweert ten 1en dat het een oudt gebruijck is van 40 iaren herwaerts. Ten 2en dat het groote stichtinge weck, ende bethoont de sonderlinge liefde ende enicheijt van de kercken van desen ganschen lande. Ten 3en dat Aris Goossensz hoofdich ende eijgensinnich is, ende volgens dien zijn eijgen saecke niet verstaende arrebeijt tot zijn eigen verderf ende dat sijluijden soude oock op de gestalte van zijn eijgen gemeijnte verstaen dat de saecken moeten blijven op den ouden voet.

Aris Goossensz heeft weerom geantwoort ten 1en dat hij niet en is verwittiget van den tijt der vergaderinge eer de andere al ware vergadert, ende dat hij doen sijn devoir om zijn kerckenraedt bij malcanderen te krijgen hadde gedaen, doch datse meest alle van hujs waren ende daerom niet en conde verschijnen, ende volgens dien geen oirsaecke geven om de saecke aen de magistraet te brengen.

Is voor de gecomitteerde verschenen Albert Pietersz van Egmont, commandeur int fort van Egmont,⁶¹ geassisteert met zijn hujsvrouw, verthoonende seeckere salnistelicke clacht over Aris Goossensz ende enige van zijn kerckenraet ten eijnde sijluijden eens mochten worden gelastet hem requirant redenen ende oorsaecken te geven waerom sij hem soo langen tijt van de tafel des Heeren hebben gehouden: welcke dingen gelesen zijnde is goet gevonden onsen Bv Aris Goossensz te roepen met zijne kerckenraden den welcken dese dingen voor geleesen zijnde, is goet gevonden de beijde partijen ende tegen malcanderen te hooren, ten eijnde men alsdan moge handelen na behooren. De broederen op alles wel rijpelijcken gelet hebbende, hebben goet gevonden dat den Commandeur over zijn ongeregelt leven alhier zijn schult sal bekennen ende met den kerckenraet versoenen, ende aengaende Guertgen alsoo sij niet op het lant is, worden de clachten haer aengaende gerefereert tot een kerckenraedt die daer in sal handelen na behoren, ende indien de vrede daer sal worden getroffen, gelijk wij verhoppen ja, dat alle hare pappieren attestatien ende certificatien ten wedersijden sullen gescheurt ende verbrant worden, op dat uijt oude questien geen nieuwe swaricheden en rijsen. Dese resolutie den commandeur aengeseijt zijnde, heeft verclaert aengaende zijn dronckenschap dat hij eens daervan censure gedragen heeft, ende hem na date van dien in geen dronckenschap verlopen, ende volgens dien daerover geen schult bekenninge te doen gehouden is, welck antwoordt van den broederen verstaen zijnde is Aris Goossensz belast zijn kerckenboeck te halen ende te sien op wat tijt dese voorstellinge is geschiet, ende daer niet seeckers can worden gevonden, wordt die saecke daerbij gelaten, en de reste zal mondelijck afgehandelt bij de kerckenraet als voren.

De gecomitteerde op de principale saecke wel ende rijpelijcken gelet hebbende hebben geresolveert, dat waer het gemeijne avontmael bij provisie alnoch sal worden gecontinueert tot dat den Classis bij occasie anders sal believe te ordonneren, soo nochtans dat men voortaan geen gemeijne kerckenraedt meer sal mogen houden als het tot noch toe is gedaen, maer alleen de andere broederen sal mogen consuleren, des noodt sijnde, soo nochtans dat men hare advijsen niet en sal tellen ende voor stemmen houden, maar alleen als goeden raet gebruijcken, gelijk allen kercken geoorloft is aen hare nabuijren ofte anders sulcks te doen.

Aengaede Jan Claesz dat de Classis hem bij gelegenheijt sal ontbieden ende alsdan met hem handelen na behooren ende dat Jan Claesz voort hem middelerteijt van zijn proponeren sal onthouden.

Is bij Jan Arisz, lidtmaet der gemeijnte van den Burch voorgesteld dat hij uijt oirsaecke van seeckere borchtocht die hij soude hebben beloofd maer wel expresselijcken ontkent, is afgehouden van de tafel des Heeren. Is goet gevonden de andere partije te ontbieden ende te hooren. Twelck gedaen sijnde is

⁶¹ In een kwijtschelding t.b.v. zijn schoondochter van juli 1622 is Albert Pietersz van Egmont commandeur van de Schans. We kunnen er wel van uitgaan dat hier ook de Schans bedoeld is. Bij Egmond is geen fort, maar de schrijver van dit stuk zal niet op de hoogte zijn geweest met de Texelse situatie. ONA Breck (Transcriptie Maarten 't Hart).

geresolveert, datmen Jan Adriaensz sal aenseggen en alsoo de saecke gansch politijck is, datse noch bij ons noch oock bij den kerckenraet can afgemaect worden, dat hij ook niet is afgehouden om de saecke selve, maer alleen omeenige ergerlijcke hevicheden die gemeenlijck in sulcken saecken voorvallen. Opdat nochtans de saecke eenmael, soo veel mogelijcken, moge worden getermineert, is goet gevonden dat Jan Adriaensz hem om der stichtinge wille, noch eenmael van het avontmale sal onthouden, ende dat hij hem middelertijt zal wachten van alle hevicheijt, ende alsdan de naeste reijse dat hem eenige nieuwe swaricheijt quame te openbaren in welcken gevalle de kerckenraet sal handelen tot de meeste stichtinge.

Telkens komt er een nieuwe serie bezwaren naar boven. Nu blijkt het drinken in de herberg en de verkeerschaos daarna een groot probleem, wat door de anderen weer wordt ontkend. Toch is het allemaal hoog opgelopen. Er werd al gescholden: Arminianen! of Rechtzinnigen! De oplossing is wel duidelijk. Eventueel nog een gezamenlijk avondmaal maar in elk geval geen gezamenlijke kerkeradsvergaderingen meer. Als men iets van elkaar wil weten, dan hooguit op verzoek zoals dat tussen naburige gemeenten de gewoonte is en zonder beslissingsrecht.

Ik vermoed dat de notulist zich hier heeft verschreven waar het gaat om de standplaats van de commandeur. Albert Pietersz van Egmont maakt op 6 januari 1622 en 6 maart 1622 als commandeur van het fort van Texel, waar hij langdurig heeft gewoond, samen met zijn vrouw Angnietgen Joris Verbregge een Testament bij notaris A Gerrebrantsz met als begunstigde o.a. zijn dochter Liesbeth Albertsdr uit zijn eerste huwelijk met Geertgen. Op 8 februari 1622⁶²

Problemen voor Brouwer

De schoolmeester van Oosterend voldoet nog niet. De Classis gaat maatregelen nemen. De magistraat moet Brouwer maar ontslaan. Hij kan ook geen les geven.

De broederen van Texel verclaert hebbende dat haeren schoolmeester Jan Cornelisz Brouwer hem niet en comorteert naer behoren ende noch daerenboven onbequaem om de kinderen te institueren, heeft de Classe verclaert dat hij volgens de voorgaende resolutie des Classis van zijnen dienst sall wesen gedeporteert ende dat sulx de E heeren Magistraten sal werden aengeschreven. HCA 20 oktober 1620 (14904).

Coninxvelt misdraagt zich

Daniel Coninxvelt is echter nog maar een paar maanden predikant op het eiland of er zijn al problemen. De kerkeraad van Oosterend vraagt zich af wat men moet doen nu hun predikant zich verloopt, dat wil zeggen, zich misdraagt. Ze hebben haast en willen niet op de volgende vergadering wachten. Wellicht dachten de heren van Texel nu snel een oplossing voor het probleem Daniel Coninxvelt te hebben. Na Abel Rutgersz, die zo geliefd was, is dit een flinke tegenvaller.

Oostereijnde

Is in de vergaderinghe voorgedragen hoe die van Oostereijnde hadden geschreven aen de gedeputeerde raet vragende hoe se haer hadden te dragen tegen haren predikant die hem verlopen hadde, ende alsoo de missijve luidje aen de pred. van de stadt, ende de saeck haest eijst, hebben de broederen van de stadt verclaert haer voor raet gegeven te hebben omme kerckelijck satisfactie van hem na gewisse wetenschap van de saecke te vervorderen, ende is dit advijs bij de gedeputeerde geapprobeert. HCA 22 januari 1621 (13816/17).

Wat de misdragingen zijn staat er helaas niet bij. Er is door de predikanten van Alkmaar geadviseerd om kerkelijke genoegdoening te vragen en de Classis is het daar met terugwerkende kracht mee eens. Kortom schuldbekening, spijtbetuiging en verzoening, wellicht met een handdruk zoals eerder gemeld. Ondanks de haast is het hierna een tijdje stil in de handelingen van de Classis.

Schoolmeester Brouwer komt bij de kerk

In de zomer is er nieuws over de schoolmeester uit Oosterend. Brouwer heeft zich nu toch goed gedragen, is lid van de kerk geworden en mag de acte der schoolmeesters nu ondertekenen. Ze spreken hem nog wel even streng toe. Dan is hij in elk geval niet voor niets het hele stuk naar Alkmaar gekomen.

⁶² ONA Texel (RAA Alkmaar).

Jan Cornelisz Brouwer, schoolmeester aen Oosterent op Texel heeft verthoont seeckere attestatie van den kerckenraet aldaer noopende sijn goet comportement⁶³ ende voorts dat hij aldaer tot lidtmaet der kerck is aengenomen. Welcke alles bij die broederen des Classis gesien sijnde, is toegelaeten om die canonis Synodi, confessie ende catechismun te onderschrijven waer van hij voor een tijt overmidts sijn qualijck comportement was geschort geweest. Eijndelijc⁶⁴ sijnes ampts van den preside scherpelijck vermaent. HCA 1 augustus 1621 (13818).

De handtekening van Jan Cornelisz Brouwer als schoolmeester van Oosterend (hij schrijft zijn standplaats er als enige niet bij). Vlak daarboven staat de handtekening van de (nieuwe) schoolmeester van De Westen, Cornelis Cornelisz Toorenheer. In 1622 woont hij volgens het haardstedenregister nog in Den Hoorn en in 1625 is hij lid van de gemeente van Den Hoorn.

Den Hoorn op zoek: het geval Jan Claessen

Onder het kopje Weduwe op Texel meldt de Classis in september de noodzaak om voor een weduwe op het eiland te gaan zorgen. Dit is de echtgenote van Willem Barentsz, de predikant van Den Hoorn, die ergens in dit jaar is overleden.⁶⁵

Den staet van de weduwe op Texel sal pertinentelick geopent werden door de predikanten op den eijlande van Texel die daer toe sullen vermaent werden en specialick tegen de naeste Classe te compareeren ende notitie van haren staet te houden. HCA 14 september 1621 (13819).

Den Hoorn is tijdens de telling voor het Kohier der hoofden op het eiland Texel van 1622⁶⁶ het dorp met de meeste inwoners. De aantallen zijn: Oosterend 593, De Waal 426, Den Burg 956, Walenburg 42, De Koog 649, Den Hoorn 1258, De Westen 129. Oudeschild wordt nog niet apart geteld. Den Burg is samen met De Koog wél groter dan Den Hoorn met de Westen.

Daarna gaat men in Den Hoorn aan de slag om een vervanger te zoeken en men stelt een leek uit eigen gelederen voor. Aan het begin van de reformatie was dit geen ongebruikelijke variant. Wegens de schaarste aan geschoolde predikanten werd er vaak gepreekt door redenaars die geen opleiding hadden genoten. Ook schoolmeesters werden eerder regelmatig als predikant toegelaten. Vanaf rond 1610, als de universiteiten volop kandidaten afleveren, is dit minder gebruikelijk, maar na de uittocht der remonstrantse predikanten zal er ook schaarste aan goede dominees zijn geweest en het is ook goed denkbaar dat Texel een lastige plek was om predikanten naar toe te lokken. We zien hoe dan ook vrijwel uitsluitend proponenten naar het eiland komen. In 1619 raadt de Synode van Dordrecht de aanstelling van schoolmeesters overigens al sterk af. De naam Jan Claesz is al gevallen in de

⁶³ Comportement = gedrag.

⁶⁴ Eijndelijc = ten slotte.

⁶⁵ En dus niet tot 1623 in dienst is geweest, zoals hier en daar wordt afgeleid uit de intrede van zijn opvolger. Op 27 september 1620 schrijft Willem voor het laatst iets in het kerkboek van Den Hoorn (de verantwoording van de diaconie), maar dat wil uiteraard niet zeggen dat hij kort daarna is overleden. Hij schreef in die tijd niet veel vaker dan één keer per jaar. Het ligt meer voor de hand dat hij kort voor september 1621 is overleden.

⁶⁶ WFA 0175-01/1027

bijzondere vergadering van het vorige jaar op Texel. Hij heeft al eens geproponeerd. Waarschijnlijk was hij in 1590 al schoolmeester.⁶⁷

Is bij de gecommiteerden van de kercke van den Hoorn op Texel versocht dat Jan Claesz lidtmaet aldaer soude enige malen proponeren met dese vergaderinge ten eijnde sijne gaven alsoo wettelijcken beproeft sijnde, hij daer na tot den dienst van hare kercke wettelijcken soude mogen werden gevoordert. Is hier op geresolveert dat men Jan Claesz hier sal hooren (...) HCA 5 oktober 1621 (13820).

De Classis gaat de beoogde kandidaat laten beluisteren (als het weer de overtocht vanuit Huisduinen toestaat) en anders moet hij zich maar melden om aan de tand te worden gevoeld. Hij mag proponeren (preken).

Jan Claessen van Texel

Over de saecke op Texel aengaende de persoon van Jan Claesz om hem ten versoece der gemeijnte eens te hooren ende te besien wat hope daer wesen soude om hem tot den dienst der kercken te mogen ordineren wort goet gevonden dat de E Broederen die te Huijsduijnen gaen (indient mogelijk is) derwaert sullen gesonden worden ende den voorsz persoon hooren ende nomini Classis te oordeelen watter van te verwachten ende aldaer met de kercke na gelegentheit te handelen tgene noodich en stichtelijck is. Ende bij so verre de voorsz broeders door weder oft andersins verhindert worden so sullense de voorsz persoon door een missive verwittigen dat hij tegen de naaste Classis over come om gehoord te worden ende daer na te doen na behooren. HCA 14 december 1621 (13821).

De gaven die een predikant moest demonstreren hadden vooral betrekking op het kundig citeren van grote reeksen van bijbelteksten. Van Deursen noemt als voorbeeld het hoofdstukje 'De Ziekentroost', dat vaak achterin de psalmboekjes staat. Jan Claesz is blijkbaar een begenadigde spreker. Hierna is het weer geruime tijd stil. Den Hoorn zit al die tijd zonder vaste predikant. Ze hebben al hun hoop gevestigd op hun natuurtalent Jan.

Jan Claesz

De Broederen gecommiteerde van de kercke van Hoorn op Texel hebben versocht dat Jan Claesz die van de Classis geordineert was om sijne gaeven door een propositie te laeten hooren nu soude mogen proponeeren; besluit de vergadering dit versoeck werde ingewilligt, alsoo sulx in voorgaende was toegestaen, ondertusschen sijne attestatien affeischende en daer na soo[wel] op sijn propositie, als [op] de attestatien te letten. Jan Claesz tot de propositie toegelaeten sijnde heeft verhandelt de plaetse Pli 2 Tim 3.16.⁶⁸ Alwaer de vergaedering gemerct heeft, dat de gaeven soodanig *niet* sijn, dat de kercke van de Hoorn daermede voor desen⁶⁹ bequaemelijcken conde werden versien, ende daaromme resolveert, dat de voorgeschreven kercke sal uitsien nae een andere predicand ende sulx met den eersten. Wat aengaet de persoon van Jan Claesz, de vergadering heeft goed gevonden in zijn goed-duncken te laeten off hij hem vorders in het proponeren wil versien. Alsoo nochtans dat hij niet in conventicklen, maer wettelijcken sulx sal doen ende alsoo die kercke haer te vorder in het attesteren, tegen hem hadde geëlargieert⁷⁰, sal haer dit misverstant van D. Praeside aengedient werden. (...) HCA 3 mei 1622 (13822).

Het woordje *niet* is er later - ten overvloede - boven de schrijfregel bijgeschreven. De gaven van Jan waren zo slecht dat gemeente moeilijk met zo'n man kan worden voorzien. Deze uitslag moet voor Jan wel een teleurstelling zijn geweest.

Er is ook nieuws over de weduwe van Willem Barentsz.

In de saecke van de wed. van Willem Barendszen werd genomineert D. Abelus Rutgeri predicand tot Warmenhuisen. (...) HCA 3 mei 1622 (13822).

Abel Rutgers kent Texel goed. Tot 1620 was hij immers predikant aan De Waal/Oosterend.

⁶⁷ Zie mijn Texel na de reformatie: Brieven aan de Classis van Alkmaar.

⁶⁸ Pli= Pauli. De 2^e brief van Paulus aan Timotheus. Al de schrift is van God ingegeven... enz.

⁶⁹ Voor desen = voor nu.

⁷⁰ Geëlargieert = verruimd.

Opnieuw negatieve berichten over Coninxvelt

De problemen met Daniel Coninxvelt nemen ondanks de goede raad van een jaar geleden toe. Er zijn negatieve berichten over hem. De Classis stuurt nu eigen bemiddelaars.

Alsoo eenige geruchten tot nadeel van den predicand van Wael ende Oosterende sijn voorgevallen heeft de vergaderinge tot weg-neminge van dien genomineert, Abraham Dircksz, Hoekman Wauten ende Daniel Meusevoet, om haer tot Texel te transporteren ende ordre op alles te stelle. HCA 3 mei 1622 (13823).

Zoals later zal blijken zullen deze geruchten door de gecommiteerden van Den Hoorn sijn ingebracht. Maar het is nog steeds vaag waar het nou precies over gaat.

De teleurstelling van Jan Claesz

Den Hoorn is het intussen niet eens met het afwijzen van hun eigen Jan Claesz. De teleurstelling heeft hem ook nog persoonlijk aangegrepen. Het levert een aantal aandoenlijke taferelen op.

De Broederen van Hoorn op Texel ingestaen sijnde hebben verclaert dat sijn den Classis voor de oorsaecke hielden, dat den Geest Godes in Jan Claesz wierde uitgeblust, den praeses dese haestighen haer aendienende, ende ten besten duidende heeft verclaert, dat sijn bij desen in haere resolutie persisteren. HCA 3 mei 1622 (13825).

De geest van God werd in hem uitgeblust. Er volgt nog een poging van den Hoorn ten behoeve van hun favoriet.

Die van Den Hoorn op Texel hebben so[wel] bij requeste als mondelijck verclaert datse hare gemeijnte (niet tegenstaende sijn haer devuoir gedaen hebben) niet en weten te stillen noch te vreden te stellen ten sijn saecke dat Jan Claesz die laestmael afgeslagen is noch eenige malen door propositien te doen geproeft worde, twelck oock haar ernstich versoeck aen dese vergaderinge is ten eijnde sijn als voorstanders der kercken haer te beter mochten verantwoorden. Beroepende hen oop tgetuijnisse van de predicanten van den Burch ende Oostereijnde respectieve welcke hier op gehoort sijnde beijde verclaert hebben dat de gemeijnte wonderlijck tot hem gesint is ende qualijck can te vreden gestelt werden. Sijn oock voor hare persoonen van advijs dattet goet wesen ende seer tot vrede dienen soude indien de Broederen des Classis condon verstaen hem noch eenige maelen te hooren proponeeren ende daer na te doen so als men tot stichtinge dier gemeijnte dienstelijck bevinden sal.

De vergadering hierop rijpelijck lettende ende ter eender ende andere sijden swarichijt siende hebben eijndelijck geresolveert dat den voorn Jan Claesz noch eens off twemaal proponeren sal om dan te doen na bevindt der saecke. Also dat oock de broederen des kerckenraets van den Hoorn op Texel gehouden sullen weesen haer dan so volcomelijck te contenteren met de resolutie die alsoo sal genomen worden datse haer geensins tegen setten sullen ten waere sijn tot den Sijnodum wilden appelleren. HCA 7 juni 1622 (13826).

Rapport over De Waal

In dezelfde vergadering volgt nogmaals een vermelding van de zaak van de predikant van De Waal. Er moet rapport worden gedaan over de opdracht die in mei is gegeven aan het driemanschap dat naar Texel zou afreizen. Dat blijkt niet te zijn gebeurd.

Abraham Dircxen heeft wt den name sijner medegedeputeerde der vergaderinge voorgesteld om wat redenen sijn niet en sijn geweest om op Texel wt te voeren de commissie die haer opgeleijt was ten aensien van de kercke van Oostereijnde ende Wael ende haren kerckendienaer van den welcken eenige quade geruchte tot de Classicale vergaderinge gecomen waren, ende also den predicant selve in de vergaderinge tegenwoordich was ende presenteerde hem selven voor de broederen des Classis oprechtelijck te verclaren ende verantwoordinge te doen op tgene iemant tsijnen laste soude mogen voortbrengen ende met eenen overleverde een geschrift van sijnen kerckenraet inhoudende redenen van excuse waeromme sijn hier niet verschenen sijn, presenterende te verschijnen indiense mochten ontboden worden middelertijt inspectie nemende van den standt harer kercken. So ist dat de vergadering overleggende wat in die saecke voorder dient gedaen te worden vinden geraden de gansche vergaderinge des Classis te vragen off iemant (ende specialijck de ouderlingen van den Hoorn op Texel die de laetste Classis wat verre wtvoeren⁷¹) off se iet

⁷¹ Uitvoeren = tekeer gaan.

wettelijcx hadden voor te dragen ten nadeel van den predicant voorsz ten eijnde daer op behoorlijck gelett worden mach, waer over tusschen de vergaderinge ende de voorsz[egde] ouderlingen, sonderlinge⁷² Nanning Jacobsz, eenige redenen gevallen sijn die daer toe dienden dat men voorsichtich behoort te sijn om iet inde classe te brengen tgene daer van men niet seecker en is, te meer om dat men tegen⁷³ eenen ouderlinck geene beschuldiging behoot op te nemen dan die onder 2 off 3 getuijgen vast gaen⁷⁴, ende also men bevindt dat dese saecke dese reijse niet en can afgedaen worden, so ist geresolveert dat men den kerckenraet der voorsz plaetse [zal verzoeken] tegen de naeste vergaderinge te verscheijnen ten eijnde sijn ende den genen diet noodich bevonden wort gehoort sijnde te doen na dat men alsdan bevinden sal te behooren. HCA 7 juni 1622 (15309).

Merkwaardig en zeer voorzichtig. De kerckeraad van De Waal excuseert zich voor haar afwezigheid via een document dat Coninxvelt mee heeft genomen en Coninxvelt zelf is bereid zich tegen van alles te verdedigen. In een vorige Classisvergadering hebben ouderlingen van Den Hoorn, met name Nanning Jacobsz, beschuldigingen tegen predikant Coninxvelt geuit. De eerder genoemde geruchten. Die hadden ze niet mogen inbrengen, zonder zeker te zijn. De kerckeraad van Den Hoorn moet nogmaals verschijnen met voldoende getuigen.

Exit Jan Claesz

Voor Jan Claesz valt een paar weken later het doek. De Classis is van oordeel dat Jan Claesz het niet echt in zich heeft.

Jan Claesz ingekomen sijnde verclaeren dat hij verwondert was, dat sijn redenen soo niet waeren ingesien, dat hem de Classis evenwel, op t versoeck van die van den Hoorn, had gelieft den propositie wtten text Rom 4:15 te doen opleggen die hij nu bereijt was te doen, niet doch omme totten dienst op den Hoorn geavanceert te werden. Daer op heeft hij sijnen propositie gedaen.

Welcke gedaen sijnde, ende de vergaderinge redelick vergenougt sijnde, heeft Jan Claesz vermaent sijn gaven te willen opwecken, mits dat hij geen oogh sal behoeven te hebben op de kercke van den Hoorn twelck hem aengeseijt sijnde hij de vergaderinge bedanckt heeft ende is den ouderlinck van Texel dit aengeseijt, ende vermaent middeler tijt te sullen omsien na een ander predikant. HCA 28 juni 1622 (13827).

Er komt een Jan Claesz voor in het Kohier van 1622 maar ik heb Jan Claessen niet meer aangetroffen in de ledenlijst van Den Hoorn van 1625. Overleden of gedesillusioneerd vertrokken?

Den Hoorn moet dus op zoek naar een andere echte predikant. In dezelfde vergadering maakt de Classis nog een lijstje van de predikanten die inmiddels zijn overleden, om naar de Synode te sturen met de vraag om hulp. Daarbij ook Willem Barentsz. Dat is wel wat laat. Jan Claesz koopt nu het huis van Willem Barentsz.

⁷² Sonderlinge = in het bijzonder.

⁷³ Tegen = (hier) van.

⁷⁴ Vast gaen = vast staen.

1622 Crisis op het eiland

Een koster in het nauw

Inmiddels hebben zich in De Waal ontwikkelingen voorgedaan. Chronologisch volgt nu het eerste dossierstuk in de zaak Conincxvelt. Het is een merkwaardig relaas over een midweekse kerkeradsvergadering, gehouden in De Waal op 12 juli 1622. Een ooggetuigeverslag hiervan wordt op 24 juli 1622 in geschoold handschrift geschreven door een zekere Quiering Garbrantsz en ondertekend door twee ouderlingen en één diaken. Het is een bijzonder verhaal over een dramatisch verlopen vergadering.

Den 12 Julius 1622 kerckenraet ghehouden wesende op een dingxdach. In den eersten heeft hij den predicant in sijn gebedt gebeden dat Godt den Heer de vergaderingh haer tonghen woude regieren ende stieren alsoo datter niet anders mocht voortgebacht werden, dan dat tot godts eer, stichtinge ende vrede van de gemeijnte soude vorderlijck sijn. Ende dat alle partijschap en den hadije⁷⁵ aen een zijde mochte werden gestelt. Het gebedt gedaen wesende heeft [hij] gevraecht of daer ijmandt was die iets hadde voort te brenghen ende alsoo niemant sprack of antwoorde op 't geen hij vraegde soo is 't dat den predicant met een toornigh gemoet datelijck heeft begonnen te roepen ende te schelden op den coster; sprekende dese scheltwoorden mannen den hoovaerdij van den coster is te groot, adderende daarbij hoe dat den coster de vergaderingh van den 24 junij op zijn eijgen autoriteit hadde doen vergaderen. Vorders hoe dat den coster de resolutie van de vern. vergaderinghe elders hadde ontdeckt, met veel meer ander scheltwoorden. Waer op ick Quieringh mijn verantwoordingh heb gedaen.

Wijders heeft den predicant tot den coster geseijt hoe dat hij den predicant socht van sijn dienst te stooten, met hulp van eenige lichte cappulanen, te weten desen: Cornelis Augustijnsz, Dirck Cornelisz, Harmen Jacobsz, Jacob Dircx Boon⁷⁶, doende daerbij hoe dat den coster socht in sijn stede op stoel te geraken, twelck niet en sal geschieden, seggende ick heb u wel eertijts in u[w] hulp geweest maer sal u nu soecken te crencken en schade te doen ende hebt oock al gedaen.

Dus roepende ende tierende met schelden ende slaen op de banck heeft hem de kerckenraet daer over bestraft ende hebben een weijnich willen spreken om met malcander te versoenen. Daer op den predicant antwoorde dat hijt niet en woude doen voor den kerckenraet. Maer dat het soude dienen voor den Classis ende soot daer niet conde ternedergeleijt werden voor den Sinodus ende soot daer niet conde geschieden dat hijt dan woude versoecken voor den Staten⁷⁷. Alles dat voorzegd staet attesteren ende getuijgen wij kerckenraet van Daniel geseijt zijnde ende dat Quieringh Garbrantsz de vergaderingh soude geleijt hebben van 24 Junij betuijgen wij kerckenraet contrarij⁷⁸ te sijn. Aldus gedaen ende onderteijckent den 24 Julius 1622.

Sijmon Jacobs ouderlinc⁷⁹

Hendrick Cornelis Graef ouderling

Jan Goessensz dijaeke⁸⁰

DCV 24 juli 1622 (13363).

⁷⁵ Hadelen = twisten, dus hadije = het getwist.

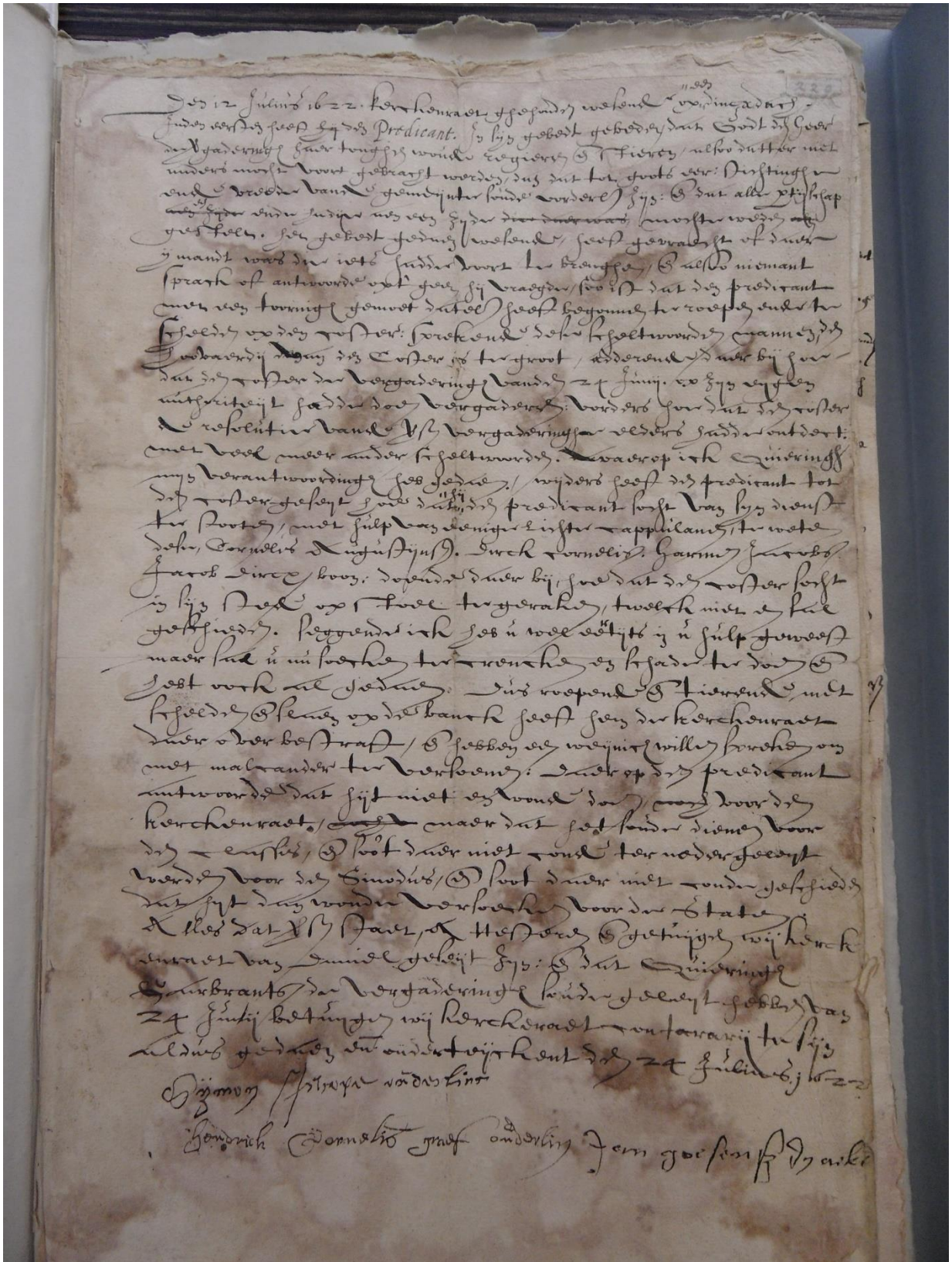
⁷⁶ Woont in 1616 op Dijkmanshuizen. Alle vier genoemden vallen onder De Waal.

⁷⁷ Staten van Holland.

⁷⁸ Contrarij te sijn = niet waar te zijn.

⁷⁹ Handtekeningen. Sijmon Jacobs is van Oosterend. Hendrick Cornelisz Graef van De Waal. Jan Goessensz van Oosterend.

⁸⁰ Diaken.

Koster Quiring Gerbrantsz wordt ervan beschuldigd dat hij een geheime vergadering heeft belegd⁸¹ en de notulen ervan openbaar heeft gemaakt. Bovendien wordt hem verweten dat hij hoogmoedig is en met behulp van zijn

⁸¹ Vlak voor de vorige vergadering van de Classis, maar in de notulen van de Classis is geen actie vanuit De Waal te ontdekken.

‘kappelanen’ op de baan van de dominee uit is. Een nogal aparte aantijging. Van het geval Jan Claesz weten we dat een niet theologisch geschoolde kandidaat weinig kans maakt.

Het is een merkwaardige wending in de zaak van Coninxvelt. Tot nog toe was er vooral sprake van dat de predikant zich had misdragen en dat men vroeg hoe daar mee om te gaan.

Alle acties waren bij conflicten in het algemeen gericht op bemiddeling en verzoening. Ook in deze vergadering doet de kerkeraad na een standaard vermaan zo’n poging. Daarbij staat vast dat de predikant met zijn schelden en tieren en onbehoorlijk gedrag tegenover zijn kerkeraad fout is geweest en daarover berouw moet tonen.

Coninxvelt gaat echter frontaal in de tegenaanval, legt de schuld bij zijn kerkeraad (de genoemden zijn notabelen⁸²), dreigt met repercussies en neemt geen genoegen met verzoening. Hij weigert schuld te bekennen en vergeving te vragen en zoekt het hogerop, desnoods bij de hoogste instantie in Holland. Omgekeerd zal hij ervoor zorgen dat de koster in de beklagdenbank komt te zitten, bij de Classis of hoger. En hij belooft zijn tegenstanders te beschadigen.

Het lijkt met name deze ongewone afwijking van het verzoeningsmodel (bij een geschil binnen de kerkeraad zou de censura morem, de onderlinge tucht, de zaak moeten oplossen) die tot zo’n grote verbijstering heeft geleid dat de toedracht moet worden vastgelegd.

Quiering verdedigt zich en vindt het nodig om de ware gang van zaken ook door getuigen te laten ondertekenen. Ongetwijfeld wist men van het verwijt aan die van Den Hoorn over ontbrekende getuigen. Het is te begrijpen dat met name deze arme koster erg geschrokken is. Hij zal toch zeer beducht zijn geweest om zijn baan te verliezen.

Verantwoording voor de Classis

De reden voor dit verdedigingsstuk wordt snel duidelijk. De dag na het schrijven ervan is er namelijk een vergadering van de Classis in Alkmaar, waar de zaak van Daniel Coninxvelt wordt behandeld en waar ook een delegatie van de kerkeraad opdraaft. Het ziet er naar uit dat allen inderdaad zijn opgeroepen om de zaak te bespreken, maar het lijkt nu wel of Daniel Coninxvelt in Alkmaar niet precies wist waar het over zou gaan. Vandaar misschien Daniels vraag op 12 juli of iemand iets te melden had.

Van de bijeenkomst die de overige leden van de kerkeraad op 24 juni waarschijnlijk hebben gehouden, wellicht in voorbereiding op de verwachte komst van de delegatie uit Alkmaar (al heeft Quiering deze zelf niet bijeengeroepen!), is het de vraag of Daniel er bij aanwezig was.

Tijdens de vergadering in Alkmaar schijnt het verhaal van Quiering echter geen enkele rol te spelen. Misschien heeft de Classis dit verslag pas later onder ogen gekregen (het bevindt zich in hun archief) en heeft Quiering het nu achter de hand gehouden. Misschien ging ook de Classis uit van een uit de hand gelopen misverstand. Laten die van De Waal en Oosterend eerst maar eens concreet vertellen wat er speelt. Dat gebeurt, maar de broeders van Texel noemen niet eens het schreeuwen in de kerk of de beschuldigende vinger: het gaat om bier en tabak!

De gecomiteerde broederen van de Wael in Texel, gevraecht sijnde, naer de gelegenheit van de kercke ende insonderheit hoe het staet met die state van de persoon van de predicant. Waer over sij hebben ingebracht verscheijden beschuldigingen so als van misbruijck ofte verloop in bier wijn ende thoback ende naelaeticheijt in sijn dienst ende quade wegen in gaende, waer op D. Daniel is gehoort ende heeft alles wel expresselijc ontkent ende versocht copije om hem bij gelegenhijt te verantwoorden. Den Classis op alles gelet hebbende, heeft goet gevonden hem te verleenen copije van het ingebrachte ende ter wedsijden te vermaenen om tegens de naeste vergaderinghe te verschijnen ende inbrenghen bewijs van alles. HCA 25 juli 1622 (13829).

Het gaat dus om bier, tabak en nalatigheid. Daniel ontkent glashard en wil kopieën van de beschuldigingen die tegen hem zijn ingebracht, d.w.z. een afschrift van wat de Classis nu noteert.

De Classis zelf wil nu van beide kanten bewijzen. Men is gevoelig voor misdragingen die de reputatie van de gemeente kunnen schaden. Het verslag van Quiering zegt evenwel nog niets over drankmisbruik en zal dus onvoldoende zijn geweest om als bewijs te dienen. Over deze kwesties staat klaarblijkelijk nog niets op papier. Aan een intern conflict binnen de kerkeraad en scheldpartijen of bedreigingen hecht de Classis zo te zien niet erg veel belang. Wat binnen de kerkeraad gebeurt is minder beschadigend voor de gemeente dan wat openbaar aan

⁸² Ouderling Cornelis Augustijnsz was regelmatig schepen, burgemeester van De Waal, poldermeester, frequent pachter van verschillende vogelarijen, meijlanden en tienden in de periode 1611-1643 (GD-RG). Zijn zoon is Dirck Cornelisz Bruin (overleden 1671 GD-RG) die we kennen als diaken uit het Kerckboek van Craech. Misschien is de hier genoemde Dirck Cornelisz dezelfde. Harmen Jacobsz blijkt later ook burgemeester.

misstappen zichtbaar is. Misschien is Daniel gevraagd om aan te tonen dat Quiering hem van de preekstoel wil stoten.

De vacature in Den Hoorn

Er is in dezelfde vergadering ook enig nieuws over Den Hoorn.

De ouderlingen van den Hoorn in Texel hebben versocht dat bij den Classem mochte naeder ordre gestelt werden op die bedieninghe van haere plaetse en de sacke van de weduwe van za[liger] Willem Barentsz. Is op het eerste geresolveert dat de vergaderinghe ordre stellen sall. Op het andere dat het blijft bij die geene die daer toe gecommiteert waren. Is verthoont seeckere missive van Jan Claessoon waer in hij geopent heeft sijne swacheijt om hem te vertonen tot de beroepinghe van den Hoorn. HCA 25 juli 1622 (13828).

Conincxvelt alleen voor de Classis

In Den Hoorn is dus nog steeds geen predikant, ondanks het aanbod van lekenpreker Jan Claesz. En Conincxvelt is blijkbaar gevraagd rapport te doen over de situatie aldaar. Nu hij er toch is doet hij verslag in de Classisvergadering van september.

Daniel Konincksvelt heeft verclaert in name van die van den Hoorn op Texel, dat hare gemoederen beginnen te vervreemden van Jan Claesz, hebbende nu haer oogh geslagen op eenen Andreas Magnus tot Hoorn sittende. De vergadering alsoo de persoon den Classi niet wel bekent is, vint goet de saecke te differeren⁸³, ende die van den Hoorn te laten vermanen, datse haer sonder naerder advijs niet souden inwickelen metten selven. HCA 6 september 1622 (13830).

Het is mogelijk dat Daniel, die ook als invaller in Den Hoorn zal hebben gepreekt, hierover eerder met Den Hoorn in aanvaring is gekomen, met klachten bij de Classis tot gevolg. In deze vergadering is Daniel ook zelf wederom onderwerp van gesprek. Al is het maar eventjes.

De saecke van Daniel Konincksvelt, wert door absentie van de beschuldigende partij wtgesteld, mits dat se ter naeste Classis sullen werden geciteert⁸⁴: ende bij faute van non-comparitie tegen haer sal geprocedeert werden na behooren. HCA 6 september 1622 (13831).

Conincxvelt is er dan dus wel, de beschuldigende partij niet en dat wordt deze niet in dank afgenomen. Beide partijen moesten in deze vergadering immers met bewijzen komen. Zouden ze niet goed weten hoe hiermee verder te gaan? Hun absentie helpt in elk geval niet erg. De kerkeraden van De Waal en Oosterend moeten nu ook oppassen dat ze niet zelf onderwerp van onderzoek worden. Ze zullen dit misschien niet hebben verwacht, maar in zekere zin had Daniel hier in juli al mee gedreigd.

Een paar weken later in oktober vinden we in de handelingen van de Classisvergadering een stuk over Andreas Magnus, die ze in Den Hoorn nu willen horen als predikant, maar de Classis werpt tegen dat hij nog niet behoorlijk geëxamineerd is.

Daarna volgt een korte notitie over Conincxvelt, maar de bedoeling is wel duidelijk. Men stuurt er nogmaals iemand op af, een plaatselijke dominee.

Tott die saecke die tusschen den D. Daniel Koningsveltt ende enige sijner gemeente int verschil staet te assopieren⁸⁵ is in de Classe gecommiteert den D Arendt Goossensz, predicant mede op Texel ende om in den naem des Heren in alles nieuw en oud tot de meeste stichtinge die selve af te handelen. HCA 4 oktober 1622 (13832).

Aris Goossensz, in Den Burg sinds 1599, heeft bemiddeld en geprobeerd om de gemoederen tot bedaren te brengen en de zaak verder af te handelen. Men hoopt nog op verzoening. Van procederen tegen die van Texel is nog geen sprake.

⁸³ Differeren = uit te stellen.

⁸⁴ Geciteerd = gedagvaard.

⁸⁵ Assopieren = doen bedaren.

Naar de notaris op Texel

Maar de kerkeraden zitten op een ander spoor en beseffen, wellicht na de interventie van Goossensz, dat ze om hun beschuldigingen kracht bij te zetten officiële documenten met hun grieven moeten overleggen. Voor dergelijke verklaringen schakelde men destijds de notaris in.

Het dossier Conincxvelt bevat nu inderdaad drie notariële attestaties (een vierde is een duplicaat van de eerste), die kort na de Classisvergadering van oktober op Texel zijn opgetekend. De schrijver is Adriaan Gerrebrantsz, notaris op Texel en - zoals straks blijkt - een broer van Quiering Gerrebrantsz, de in het nauw gedreven koster.⁸⁶

Opt huijden den XXIX oktober 1622 compareerde voor mij Adriaen Gerrebrantsz, openbaer notaris bij den hove van Hollant geadmitteert, residerende ter Burcht in den eijlande van Texel ende den getuijgen naegenoompt, den eerbare Frouw Cornelisdr, huijsvrouwe van Harmen Jacobsz, oudt ontrent XL jaren ende Neel Meijertsdr, huijsvrouwe van Jan Pieter Corsz oudt ontrent XLVIII jaren. Ende hebben sonder eenige inductie of persuasie⁸⁷ maer in faveure van justitie ten versoucke van Heijndrick Cornelisz Graeff ende Quieringh Gerrebrantsz schoolmeester bij hare vrouwe waerheijt in plaetse van eede verclaert geattesteert ende gedeposeert als sij doen bij desen, hoe waer is, eerst Frouw Cornelisdr verclaert dat sij eenen Anna Jacobsdr huisvrou van Cornelis Jansz woonende aen den Wael (zijnde beijde litmaeten der gemeijnte) heeft hooren seggen dat Daniel Jansz Conincxvelt predicant aldaer wel twaelf ofte derthien stuvers aen brandewijn op eenen morgenstondt conde halen tot haren huijse.⁸⁸ Neel Meijertsdr verclaert dat den voorn. Anna Jacobsdr tegens haer heeft geseijt, dat sij de vles met brandewijn moste aen een zijde setten tegens dat den voorn. Daniel Jansz daer quam ofte datse die niet mochte houden ende daerenboven datse om zijnent wille niet langer brandewijn noch taback wilde te coop houden.

Eijndende hier mede hare attestatie dien aengaende, consenteerde hiervan gemaect ende den rechteren geleverd te werden acte in forme, aldus gedaen ter presentie van Cornelis Augustijnsz ende Harmen Jacobsz als getuijgen van goeden geloove hier toe versocht ende gebeden die d' minuijte neffens d' attestanten hebben geteijkent.

Actum aen de Wael ten dage, maent ende jare als boven. Mij present

T'Oirconde Mijns Notarij Handt

Mr A Gerrebrants Notaris Publicq

DCV 29 oktober 1622 (13366 en in vrijwel gelijke kopie op 13364).

Twee vrouwen van het dorp hebben van Anna Jacobsdr gehoord dat Daniel brandewijn bij haar komt kopen en niet zo'n beetje ook. Twaalf stuivers was een dagloon van een werkman. Ze moet de fles weg zetten omdat hij hem anders meeneemt en ze overweegt zelfs om de brandewijn maar helemaal uit de schappen te halen.⁸⁹ Er wordt niet bij eed gezworen. Dat wil niet zeggen dat ze doopsgezind zijn, ze zijn immers lid van de kerk, maar dat de eed niet zomaar werd gebruikt.

Opvallend is dat een van de getuigende vrouwen, Frouw Cornelisdr, de echtgenote is van Harmen Jacobsz, die ook in Quierings verslag van de kerkeradsvergadering van juli tot het anti-Conincxvelt kamp behoorde. Er is geen sprake van onafhankelijke getuigen. Ook Cornelis Augustijnsz is weer van de partij, evenals Hendrik Cornelisz Graeff. Quiering Gerbrantsz blijkt tevens schoolmeester te zijn. Dat was al te verwachten, een koster met zo'n handschrift, dat trouwens sterk lijkt op dat van zijn broer. Ze zullen naar dezelfde school zijn gegaan.

Kunnen we zeggen dat Daniel Conincxvelt een bepaalde minachting tentoonspreidde toen hij Quiering koster noemde in plaats van schoolmeester?

Notaris Adriaan Gerrebrantsz en de hoge kosten van tabak

De volgende getuigenverklaring wordt op dezelfde dag door notaris Adriaan Gerrebrantsz zelf afgelegd.

Ick ondergeschreven openbaer notaris bij den hove van Hollant geadmitteert, residerende ter Burcht in Texel attestere ende verclaere bij desen ten versoucke van Heijndrick Cornelisz Graeff ende Quieringh Gerrebrantsz schoolmeester, hoe waer is, dat ick zeeckeren tijdt geleden hebbe geweest ten huijse van

⁸⁶ Nog in februari 1623 noemt Adriaen zich notaris én schoolmeester, als hij een huis koopt [ONA Breck].

⁸⁷ Inductie of persuasie = beïnvloeding of druk.

⁸⁸ Het duplicaat vermeldt dat Daniel Conincxvelt de grote hoeveelheid brandewijn 'op eene ochtend' kwam halen.

⁸⁹ Zou Anna Jacobs degene zijn die ook wordt genoemd in het Kerckboek van Craech in de tweede helft van de eeuw? Hooien op zondag en scheldwoorden tegen andere vrouwen en overleden in 1669?

eenen Barent Phillipsz Hoedemaecker woonachtich ter Burcht voorsz ende aldaer gesien seecker geschrift daer boven aen staende reeckeninge van Daniel Jansz Conincxvelt, ende naerdien ick die zelve reeckeninge hadde doorgesien tot twee malen toe, hebbe bevonden d'selve meerder te bedragen als vijffendertich k⁹⁰ gulden. Jae, al meerder als veertich gulden. Ick segge meerder als veertich gulden ende dat alleen aen taback. Verclaere oock tot verscheijden mael geweest te sijn ten huijse voorsz ende dat ick den voorn Daniel Jansz tot diverse malen aldaer hebbe gesien zitten taback te drincken. Ende dat sonder onderscheijt te maecken van personen daer hij bij zat. Verclare voorts ten versoucke als boven dat ick zeeckeren tijdt geleeden hebbe geweest met mijnen Broeder (rechter ten dele in desen) ten huijse van eenen Maerten Sijmonsz Os de welcke ons wel duijdelijck verclaerde, dat mede zeeckeren tijdt geleden den voorn. Daniel Jansz t' sijnen huijse was gecomen op eenen ordinaris predickdach in de weeck. Ende bij hem zittende heeft de dienstmaecht belast, zeggende als de clock vijff uren slaet ofte luydt moecht⁹¹ ghij mijn waerschouwen. Dan oft zulcx van de dienstmaecht was geschiet wiste hij niet te zeggen doch verclaerde dat den voorsz Daniel Jansz van dien avont in de predicatie niet hadde geweest.

Voegende daer bij want wij hadden goet bier ende taback opt werck zeggende noch daer benefens dat hij meende dat hij hem van dien zelve avont noch een lantaeren gaff om mede naer huijs toe te gaen.

Sluitende hiermede mijne depositie dienaengaende. Verclare den inhouden van desen waer ende waerachtich te wesen. Te vreden zijnde 't selve t'allen tijden ende plaetsen des noot ende versocht zijnde, bij mijnen gedaen eede t'affirmeren ende bevestigen voor allen heeren, hoven rechten ende rechteren. T'oirconde hebbe ick desen opten XXIXen oktober 1622 met mijn gewoonlijcke notariale onderteijkening hieronder staende bevesticht.

Mr. A Gerrebrantsz

Notaris Publicq

DCV 29 oktober 1622 (13367).

Adriaan verklaart hiermee ook dat Quiering zijn broer is. Adriaan Gerbrantsz is in 1618 en tussen 1620 en 1634 bekend als notaris op Texel – zijn testamenten berusten in het Regionaal Archief Alkmaar⁹² – en vanaf 1630 is hij ook secretaris van het eiland⁹³ en betrokken bij het onderhoud van de in 1629 aangelegde zanddijk tussen Texel en Eierland.⁹⁴ Hij maakt zich eerder zeer verdienstelijk door in 1619 en 1620 de keuren van Texel netjes vast te leggen.⁹⁵ Van der Vlis schrijft over hem in 't Lant van Texsel: "de eerder genoemde kopiist van de 'Waeragtige discriptie ... van Texel'. De man, klaarblijkelijk van vele markten thuis, was ook de opsteller van de statuten voor het weversgilde. De schoolmeester Queringh Gerbrantsz uit De Waal was waarschijnlijk zijn broer." Dat is dus het geval.⁹⁶

Er is zelfs meer bekend. Adriaan en Quiering zonen waren van de predikant Gerbrant Adriaensz die in de zeventiger jaren van de zestiende eeuw naar Texel is gekomen. Ze behoren dan ook tot een familie met aanzien (al heeft Gerbrant Adriaansz het in het begin zo arm gehad dat hij ondersteuning behoefde).⁹⁷

Met Adriaan Gerrebrantsz hebben ze een zwaargewicht binnengehaald.

Verder blijkt Adriaan in 1619 ook schoolmeester van Den Burg. Hij tekent tegelijk met zijn broer Quiering (beiden noemen zich schooldienaer) de akte waarin ze beloven de enige ware religie te onderwijzen.⁹⁸ In het begin van de zeventiende eeuw was de overstap van schoolmeester naar notaris tamelijk gewoon.

Adriaan getuigt met name over de kosten van de rekeningen van Daniel Conincxvelt. Het roken zelf (het 'drinken van thoback' was een gewoonte die nog maar kort tevoren uit Engeland was komen overwaaien en men gebruikte

⁹⁰ K = karolus gulden (2x de waarde van een gulden in deze tijd).

⁹¹ Moecht = moogt.

⁹² Onder de naam Adriaen Gerrebrantsz Blanckenburg, een zoon heet Gerbrand Adriaansz Blanckenburg en is ook notaris. Een Jan Adriaansz (Blanckenburg) is in 1643 in Den Burg getrouwd met Aaltje Cornelis.

⁹³ Dijt en Dijt, TG 2. De familierelatie is duidelijk aangetoond door Rein Verhagen in Quirinus en de andere Blanckenburgs.

⁹⁴ In een testament van J.J. Schellinger van 11 nov 1655 (R.A.Haarlem) is te lezen dat Aris Goossensz (kleinzoon van onze predikant) en zijn vrouw "een huys staende aen den Burgh op Texel op de steenen plaets ten Noorden (van) het huys van den secretaris Ariaen Gerbrantsz ende ten suyden (van) Cornelis van de Werff" zullen erven.

⁹⁵ Privilegien en Handvesten der Stede en des Eilands van Texel in 1745 uitgegeven. De handhaving der stedelijke privileges was een belangrijke drijfveer in de opstand tegen Spanje.

⁹⁶ Ook aangetoond in TG 2.

⁹⁷ Deze hypothese wordt ook geopperd door Dijt en Dijt in TG 2.

⁹⁸ RAA 14.4.044 nr. 455. Met hen tekenen ook Gerrit Stevensz, schoolmeester van Hoorn op Texel en Aris Meijndersz, schoolmeester in den Coge op Texel.

het woord 'roken' nog niet) lijkt men niet al te zeer te veroordelen en dat is geen wonder. De kerk wist ook niet goed hoe hiermee om te gaan. Sommigen beschreven de heilzame werking ervan en de vrolijkheid die ermee gepaard ging, anderen wezen op bedwelming en verslaving, wat niet kon worden getolereerd.

Hier lijkt het dat de hoge kosten (de rekening bevat meerdere bedragen van 35 en 40 karolis gulden aan tabak wat toch telkens zo'n vijfde van een jaarsalaris was) en het feit dat Daniel met Jan en alleman omgaat voor de rapporteur ernstig genoeg te zijn. Daarbij komt nog dat de dominee vergat te preken en zelfs in het aardedonker van Den Burg terug moest naar De Waal, want daar stond de predikantswoning.

Over omgang met spotters en bier drinken

De volgende getuigenverklaring die één dag later wordt genoteerd bevat het verhaal van een dorpsgenoot die wel plezier beleeft aan de dranklustige dominee. Nog een verklaring van horen zeggen. Daar was niet veel op tegen in die tijd.

Wij ondergeschrevene attesteren ende verclaeren bij desen, ten versoucke van Heijndrick Cornelisz Graeff ende Quieringh Gerrebrantsz schoolmeester, hoe waer is dat ons zeer wel kennelijk is, dat onsen kercken dienaer Daniel Jansz Conincxvelt hem dagelicx is vervoegende op de straet bij de praeters, niet aensiende of sommige van hen zijn bespotters ende vijanden der religie. Ende wij Cornelis Augustijnsz ende Harmen Jacobsz verclaren bijzonder, dat wij eenen Jacob Lubbertsz hebben hooren seggen, dat wanneer u[w] dienaer Daniel Jansz de gist opte neus heeft, dan hebben wij sulcken behagen in zijn praet. Verclaeren oock gelijkelijc daerenboven, dat den zelve Daniel Jansz soo veelet loopt ende draeft nae den Burch ende andere wegen, jae op sondaechs smorgens ende predickdagen dat ons dunckt niet wel mogelijk te weesen dat hij op sijn studium nae behoren can passen.

Eijndende hier mede onse depositie dien aengaende. Te vreden zijnde den inhouden van desen (dien wij verclaeren waer ende warachtich te weesen) t'allen tijden ende plaetsen des noot ende versocht zijnde bij solempnelen⁹⁹ eede t'affirmeren ende bevestigen voor alle heeren hoven rechten ende rechteren.

T'oirconde hebben wij desen geteijkent, opten XXXen october XVIc¹⁰⁰ twee ende twintich. In kennisse van mij

Mr A Gerrebrantsz

Notaris Publicq

Dit ist merck () van Harmen Jacobsz

Cornelis Augustijnsz

Jacop Dierckz Boon

Dirck Cornelis¹⁰¹

30 oktober 1622 (13368)

De gist op de neus hebben. Klaarblijkelijk als je te diep in het bierglas hebt gekeken. Jacob Lubbertsz is geen lid van de kerk. Hij wordt dat 40 jaar later volgens het Kerckboek van Craech uiteindelijk wel.¹⁰²

We zien hier een handtekening onder van Dirck Cornelisz, die wel Dirck Cornelisz Bruijn zou kunnen zijn, de zoon van Cornelis Augustijnsz (die een zwierige handtekening zet, die van Dirck Cornelisz is eenvoudig). Hier kan men tegen inbrengen dat deze Dirck Cornelisz daadwerkelijk een handtekening zet, terwijl die uit het Kerckboek van Craech slechts een merkteken plaatst (en dat terwijl zijn vader zo goed kon schrijven). Ook Harmen Jacobsz zet een merkteken, ook wel huismerk genoemd.

Overigens wil dit niet zeggen dat men niet kon lezen. Het schoolonderwijs bestond uit drie jaar leesonderricht en vervolgens drie jaar schrijfonderricht. Veel meer mensen (met name vrouwen) konden lezen dan schrijven en de belesenheid in Nederland van met name de bijbel was veel hoger dan in de omringende landen. De historicus Van Deursen wijst er ook op dat men in de zeventiende eeuw regelmatig de aangeleerde hand-tekening later weer verloorde.

Van een predikant werd in elk geval verwacht dat hij dagelijks studeert.

⁹⁹ Solempnelen = plechtige.

¹⁰⁰ XVIc = 1600.

¹⁰¹ De laatste drie met eigen handtekening.

¹⁰² 1663 Maart 'Den 25. dito Is gedoopt Jacob Lubbertsz out ontrent 75 jaaren, leggende krank te bedde, maar wel bij sijn verstant zijnde, soo uijterlijk scheen, op sijn ernstich versoeck en goede belijdenis.' Hij is datzelfde jaar nog overleden.

Classisvergadering einde 1622

De getuigenverklaringen zijn net op tijd. De Classis vergadert op 1 november 1622. Eerst een notitie over de noodzaak om Magnus te onderzoeken voordat hij in Den Hoorn aan het werk kan. Hij is nog kandidaat theologie, of proponent, zoals dat in deze tijd heet en dus nog geen volwaardig predikant. Hij wordt dat als hij beroepen wordt. De predikanten die naar Texel komen zijn vrijwel zonder uitzondering proponenten, beginners.

Magnus

Alsoo de Broederen in de laatste vergaderinghe gelastet waeren bij gelegentheit wat naeder te vernemen nae de persoon van N. Magno candidato theologie woonachtigh te Hoorn, ende niet anders verstaen is, dan dat hij een persoon is van een goede wandel, ende met redelijcke gaven van God versien, om de Gemeijnte Gods te stichten, ende de gedeputeerden van den Hoorn op Texel alsnoch op het nieuw aen-hielden, dat de vergaderinghe beliefdde de voorsz persoon haer toe te senden, om sijn gaven de Gemeijnte aldaer voor te stellen, en soo daerin swaricheijt gemaect wierde, dat hij van de Classicale vergaderinghe ontboden mocht werden, om aldaer sijn gaven te laeten hooren. De Broederen op alles lettende, hebben goet gevonden 2 Broederen te committeren die haer naeder vande voorsz persoon sullen informeren, en soo daer geen swaricheijt voor haer sal comen, dat men hem tegen de naeste vergaderinghe alhier sullen ontbieden, ende sijn gaven te hooren en sijn daer toe gecommiteert D. Adrianus Snellius ende Wilhelmus Gualtherus. HVA 1 november 1622 (13834).

Afspraken over gedrag van Daniel Conincxvelt

Maar daarna komt de zaak Conincxvelt aan bod. Nu is de beschuldigende partij er wel inclusief de getuigenverklaringen. De poging van Goossensz om de gemoederen te beteugelen is in elk geval niet geslaagd. Het middel heeft gefaald.

D Daniel Conincxvelt heeft de vergaderinghe verclaert hoe dat de questie tusschen hem ende eenige van de kerkerat opgereesen doordat het middel in de voorgaende classicale vergaderinghe voorgelagen, niet en conde afgedaen werden, ende alsoo de partije nu mede gecompareert is, is goet gevonden haer te belasten, wegens de voorgaande last, in te brengen bewijs van haar beschuldige die sij voor deesen hadden voor de vergaderinghe voorgestelt (dit refereert sich op de vergaderinge gehouden den 26 juli 1622¹⁰³) waerop sij overgelevert hebben sekere depositien tot sijn beswaringhe om te verifiëren t'geen datse tegen hem getuijgt hadden.

Daniel Conincxvelt hier op gehoort sijnde heeft hem tegen enighe gepurgeert en tegen andere ontkent. De vergaderinghe alles gehoort hebbende met groote droefheit ende bemercend dat in de saecke tegenwoordigen niet en can afgedaen werden, heeft geresolveert, 4 broederen te committeren om haer aldaer in de plaetse te begeven ende van alles kennisse te nemen, en te handelen tot de meeste stichtinge ende rust van de gemeijnte aldaer ende de broederen D Snellius¹⁰⁴, Gualtherus, Petrus Bantsen, Abelus ende een ouderling van Alcmaer, sijn tot dien eijnde gecommiteert. HCA 1 november 1622 (13834/35/36).

De attestaties bevatten zware beschuldigingen, maar Daniel ontkent en pleit zich vrij (purgeren). Zou hij bepaalde aantijgingen daadwerkelijk hebben ontkracht, zoals de kwestie van de hoge tabaksrekeningen? Opnieuw (en zoals zo vaak) neemt de Classis nu nog geen besluit, maar stuurt een grote delegatie om poolshoogte te nemen en vrede te stichten. Die klaart de klus blijkbaar snel:

Rapport van Texel

De gecommiteerde over de swaricheden van Texel, hebben de vergaderinghe gerapporteert datse nae verscheijden handelinghe partijen met malcanderen hebben vereenigt ende dat de moeijten sijn geaccepteert. HCA 6 december 1622 (13841).

Het conflict lijkt dus met een sisser af te lopen. Het ziet er naar uit dat er afspraken zijn gemaakt over Daniels gedrag (de inspanningen zijn geaccepteerd) en dat de vrede is getekend. De uiteindelijke uitkomst van een conflict diende immers steeds verzoening te zijn en daar is men blijkbaar in geslaagd.

¹⁰³ In de marge geschreven.

¹⁰⁴ Naam van Snellius doorgestreep.

Beroeping in Den Hoorn

Het is ook al hoog tijd voor de vervulling van de vacature in Den Hoorn. Eerst een bericht dat Andreas Magnus naar genoeg voor de Classis heeft geproponeert en voor Den Hoorn goed voldoet. Vervolgens is zijn beroeping aanstaande, al heeft er ook nog iemand een bezwaar. Maar daar wordt vrij lichtig overheen gestapt.

Beroepinge van de Hoorn op And. Magnum

En alsoo men verstond dat enighe gecomitteerde van de gemeijnte van den Hoorn uijtgecomen waeren is goet gevonden de selve voor de vergaderinghe te ontbieden ende aen haer te vernemen, wat bij haer in de saecke van Andrea Magno gedaen is.

Dese voorn personen binnen staende, hebben verclaert, uijt de naeme van haere gemeijnte, datse gereed hebben, beroepinghe op de voorn Andream Magnus, uijt de naeme van haere gemeijnte, met approbatie van de hooft officier¹⁰⁵ van Texel die sij oock de voorn Adrea Magno geoffereert hebben, en van hem oock is aengenomen.

Hierop is D Magnus wel binnen geroepen, ende heeft de vergaderinghe de beroepinghe verthoont, welcke ingesien sijnde is bevonden in debita forma gedaen te zijn, ende bij de Classis geaprobeert.

En alsoo een seker missive van een Burggemeester aen de vergaderinghe toegesonden is, daerin hij verclaert niet te connen verstaen tot beroepinghe van de voorn Andrea Magno, aengevende sekere redenen, die hem daer toe moveren. De vergaderinghe die overwegende en vintse niet van soodanighe gewichte te zijn, om de beroepinge op Magnus gedaen, af te slaen, maer sal, soo de voorn Magnus in sijn examen sal bevonden worden, suijsver te sijn in de leere, de voorn Burghemeester door een missieve geinduceert¹⁰⁶ werden, om hem in dese, na het oordeel van de Classe ende de gemeijnte van den Hoorn, te willen conformeren. HCA 19 februari 1623 (13844).

De Burgemeester laat niet het achterste van zijn tong zien. Had hij toch liever Jan Claesz gehad? Hij zal toch ook zijn goedkeuring moeten geven. Den Hoorn blijkt hiermee toch uit de problemen. In april zal de Classis ook van de bevestiging melding maken. Andreus Magnus zal nog vele jaren aan Den Hoorn preken.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Hoofd officier = schout.

¹⁰⁶ Geinduceert = beïnvloed.

¹⁰⁷ In het kerkboek van de Hoorn schrijft Magnus zelf dat hij op 13 februari 1623 is geëxamineerd en dat hij op 5 maart is bevestigd als predikant van Den Hoorn en De Westen. (14998). Hij zal tot 1643 blijven, daarna naar Oosterland gaan (Wieringen), in 1651 naar Valckoogh en sterft daar in 1671 (Kerkelyck Register).

1623 Escalatie

De winter ging in met afspraken over hoe Daniel Conincxvelt zich diende te gedragen. In het voorjaar gaat het in De Waal blijkbaar toch weer mis. In de Ingekomen Stukken bij de Classis van Almaar bevindt zich een vervaagde en dus zeer moeilijk leesbare en niet gedateerde brief van de kerkeraden van De Wael en Oosterend, die vermoedelijk na de eerder genoemde afspraken volgde. De volle kerkenraad, samen met een groot deel van de gemeente is op 22 maart samengekomen om de handel en wandel van de predikant te bespreken. Conclusie was dat men de Classis zou vragen hierin te voorzien.

Alsoo wij kerkenraat van het Oosterent ende Wael vernomen[?] hebben het quade contentement dat de gemeente heeft over het leven van onsen predicant Daniel Jansz van Conincxvelt Soo ist dat wij kerkenraet bevrempt[?] over sulcx met den gantschen gemeente (oft in volle kerkenraedt met de meeste litmaeten) vergaedert zijn den 22 mart inde kercke int oosterent om daer te handelen ende te [...] vande handel ende wandel van den predicant. Is naer langduijrige reden geresolveert van de gemeente: datmen dit selvige soude trachten die classe van Alcmaer bekend maken jae daer nader in versien nae dat men van de predicant neijt ontfangen waren overmits hij hem niet en draecht in handel en wandel alst hem vande broeders des classe opt versoek van de gantschen gemeinte was aen[?] geleijt ende bevolen maer heeft [.....] hier een grooten ergernisse [...] zijn [.....] soo wel buijten als binnen gemeente Zijn daerommen de broederen des classis [...] selvige[?] inde vreesse godes willen u l[ieden] vraeghen om [...]men vreesen het gene dat sij [...] sorteren ende oock wel weeten gemeente staet want is gesijnten en soo de [...] haer niet in versien dat die gantschen gemeente vervallen sal.

Dit doende

Sijmen Jacopsz ouderlinck
van Oosterendt

Hendrick Cornelisz ouderlinck van de Wael

Jan Goossensz dijacken

Quieringh Gerbrantsz diacon

Dit ist merck [merk] Heijndrick Jansz

Jan Cornelisz Brouwer

Dierck Cornelisz

Cornelis Augustinsz

Dit is merck van [merk] Harmen Jacobsz

Dit is merck [merk] van Voeck Aldesz

Dit is merck [merk] van Cornelis meijertsz

Aris Cornelisson

Jacop diercxz Boon [17253]

En in april staat Daniel bij de Classis opnieuw tegenover zijn kerkeraad, die het inmiddels wel met hem heeft gehad.

Daniel Conincxvelt predicant van de Wael ende Oostereijde op Texel heeft den vergaderinge openinge gedaen van de swaricheijt die aldaer van nieuus tusschen hem ende den kerckenraet ontstaen, also dat sijn opinie scheen te wesen dat de kercke aldaer tenderde om te bearbeijden datse van sijnen persoon mochten ontslagen werden, oock sustinerende¹⁰⁸ datse daar toe geen sufficiante redenen en hadden. Gevende oock met eenen te verstaen dat hij niet langer die plaetse met stichtinge sal connen bedienen maer genootsaeckt wesen om gelegentheijt waer te nemen om hem selven elders te transportereren.

De gecommiteerde Broederen van de kercke aldaer ingeroepen sijnde hebben verclaert last te hebben te bearbeijden bij de broederen des Classis dat Daniel Conincxvelt mochte verplaetst werden ende dat in alle vrintschap en de stilheijt sonder veel moeijten met malcanderen te maecken. Seggende hier toe reden te hebben omdat hij niet nagecomen en heeft de conditien die int contract (door tusschen comen van de Gedeputeerde des Classis) met hem gemaect waren, over welke dingen (in presentie der vergaderinge) partijen lange debaten, ende propoosten over ende weder over met malcanderen gehadt hebben.

De broederen des Classis overleggende wat hier in mochte gedaen worden om wech te nemen de geresse swaricheden vonden goet de gecommiteerde van Texel te ordineren dat bij so verre sij eenige redenen

¹⁰⁸ Sustineren = beweren, stellen, ondersteunen.

hebben van meerder gewichte dan tgene sij nu tegenwoordich voortgebracht hebben sij gehouden sullen wesen 't selve tegen de naeste vergaderinge in te brengen om daer na gedaen te werden na bevindt der saecke gelijk het oock daer voor gehouden wort datse een sware Censure weerdich¹⁰⁹ sijn indien geen meeder redenen en sijn om sulcke resolutie als in haer geschrift vervat is te nemen. HCA 18 april 1623 (13846).

Het contract zou niet nagekomen zijn door Daniel, die vermoedt dat ze hem nu (en dat zonder voldoende reden) daadwerkelijk weg willen hebben. Dat beamen de broeders van De Waal en Oostereind nu ook en ze hopen dat dit in alle vrede zal geschieden. Een dergelijke eis is echter wel heel zwaar en opnieuw wordt dus gevraagd om aanvullend bewijsmateriaal. Blijkbaar zijn de beschuldigingen van het vorig jaar hiervoor niet ernstig genoeg en moeten er nog meer bewijzen op tafel komen. Ergers nog, als ze geen zwaardere redenen hebben dan hetgeen tot nog toe is aangeleverd, zal de kerkeraad zelf onderwerp van gedegen onderzoek (sware Censure) worden! Voor de tweede keer een dreigement van de Classis en geen enkel voorwaarde voor Daniel.

Daniel koopt een woning met boomgaard

Temidden van deze ontwikkelingen doet het volgende nogal vreemd aan. Daniel koopt een huis! Op 29 april 1623

(...) compaeerde Mr. Daniel van Conincxvelt, dienaer des goddelicken Woorts der dorpe van de Wael ende Oosterent, ende bekende voor hem ende sijne erven gecocht te hebben van Gerit Jansz van Genoechten¹¹⁰, een hujs ende boomgaert, staende ende gelegen in de dorpe van de Wael, genaemt Spinners boomgaert, belent aen de west ende zuijsijde de kinderen van Pieter Cornelisz Piet A, aen de oostzijde Jacob Pouwelsz, aen de noortsijde 's Heerenstraet, nemende tot sijnen laste de Xlen penning mitsgaders schot en lot, ende dat daerenboven voor die somme van drie hondert carolus gulden (...) ¹¹¹

Dit is een aanzienlijk bedrag, terwijl een predikant in het algemeen vrij wonen heeft. Hij moet in drie termijnen betalen en de eerste termijn voldoet hij al in mei. Op 10 juni 1623, ten overstaan van schepenen Cornelis Reijersz Santboer en Pieter Jansz Lakencoper, voldoet hij de rest van de termijnen. Zou hij de verplichting van deze aankoop zijn aangegaan vóór de vergadering van april waarin bleek dat de bemiddelingspoging van de heren van de classis was mislukt?¹¹² In het haardstedenregister van oktober 1622 woont hij nog naast schoolmeester Quiering Gerrebrantsz. Misschien was dat hem te veel.

Nogmaals naar de notaris

Intussen verzamelen de kerkeraden meer attestaties. De eerder genoemde Barend Philipsz, de leverancier van 'thoback' uit Den Burg, mag getuigen. We zien hier dat Quiering (nu) ook lid is van de kerkenraad en wellicht was hij dat ook al in 1622 want het lijkt niet waarschijnlijk dat een koster aanwezig mocht zijn bij een vergadering van de kerkeraad zonder daar lid van te zijn.¹¹³

Op huijden den IXen Meij 1623 compareerde voor mij Adriaen Gerrebrantsz openbaar notaris bij den hove van Hollant geadmitteert, ter Burcht in den eijlande van Texel residerende ende den naer geschreven getuijgen den eersamen Barent Philipsz Hoedemaeker oudt ontrent XLIII jaren ende Dirck Heijndricksz Boon, timmerman oudt ontrent XXVI jaren bejide rechtelijck bij de landtsboode verdaecht sijnde ende hebben sonder eenige inductie ofte persuasie maer in faveur van justitie ten versoucke van Sijmen Jacobsz burgermeester¹¹⁴ en Heijndrick Cornelisz Graeff ende Quieringh Gerrebrantsz als kerkenraeden van de Wael ende Oosterendt in Texel, bij waarheijt in plaetse van eede verclaert geattesteert ende gedeposeert als sij doen bij desen hoe waer is.

Eerst Barent Philipsz verclaert dat hij opten eersten meij lestleden heeft gesien dat Daniel Jansz van Conincxvelt predicant aen de Wael was zeer beschoncken, redenen van wetenschap dat hij zulcx heeft

¹⁰⁹ Waardig

¹¹⁰ Uit de Koog.

¹¹¹ Oud Notarieel Archief, acte door Adriaen Gerrebrantsz opgemaakt (transcriptie Maarten 't Hart).

¹¹² Tijdens de telling voor het Haardstedenregister van oktober 1622 volgen de namen van Monsieur Daniel, predicant (5 personen) en Quijring Garbrantsz (3 personen) elkaar op; zij waren toen dus waarschijnlijk burens.

¹¹³ Tijdens de niet gedateerde vergadering van hiervoor ondertekende hij de door hem geschreven brief met diaken.

¹¹⁴ In 1622 ook ouderling.

bemerckt als den zelven Daniel Jansz tot zijnen huijse quam ende eenige redenen¹¹⁵ met hem gebruijckte. Dat hij soo droncken was, dat hij tegens hem attestant zijne redenen niet conde uijtbrengen alst anders wel behoorden.

Dirck Heijndricxz verclaert dat hij opten zelven dach mede gesien heeft, den vern. Daniel Jansz langs de straet comen gaen ende dat hij attestant niet anders als doen conde sien ofte bemercken als hij Daniel Jansz was droncken, ende dat door zijn ongestadigen ganck.

Eijndende hier mede haere attestatie dienaengaende consenterende hier van gemaect ende de requiranten geleverd te werden acte in debiter forma. Aldus gedaen ter presentie van den E Claes Thonisz ende Jan Claesz van Hensburch als getuijgen van goeden geloove hiertoe versocht ende gebeden. Die d' minuijte van desen neffens d' attestanten ten prothocolle mijns notaris hebben geteijckent. Actum ter Burcht in Texel ten dage, maent ende jare als boven. Mij present

T'oirconde mijns notarij handt

Mr A Gerrebrants.

Notaris Publicq

DCV 9 mei 1623 (13369)

Zou er een festiviteit aan de gang zijn geweest vanwege de eerste mei? Zo te zien zaten ze regelmatig te discussiëren. Hier gaat het dus weer over openbare dronkenschap in Den Burg. Slingerend over straat. In elk geval zorgt Adriaan er voor dat de verklaring staat als een huis.

Barent Philipsz levert hier zijn beste klant uit aan de tegenpartij, of moeten we zeggen, zijn grootste debiteur?

Het raadplegen der gemeenten

Zoals we later zullen zien hebben de gecommiteerden van de Classis in hun contract ook de nadruk gelegd op het correct uitoefenen van het ambt, waaronder het regelmatig bezoeken der zieke en hulpbehoevende ledematen. Dus gaan de kerkeraden begin mei de leden van de kerk langs om te horen wat ze van de predikant vinden. In het archief in Alkmaar bevindt zich in het Conincxvelt dossier een kopie van het verslag hiervan, gemaakt door notaris Adriaan Gerrebrantsz. Hij gebruikt daarbij voortdurend een andere spelling, waarschijnlijk volgt hij letterlijk die van de originele verklaringen. Er wordt ook steeds verwezen naar handtekeningen, maar die zijn op deze kopie niet te vinden. Adriaan (her)tekent wel de (huis)merken van degenen die geen handtekening kunnen zetten. Misschien zijn de originelen in het archief van de notaris achtergebleven.

Rondvraag in Oosterend

Op 8 mei 1623 wordt Oosterend bezocht. Hier komen we schoolmeester Jan Cornelisz Brouwer als enqueteur tegen. Hij is van persona non grata snel opgestegen tot kerknotabele. Adriaan schrijft de verklaring op 14 mei over. Er worden in totaal 27 verklaringen opgenomen. (DVC 13371-13374).

Copie

Ommevraech gedaen aen de gemeijnte van de Wael ende Oosterendt binnen den eijlande van Texel. Belangende die zaecke, hoe hem den predicant aldaer Daniel Jansz van Conincxvelt int besoecken van ijeder van hunluijden als wesende sijne lidmaten, int vermanen ende vertroosten der bedroeffden, ziecken, crancken als andere, uijt Godes heijlige woort, sich heeft gehouden ende gedragen sedert het laetste vertreck der gedeputeerde broederen des Classis van Alckmaer. Waer van ijeders verclaringe volcht. Blijckende bij hare onderteijckeninge opten achtsten mejij XVIc drie ende twintich.

Inden eersten verclaert Cornelis Cornelis Cort, dat het hem moeijt, dat den predicant soo weijnich compt hem te besoecken. Onderstont. Dit ist merck van Corn. Corn. Cort.

Diewer Gerritsdr verclaert dat den predicant tot haren huijse niet en comt dan in de huijssoeckinge. Onderstont. Dit ist merck van Dieuwer Gerritsdr.

Cornelis Meijertsz verclaert dat den predicant anders hem niet en heeft besocht dan alleen in de huijssoeckinge. Dit ist merck van Corn. Meijertsz.

¹¹⁵ Redenen gebruikken = discussiëren.

Ick Aris Cornelisen verclaere dat den predijcant tot mijn niet geweest en is anders dan in de huijssouckijn.

Jantijn Albertsdr verclaert dat den predicant heel weijnich ofte niet tot haer compt om haer te besoecken in haar armoed. Onderstont dit cruijs ist merck van Jantjen Albertsdr.

Griet Claesdr met haar oude moeder Brecht verclaren het selve van gelijcken dat den predicant heel weijnich tot haren compt ende sij verclaren dit selvige van Jantjen Dircxdr dat hij daer oock niet en compt en dat door oorsaecke dat Jantjen Dircx niet in huijs en was doen wij daer waren, soo getuijgen sij dit voor Jantjen Dircxdr. Onderstont. Dit ist merck van Brechte moeij.

Lijntgen Dircx verclaert dat den predicant tot haren huijse niet en compt anders dan het nachmael gehouden sal werden. Onderstont dit ist merck van Lijntjen Dircxdr.

Cornelis Jacobsz Fems verclaert dat den predicant altemet tot sijnen wel compt, ende dat door oorsaecke Corn. sijn vrouw hem Daniel zijn clederen altemet wast maer weet niet dat hij hem oijt vermaent heeft uijt Godts H: woort t'oirconde der waerheijt soo heeft Cornelis Jacobsz sijn naem hieronder gestelt ofte geset. Onderstont. Cornelijs Jacobson

Foeck Adis verclaert dat den predicant anders tot hem niet en compt dan als het nachmael gehouden sal werden ende dan soo en gebruyckt hij int minst geen reden uijt Godts H. woort alst wel behoorde. Onderstont dit ist merck van Foeck Adis

Dit voor verhaelde hebben wij Heijndrick Corn. Graeff, Quieringh Gerbrantsz, Jan Cornelisz Brouwer ondervraecht aent Oosterent op de 8 maj ende getuijgen voor d'oprechte waerheijt in plaetse van eede dat een ijeder litmaet alsoo getuijcht heeft als vern. is, onderstont Hendrick Cornelisz Graeff ouderling. Quiring Gerbrantsz diacon. Jan Cornelisz Brouwer.

Gecollationeerd¹¹⁶ jegens sijnen principale onder als boven es desen daermede accorderende bevonden. Actum ter Burcht in Texel den XIIIJ mej 1623 Mij present
A Gerrebrants
Notaris Publicq

Rondvraag in De Waal

Op 11 en 12 mei 1623 gaat men naar De Waal. We komen een aantal bekenden tegen, zoals Cornelis Augustijnsz, Dirck Cornelisz, Harmen Jacobsz en Neel Meijertsdr. (DVC 13371-13374). Adriaen schrijft op 14 mei ook deze attestaties over.

Copie

Dirck Cornelisz verclaert dat den predicant anders tot sijnen huijse niet en is geweest, anders dan in de huijssoeckinge, t'oorconde der waerheijt soo heeft Dirck Cornelisz sijn naem hier onder geteijckent, onderstont. Dirck Cornelisz.

Anne Cornelis Giltjes verclaert dat den predicant tot haren huijse niet en is geweest, anders en sint der tijt van kerstijt tot nu toe. Onderstont dit ist merck van Anne Cornelisdr.

Ick Cornelis Augustijns getuege dat Daniel Jansz predicant sedert den tijdt dat die gecommiteerde des Classis van Alckmaer geweest hebben tot onses niet geweest en is dan carstijt doen die hussocken geschiede in beeweesen¹¹⁷ van mij. Hadden wel verhoop dat hij sijn beloften hadde naergecomen.

Jacob Dircxz Boon verclaert dat den predicant tot sijnen huijse niet en is geweest sijns weetens dan kerstijt in huijssoeckinge. T'oorconde der waerheijt soo heeft Jacob Dircxz sijn namen hier onder geteekent onderstont Jacop Dirckz Boon

¹¹⁶ Gecollationeerd = vergeleken met het origineel.

¹¹⁷ Beeweesen = bijzijn.

Eeuwer Cornelis, de weduwe van Cornelis Dircxz Boon, verclaert dat den predicant anders tot haren over de drumpel niet en is geweest dan kerstijt verleden in de huijssoeckinge ende alsdoen en heeft hij haer int minste geen vermaen gedaen uijt Godts H: woort. Onderstont. Dit ist merck van Eeuwer Cornelisdr.

Den XI maijus Ao 1623 verclaert Sijmen Jansz Haij met sijn huijsvrouw dat den predicant tot sijnen huijse altemet wel aen compt int heen ende weer gaen na[ar] Oosterendt maer weet niet dat hij gecomen is tot sijnen huijse van de Wael aff om hem te vertroosten uijt godts woort. Onderstont. Dit ist merck van Sijmen Jansz Haij.

Barber Meijertsdr verclaert dat den predicant noijt tot haren is geweest om haer te vermaenen uijt Godts woort. Jae dat meer is, weet niet dat hijt oijt sijn daegen heeft gedaen, ofte het mochte weesen in de huijssoeckinge ende sij verclaert oock dat den predicant haer eens heeft ontbooden met een ander persoon dat het nachmael gehouden soude werden, ende dat was in de plaets van de huijssoeckinge ende dan heeft hij Daniel noch op ten ander tijt in de huijssoeckinge haer sien sitten in een buere huijs ende heeft haer Barber buijten geroepen om haer aff te vragen oft er oock swaricheijt was, ende seijde ick sal noch tot uwent eens aencomen maer heeft het niet naer gecomen.
Onderstont dit ist merck van Barber Meijertsdr

Marijngen Jacobsdr op Dijckmanshuijsen verclaert dat den predicant niet en compt om haer te besoecken mogelijk in geen jaer, maer niet den tijt te noemen hoe lang het geleeden was, en wist sij soo perfect niet. Onderstont. Dit ist merck van Maertjen Jacobsdr.

Heijndrick Jansz Eelman verclaert dat den predicant tot sijnen huijse niet en is geweest om hem te vertroosten uijt godts woort, niet tegenstaende dat Heijndrick Jansz met sijn huijsvrouw beide sieck te bedde hebben gelegen. Onderstont. Dit ist merck van Heijndrick Jansz.

Den XIJen maijus 1623 heeft Dirck Jansz mondeling verclaert dat den predicant somtijts wel tot zijnen huijse compt wanneer hij daer een bootschap heeft, maer weet niet dat hij oijt tot zijnent heeft gecomen om een praet te maecken ofte uijt godes woort hem te vermanen ende verclaert Dirck Jansz voorders dat hij tot den predicants somtijts oock wel compt maer noijt eenige vermaninge uijt godts woort hem heeft gedaen sijns wetens. Onderstont. Dit ist merck van Dirck Jansz.

Harmen Jacobsz verclaert dat den predicant tot sijnen huijse niet en is geweest in de tijt van een jaer om hem te vermanen uijt godts woort, anders dan kerstijt verleden in de huijssoeckinge niet tegenstaende dat het een van zijn naeste bueren is. Onderstont. Dit ist merck van Harmen Jacobsz.¹¹⁸

Neel Meijertsdr verclaert dat den predicant tot haren somtijts wel compt om haer te vertroosten uijt godts woort alst pas gegeven heeft. Onderstont. Dit ist merck van Neel Meijertsdr.

Cornelis Jansz verclaert dat hij int minste op den predicant niet en heeft te seggen aengaende ende belangende de verclaringe aen hem gedaen, t oirconde der waerheijt soo heeft Cornelis Jansz sijn naem hier onder gestelt, onderstont Cornelis Janszoon

Lijsbet Outgersdr verclaert dat den predicant noijt sijn dagen tot haren over den drumpel is gecomen, om haer te vermanen uijt godts woort, oft mochte weesen in de huijssoeckinge. Onderstont. Dit ist merck van Lijsbeth Outgersdr.

Neel Aerjensdr verclaert dat den predicant noijt en heeft tot haer gecomen om haer te vermanen uijt godts woort, maer compter altemet wel. Dan om een els dan om een ent picdraet om sijn schoen oft muijlen mede te lappen.
Onderstont Dit ist merck van Neel Aerjens.

¹¹⁸ Harmen Jacobsz, ouderling, later burgemeester, is de man van Frouw Cornelis die eerder attesteerde, maar hier ontbreekt.

Grietjen Olijsiers met haar oude moeder Guerte moeij verclaren dat den predicant sint kerstij niet tot haren huijse is geweest om haer eenige vermaeninge te doen uijt godts woort niet tegenstaende dat Guerte moeij heel sieck te bedde heeft geleegeen ende van zijn naeste burens sijn. Onderstont dit ist merck van Guerte moeij. Lager stondt:

Alle 't geen voorschreven is verclaren wij ondergeschrevenen voor d'oprechte waerheit in plaetse van eede waer ende waerachtich te sijn. Ende was onderteijckent Hendrick Cornelisz ouderling, Quiering Gerbrantsz Diacon.

Gecollationeerd jegens zijnen principale, onder als boven es desen daarmede accorderende bevonden. Actum ter Burcht in Texel den XIIIJ meij 1623

Mij present

Mr A Gerrebrantsz

Notaris Publicq

Verclaeringe der gemeenten vande Wael ende Oosterendt. Nota G.¹¹⁹

Copie

De huisbezoeking was in die tijd niet meer dan een aankondiging van het avondmaal, waarbij tevens werd gevraagd of er redenen waren dat men misschien maar beter niet kon deelnemen, zoals na een ruzie, vechtpartijen, misdragingen, de zogenaamde swaricheden. Daniel is niet vaak geweest. Ook de zieken heeft hij niet bezocht. De predikant is zijn beloften niet nagekomen, voegt Cornelis Augustijnsz nog fijntjes aan zijn verklaring toe. Het detail dat hij een els of een stuk stopdraad komt halen om zijn schoenen te repareren doet schooierig aan. De dominee lijkt aan lager wal geraakt.

Maar van beschuldigingen van dronkenschap of bijzonder ergerlijk gedrag is hier eigenlijk geen sprake en het lijkt wel of sommige lidmaten zelfs een beetje verbaasd zijn dat de dominee de plicht heeft om regelmatig langs te komen om de leden 'te vermanen uit Godts woort'. Dat hij de zieken niet bezoekt lijkt hem wel kwalijk te worden genomen. Zouden 27 leden (waarvan tweederde geen handtekening kan of wil zetten) een meerderheid hebben gevormd? In 1654 telt Craech over de twee dorpen meer dan 130 leden. In Den Hoorn zijn er rond 1625 meer dan 150 leden.

In elk geval is het positief dat ze de verklaring van Cornelis Jansz, die niets negatiefs te melden heeft, niet hebben weggelaten.¹²⁰

Uitvoerige behandeling van de zaak Conincxvelt bij de Classis van Alkmaar

Twee dagen later al volgt op 16 mei de vergadering van de Classis. De zaak Conincxvelt wordt nu zeer uitgebreid aangepakt.

Naer gedaen gebedt ende resumptie van de vorige acten heeft Daniel Konincxvelt den vergaderinge geremonstreert, hoe dat sijn partijen die van de kerkenraet hem volgens den voorigen last des Classis geen copie van sijn beschuldige hebben laten volgen: de kerkenraet of hare twee gecommiteerde hier op gehoort sijnde: is eijndelijck goet gevonden hem in handen te stellen de acten ende attestatien van beschuldigingen ten eijnde op den middach daer inne wijders gedaen werde nae behooren. HCA 16 mei 1623 (13847).

Daniel heeft dus eerder geen kopie van de beschuldigingen gehad. Hij krijgt ze nu.

Bij de behandeling blijkt dat er een samenvatting is gemaakt met geletterde beschuldigingen. Deze zijn als zodanig niet in het dossier aangetroffen, maar door de verwijzingen kunnen we ze herkennen. Opnieuw wordt verwezen naar de afspraken die in december 1622 zijn gemaakt, de acte van reconciliatie. Zonder die acte te kennen zouden we hem nu kunnen reproduceren, alle artikelen worden genoemd: misbruik van tabak, niet bezoeken der zieken, omgang met spotters, lopen naar Den Burg en af te keuren gedrag in het algemeen.

¹¹⁹ Op de buitenkant van een der bladen. Nota G. Er wordt later gebruikgemaakt van letters om verschillende aantijgingen te rubriceren.

¹²⁰ Cornelisz Jansz is waarschijnlijk de echtgenoot van Anna Jacobs die de fles terzijde moest zetten. Anna ontbreekt hier maar zij had dan ook wel een klant te verliezen.

Sijn derhalven ingekomen de twee gecommiteerde van de kercke van de Wael ende Oostereijnde op Texel ende van D Praeside vermaent oprechtelick ende sonder menselicke passiën te willen openen de punten van beschuldige ende bewijs van dien, op welck hunne conclusie nopende sijn ontslach of transport van de selve gemeente gegront ware ende al vooren gelesen sijnde d'acte van reconciliatie¹²¹ aldaer in loco¹²² voormaels bij de gecommiteerde des Classis met de stipulatiën van partijen aen wedersijden, in sonderheit van Daniel gedaen, hebben tegen hem ingebracht:

1. Dat hij misdoet tegen den eersten artyckel, hebbende tegen sijn belofte in ergerlick ende publyckelijck plaetsen tot ontstichtinge der gemeente, toeback gedronken (ende daer inne niet minder sijnde als voor desen) bewesen met attestatie litt. A.
2. Tegen den tweeden artyckel, dat hij de krancken niet en besoeckt ende niet vertroost, noch oock de gemeijnte ende de leden niet getroulijck besocht, bewesen met attestatie litt. G¹²³.
3. Tegen den derden: dat hij hem van de ergerlicke conversatie der partijen, ende al te groote gemeenschap met spotters niet onthout, bewesen met attestatie litt. A.
4. Tegen den vierden: in dit lidt, dat hij niet nalaet onnoodich te loopen, naer den Burg tot quetzinge sijns diensts, bewesen met attestatie litt. A.
5. Tegen den vijffden, dat hij hem in sijn leven, handel ende wandel ende gansche comportedement niet quijt naer behooren, bewesen met twee attestatiën ende punten, d'eene van leugentael, attestatie litt Q, t'ander van dronckenschap litt. D.

D'attestatiën gelesen sijnde ende Daniel Conincxvelt deselve voorgehouden sijnde heeft sijn defensie in naervolgende maniere aengesteld, na een schriftelicken harangus¹²⁴, inhoudende een beclach over d'handeling van dese luijden met hem, ende een versoeck dat de gemelte sijne beclagers hier over mogen gecensureert werden, mitsgaders een betoogh ofte missive van de Baljuw van Neck¹²⁵ van de Eijlande van Texel, daer inne hij verhaelt hoe sijne beclaghers hebben versocht het comportedement van Daniel voort bij d'heere Mr gedaen(?), sonder t'openen redenen op welck t'versoeck van de aenclagers ende hare resolutie gegront was, concluderende dat de Classis indicta causa Daniellem voort hunlieden niet wilde ontrecken, ende hem als representerende de hooge Overicheijt, de beschuldigingen van de aenklagers over te senden, verclaerende dat hij hem draecht als een vroom dienaar des Heijligen Evangelij toestaet.

Deze verdediging verdient extra aandacht. Daniel klaagt over het gedrag van zijn beschuldigers en wil dat ze gestraft worden. De laatste zin is complex en leest wellicht zo: Baljuw Cornelis van Neck heeft een brief geschreven, waarin hij vertelt hoe de beschuldigers van de Waal hem hebben gevraagd naar het gedrag van Daniel, en dat zonder opgaaf van redenen. De baljuw concludeerde dat de Classis Daniel niet weg zou halen (ontrukken)¹²⁶ terwijl het proces nog speelde noch hem als overheidsdienaar de beschuldigingen toe zou sturen. Maar hij vond dat Daniel zich als een goed predikant gedroeg. Daniel krijgt dus hulp van de schout uit Den Burg. Dat compliceert de zaak. De wereldlijke macht stelt zich tegenover de kerkeraad. Daniel heeft ook nog een procedurele kwestie aan te kaarten, want hij zou toch kopieën van de beschuldigingen moeten hebben gekregen.

Exceptie van Daniel Conincxvelt

Heeft daerenboven schriftelick vertoont, dat hem volgens de voorige resolutie ende last des Classis geen copije van punten van beschuldige van sijn partijen sij behandicht, sulcx dat hij excipieert¹²⁷ niet te vollen bereijt te wesen op alle punten t'antwoorden ende met contra attestatiën sijn beschuldigingen te wederleggen.

¹²¹ Acte van reconciliatie = akte van verzoening.

¹²² In loco = ter plaatse (op Texel).

¹²³ Niet geheel duidelijke letter. De verklaring van de burgers heeft de letter G, maar die letter wordt ook later nog genoemd.

¹²⁴ Harangus = terechtwijzing.

¹²⁵ Cornelis van Neck, Schout op Texel in 1618, zoon van Barend van Neck, de baljuw die bekend geworden is omdat hij een aktie tegen katholieken moest bekopen met een flinke vernedering. Vrouwen hadden hem in een deken genaaid. Barends heeft ook in de vorige eeuw als ruzie met een kerkeraad gekregen omdat hij een dissidente predikant steunde. Texel na de Reformatie: Brieven aan de Classis van Alkmaar. Cornelis is zijn vader opgevolgd na diens dood. Hiervoor was hij commies van de VOC op Ternate in Indië.

¹²⁶ Ontrecken is ook het ontzenuwen van een aanklacht, maar die betekenis kan ik niet plaatsen.

¹²⁷ Excepieert = tegenwerpt.

Antwoord van de beklagers

De twee beclagers weder ingekomen sijnde ende veel debatten in t'lange hier over gevallen sijnde, verclaeren dat se door absentie ende swackheijt van de personen (hier inne mochten gekent werden¹²⁸) t selve niet eer[der] of bequamelicke hebben kunnen doen.

Wtspraeck

De vergaderinge dese dingen overwegende, de swaerwichticheijt van de saecke insiende, ende bevindende dat Daniel niet te vollen¹²⁹ sich heeft kunnen bereijden op d'antwoorden in desen vereijst, oordeelt ende vint geraden, dat de beklagers sullen gehouden sijn Daniel voornt in handen te stellen de punten van de beschuldigen met alle d'acten ende dat tijtlijk¹³⁰ ten eijnde Daniel voornt hem tijtlijk hier op gereet maecke. Indien oock Daniel voornt ijetwes heeft tegen dese leden des kerkenraets ofte hare mede broederen, twelck hij voor de Classis tot hunnen beswaeringe meent inne te brengen, sal mede gehouden sijn hunlieden bij tijts de selve beschuldigen in handen te stellen mette bewijsen van dien, ten eijnde sijlieden haer hier op gereet maecke.

Ende sal ter naester vergaderinge hier van volcomen decisie door gods genade gedaen werden. HCA 17 mei 1623 (13848/13849/14339/14340).

Ook Daniel zal zijn beschuldigingen tijdig waar moeten maken. Beide partijen klagen over onvoldoende voorbereiding. Het lijkt de kerkeraad boven het hoofd te stijgen. Ze moeten in juni opnieuw op pad om nog meer getuigenverklaringen te verzamelen, zo heeft tenslotte de Classis bepaald.

Nieuwe getuigenverklaringen

De eerste van de nieuwe getuigenissen die de kerkeraad verzamelen is van Dirck Jansz die hoort dat zijn verklaring van 12 mei door Daniel aan zijn bureu is getoond. Dit terwijl de kerkeraad zich tot geheimhouding had verplicht, waardoor deze zich eerder niet adequaat had kunnen prepareren. Natuurlijk wordt er ook door Daniel weer flink gescholden en bedreigd, nu vooral tegen Cornelis Augustijnsz, die hij van meened zou willen beschuldigen en bij de schout aangeven.

Op huijden den XIII junij 1623 compareerde voor mij Adriaen Gerrebrantsz openbaer notaris bij de hove van Hollant geadmitteert ter Burcht in den eijlande van Texel residerende ende den naergeschreven getuijgen. Den eersamen Dirck Jansz Brouwer oudt ontrent LVJ jaeren ende Froungen Cornelisdr sijn huijsvrouw, oudt ontrent LI jaeren ende hebben sonder eenige inductie ofte persuasie maer in faueur van justitie ten versoucke van Heijndrick Cornelisz Graeff, Cornelis Augustijnsz ende Quieringh Gerrebrantsz als nieuwe en oude kerckenraeden van de Wael ende Oosterendt in Texel bij waerheijt in plaetse van eede verclaert, geattesteert ende gedeposeert als sij doen bij desen hoe waer is, dat haren predicant Daniel Jansz van Conincxvelt sedert het laetste vertreck der gedeputeerde Broederen des Classis van Alcmaer menichmael ende tot verscheijden tijden tot haren huijse heeft geweest, gebruijckende zeeckere redenen nopende de moeijten ende swaricheijt weder op nieuws tusschen hem ende zijne gemeijnte ontstaan, zeggende onder andere redenen (menichmael als vooren) het sijn fielten¹³¹, voegende daer bij fij¹³² die vuijle fielten. De schout die zal daer noch wel achter comen denoterende de voorzegde kerckenraeden ofte alle diegene die tegens hem opposeerden ende noch daer heulen, uijtdruckende expresselijck den naem van de voorschreven Cornelis Augustijnsz zeggende dat ick wilde ick soude hem t'allen tijden ende stonden connen meijneedich maecken.

Dirck Jansz verclaert noch besonder dat hij attestant nu in de pincxterweeck lestleeden, is't den vern. predicant was in de waler kerck, wakende metten ander pincxterdach propoosten, zoo heeft bijt tel¹³³ hij attestant tegen hem verclaert, dat hij hadde verstaen dat hij Daniel ontrent drie ofte vier dagen te vooren was comen gaen bij de buijren ende hadde tegens hunlieden geseijt ick moet nu niet meer bij de spotters

¹²⁸ Blijkbaar was er een bepaalde geheimhouding waardoor er maar een beperkt aantal personen kon handelen.

¹²⁹ Niet te volle = niet volledig.

¹³⁰ Tijtlijk = bijtijds.

¹³¹ Fielten = schurken.

¹³² Fij = foei.

¹³³ Bijt tel = bij het zodanige, dus bij het waken.

staen, maer compt tot mijnent in huijs ick sal u wat nieuws laeten zien. Ende als sijluij in gecomen waeren dat hij haer hadde verthoont ende voorgelesen zeecker attestatie, die hij attestant nu onlangs hadde verleeden voor notaris ende getuijgen, twelck hem attestant dochte niet recht te zijn. Ende dat hem Daniel zulcx niet eerd[er] genoeg en was, dat hij die geene die buijten de gemeente waren zulcke dingen hadde verthoont. Waer op hij ten antwoord gaff zeggende tot diverse malen, Jae dat hebbe ick gedaen. Eijndende hier mede hare attestatie dien aengaende, consenterende hier van gemaect ende de rechteren geleverd te werden acte in forme. Aldus gedaen ter presentie van Harmen Jacobsz ende Cornelis Lubbertsz als getuijgen van goeden geloove hier toe versocht ende gebedden, die d'minute van desen neffens d'attestanten hebben geteijckend ten dagh, maent ende jare als boven. Mij present
T'oirconde mijns Notarij Handt.
Mr. A Gerrebrantsz Notaris Publicq. DCV 13 juni 1623 (13365).

En dan is nogmaals Barent Philipsz aan de beurt. Het handschrift is wellicht niet van hem, maar hij ondertekent wel zelf, al is het vaag. Ook het onderwerp is niet helemaal duidelijk. Eerder leek hij de leverancier van tabak, later discussieerde hij met Daniel Coninxvelt en hier lijkt hij financiële zaken te regelen. Misschien deed hij alles wel. Toch lijkt het wat vreemd dat deze compaan van Daniel telkens wil getuigen, maar hij zal wel wat geld van hem tegoed hebben.¹³⁴ Als Daniel vertrekt zal hij naar zijn centen kunnen fluiten.

Ick onderges[chreve]n verclaere mits dese onderteijckeninge mijnes handts, in plaetse van eede, dat mij wel kennelijck is dat den predicant van de Wael ende Oostereijnde Daniel van Coninxveldt tot mijnen huijse dickmael is gekomen om de saecken der armen tegens eenen Cornelis Maertsz Kwaeckeling (volgende den last ons onweerdich bij kerckenraeden van Texel opgeleijt) Ick segge dat hij meerder tot mijnent is gekomen als vooren heen. Verklare mede mij wel kennelijck te weesen dat predicant voornoemt aen de Burch wel is geweest sonder dat hij tot mijnent heeft aengesproken.
Actum den 15 junij 1623
Bij mij
Barent Philipsz
DCV 15 juni 1623 (13375).

Vervolgens een pittige verdachtmaking waar het ook gaat om het geld van de armen, waarvan Daniel een bedrag wilde lenen, voor een vriend die onbekend wenste te blijven. De burgermeester zou zelfs al akkoord zijn. Cornelis Dircxz vertrouwt het niet. Dit speelde al een tijd geleden in begin 1622, toen de tabaksrekeningen hoog waren opgelopen maar gelukkig heeft Cornelis Dircxz een goed geheugen.

Op huijden den XXII junij 1623 compareerde voor mij Adriaen Gerrebrantsz openbaer notaris bij den hove van Hollant geadmitteert ter Burcht in den eijlande van Texel residerende ende den naergeschreven getuijgen.
Den eersamen Cornelis Dircxsz Ouweneel Floren, schepen des zelven eijlants, oudt ontrent LVI jaren ende heeft zonder eenige inductie ofte persuasie maer in faveur van justitie ten versoucke van Heijndrick Cornelisz Graeff ende Cornelis Augustijnsz nieuwe ende ouwe kerckenraet van de Wael ende Oosterendt bij zijnen gedanen eede verclaert geattesteert ende gedeposeert als hij doet bij deesen hoe waer is dat ontrent anderhalff jaer geleeden, den perfecten tijdt niet onthouden hebbende, eenen Daniel Jansz van Coninxvelt, predicant aen de Wael vern. tot meermalen tot zijnen huijse is gecomen, versouckende aen hem attestant (als sijnde doentertijdt arme voocht op ten Hoorn) omme van hem als sijn confrater van de zelven armen op renten te mogen hebben een somme van hondert karolus gulden zeggende dat hij die zelve penningen versochte te hebben voor een ander persoon ofte zijnen goeden vriend die niet bekent wilde zijn, zijnde van groote nadelen, voegende daerbij Jae meerder ofte soo groot als ghij zijt, denoterende hem attestant die hem Daniel Jansz over sulcx tot diversse malen (om verscheijden redenen die hij hem voorwende) heeft affgeslagen alsoo hem attestant noch den Burgemeester Sijmon Jacobsz Rebel zulcx niet geraden dochten, waer over hij van hem attestant is affgegaen bij den vern. burgemeester ende van daer weder bij hem comende heeft verclaert dat den Burgemeester hem hadde geconsenteert de zelve penningen met consent van hem attestant te mogen lichten twelck hij attestant den zelven Burgemeester naederhant heeft affgevraecht oft hij int zelfde hadde geconsenteert. Soo heeft den Burgemeester wel

¹³⁴ Barent Philipsz Hoedemacker is regelmatig getuige in de testamenten van notaris Adriaan Gerrebrantsz. Ook is er een testament van iemand die hem nog geld schuldig is.

expresselijck verclaert zulcx onwaerheijt te zijn, ende verclaert voort hij attestant dat hij ende den voornoemde Burgemeester doentertijt wel vermoeden dattet voor hem Daniel zelfs was, niet tegenstaende hij contrarie verclaerde als vooren.

Eijndende hiermede zijne attestatie dienaengaende, consenterende hier van gemaect ende de rechteren geleverd te werden acte in forme. Aldus gedaen ter presentie van de Eerzamen Claes Thonisz ende Jan Claesz van Hensburch als getuijgen van goeden geloove hier toe versocht ende gebedden ten dage, maent ende jare als boven. Mij present.

T' oirconde mijns notarij handt
A Gerrebrantsz
Notaris Publicq
DCV 22 juni 1623 (13370).

Daniel vertoont het karakteristieke gedrag van een verslaafde die zich in allerlei bochten wringt om aan geld te komen. Het is duidelijk dat men hem niet gelooft. Daarbij schermt hij ook al met iemand die hoger staat dan schepen of burgemeester. Dan kan bijna niemand anders zijn dan schout Cornelis van Neck, die Daniel in mei te hulp is geschoten...

Behandeling van de kwestie Conincxvelt voor de Classis na de verklaringen

De officiële verklaringen in het dossier Conincxvelt houden nu even op, maar ze zijn er wel geweest zoals we kunnen lezen. Ze zijn gewoon niet bewaard gebleven. Maar de berichten in de handelingen van de Classis gaan onverdroten verder. Men meldt Daniels overtredingen en de bewijzen die de kerkeraad indient, verwijzend naar de letters van het contract. Merkwaardig genoeg is Daniel zelf niet aanwezig, maar heeft hij slechts een brief geschreven waarin hij beweert verscheidene verklaringen in zijn voordeel te hebben verzameld.

Handeling van de saeck ende questien D Danieli Conijnqvelt

De gecommiteerde Broederen van de kerckenraet van de Wael ende Oostereijnde, volgens de lasten haer in voorgaende Classis gegeven, zijn wederom verschenen, ende hebben wederom over-geleverd haer beschuldigen ende attestatien tegen D Danielelem Conijnxvelt, ende hebben daer noch bij gevougt nieuwe vervaetet in de letters E, F, G.¹³⁵

Daerboven datse hen soecken te oertuijghen van lichtveerdicheijt, quaedtsprecken ende leugentael ende concluderen eijndelijngs, dat de vergaderinghe believe acht te nemen op haere bedroefde staet in haer kercke, en datse diervolgens van D Conijnxvelt ontslagen worden.

Daniel Conijnxvelt is selve in persoon niet verschenen maer heeft aen de vergaderinge een brief naergesonden daer in dat hij hem excuseert van sijn non comparitie meteen sijn apologie¹³⁶ schriftelijck gemaect, aende Classis laten behandigen en geseijt verscheijden attestatien laten beleggen, daerin hij hem soect te purgeren¹³⁷ tegen de beschuldighen ende attestatien tot sijn naedeel bij de kercke aengebracht van t drincen van toback, ende t'loopen op de Burgh Littra A.

En alsoo tegen andere depositien tot sijne beswaringh overgeleverd, met haere letteren onderscheijden, ende bij de vergaderingh doorsien ende geexamineert.

Welcke apologie, mede begrijpt¹³⁸ verscheijden beschuldigen tegen de kerckenraet aldaer, daer mede hij haer soeckt te corrigeren, datse op verscheijden wijsen de vrede handelingen voor dese bij de gecommiteerde des Classis gestelt, hebben gebroken.

De vergaderinghe, op alles rijpelijc gelet en hebbende, ende droevigen stant der gemeijnte aldaer verstaend, ende bespeurende dat van langer hand geduijrige querellen ende questien tusschen D Daniel Conijnxvelt ende de kerck aldaer geschiet zijn, ende noch gedurichlijck gevoedt werden, niet tegenstaende bij de Classis ende haer gecommiteerde verscheijden maele, door groote moeijten ende costen gearbeijt is, de selve wech te nemen, waer door de kercke gantsch ende gehelijc come te vervallen, tot lasteringe van Gods Heijlige naem ende droefheijt van veele vroomen. Soo ist, dat de vergaderingh niet soo seer siende op de gehoudene proceduijren ende beschuldigen tegens hem ingebracht als bij experientie bevindende

¹³⁵ De getuigenissen van de 27 leden van de kerken van Oosterend en De Waal waren gemarkeerd met een G.

¹³⁶ Apologie = verdedigingsrede, verweerschrift.

¹³⁷ Purgeren = zuiveren.

¹³⁸ Begrijpt = bevat.

dat de vervreemdinge ende verbitteringe dagelijks toeneemt ende vermeerdert ende gansch geen stichtinghe voortaan aldaer sal connen geschieden, gelijk uijt het geschrift van D Daniel selfs is blijcende, geen ander ende bequamer expedient¹³⁹ wetende tot herstellinge ende stichtinghe der voorsz gemeijnte, hoewel ongeern ende met groot droefheijt genootsaect is te resolveren, gelijk sij resolveert bij desen dat D Daniel Coningsvelt, hem sal soecken met een ander dienst te versorghen, waer toe de Classis heeft geseijt comorterelick de goede hant sal bieden, en dat bij geval van een andere beroepingh hij evenwel op spoedichste mochte van sijn dienst aldaer sal desisteren.¹⁴⁰ HCA 4 juli 1623 (13852/53/54 / 14346/47).

Daniel heeft het dus niet aangedurfd om de confrontatie in persoon aan te gaan maar stuurde een brief. Dit zal hem niet veel goeds hebben gedaan en de Classis hakt de knoop door.

Niet om verkeerde procedures of vanwege de beschuldigingen, maar omdat de gemeente in verval is geraakt en er geen hoop op verbetering is besluit de Classis met pijn in het hart dat Daniel Conincxvelt dan maar moet vertrekken. Men zal hem daarbij steunen. Het helpt tenslotte ook niet dat Daniel zijn kerkeraad aan alle kanten verwijten maakt. De onderlinge relatie is verstoord. Als Daniel nu op deze grond weggaat is er voor hem (en voor de Classis, die hem tenslotte heeft aanbevolen) niet al te veel gezichtsverlies. Er wordt geen termijn genoemd waarbinnen dit moet plaatsvinden.

Je krijgt de indruk dat de hardnekkige ontkenningen van Daniel weinig zoden aan de dijk zetten en dat zijn wangedrag wel als bewezen wordt beschouwd.

Den Hoorn

In Den Hoorn moet de ouderling die belast is met de zaken van de weduwe van Willem Barentsz de kwestie maar overdragen aan de magistraat.

Dirck Cornelisz out-ouderlingh van de gemeijnte van den Hoorn op Texel ende gewesen vougt van de overleden weduwe van Willem Barentsz zaliger, heeft aen de vergaderinge versocht, dat se sijn reeckeninghe wilden opnemen ende hem vande voordere lasten wilden ontslaen. Op welck versouck gelet zijnde ende verstaend, dattet is een politycke saeke, wordt de voorsz Broeder aen de Magistraet van de voornoemt plaetse gerenvojjeert, en soo daer eenige stucken aengaende de voorsz reeckeninghe onder de Classis berusten, dat de selve, met den eersten hem wederom toegesonden sullen werden. HCA 4 juli 1623 (14342).

Daniel komt protesteren bij de Classis

De uitspraak van de vorige vergadering is voor Daniel een tegenvaller. In augustus schakelt hij zelfs zijn vader in, Jan van Conincxvelt,¹⁴¹ die ook een brief op poten schrijft waarin hij vraagt of de Classis de uitspraak wil herzien. Van andere attestaties die Daniel in juli aankondigde wordt hier niet gesproken.

Daniel Conincxvelt heeft na lange harangus¹⁴² den Classis voorgesteld sijn doleantie ende misgenougen spruijgende uitten sententie in de laatste broeders vergaderinge over hem gestelt concluderende met eenen, dat de broederen gelieven te resumeren de voorige sententie. En hier bij gelesen sijnde seekere missijve, vol van clachten, gesonden van de vader van Daniel Conincxvelt aen D. Meusevoetium hierop slaende datmen doch de sententie soude resumeren.¹⁴³

Resolutie

Op deze doleantien ende versoucken inde vreesse des Heeren gelet sijnde, is na onderlinge debatten geresolveert, dat men Daniel voornt op t vrouchlickste¹⁴⁴ sal troosten ende aenseggen, datmen hem met aller vlijt de behulpelicke hant sal bieden, omme hem te verplaetsen: ofte oock (soo de gemeijnte met hem

¹³⁹ Expedient = middel.

¹⁴⁰ Desisteren = afzien.

¹⁴¹ Jan Meeuwisz van Conincxvelt is nu ongeveer 60 jaar oud en notaris in Enkhuizen vanaf mei 1627, maar wordt daarvoor ook regelmatig Mr genoemd en enkele keren vermeldt een notarieel verklaring voor hem het beroep biersteker. In 1626 overlijdt zijn broer Pieter Meeuwisz van Conincxvelt, van of in Delft. Het klooster Conincxvelt lag bij Delft, wat de herkomst van de familie en de achternaam verklaart. Jan is getrouwd met Aechje Lambrechts. WFA.

¹⁴² Harangus = terechtwijzing.

¹⁴³ Resumeren = (hier) te herzien.

¹⁴⁴ Vrouchlickste = gelukzaligst.

ende sijn comportedement mochte vergenoucht wesen) dat de vergaderinge mej aenkomende hem sal gaerne behulpich wesen omme, ist doenlick, in loco te mogen blijven.

Op sijn versoeck omme te mogen hebben copie vande bovengaende resolutie, is hem t'selve ingewillicht. Op sijn vertooch ende versoeck omme de kerckenraet te mogen veranderen, doordien de personen ten deele impotent sijn, ende d'ordre van veranderinge alreeds verstreken is: is wel verstaen dat den tijd van veranderinge gepasseert is, doch datmen om redenen t'selve voor desen noch sal insien. HCA 1 augustus 1623 (13857-59/ 14349).

Daniel Koninxvelt verclaert geresolveert te sijn, sijn appel te sullen int werck stellen. HCA 1 augustus 1623 (14351).

De Classis antwoordt dubbelzinnig. Daniel zal alle hulp krijgen om elders aan de slag te gaan en moet zich daarin maar schikken. Nu krijgt hij tot mei volgend jaar de tijd. Tegelijkertijd zet men de deur naar verzoening maar weer eens op een kier en hij krijgt zelfs toestemming om leden van de kerkeraad te vervangen. De leden werden elke twee jaar vervangen, misschien was dat door alle commotie nog niet gebeurd en nu is er ook nog iemand ziek (en dit was al eerder als excuus door de kerkeraad aangevoerd). Daniel zal wel voelen dat hij de stemming in De Waal hiermee niet zal kunnen ombuigen, tenslotte kiest de gemeente de ouderling of diaken uit een aantal kandidaten, en hij meldt dat hij heeft besloten om zich te beroepen bij een hogere instantie. Hij gaat zijn dreigement van een jaar geleden waarmaken, ook al mag hij nog tot volgend jaar blijven.

De jaarlijkse provinciale 'particuliere' Synode zal in augustus in Hoorn worden gehouden, maar van een appel van Daniel Coninxvelt is daar geen sprake. Wel van het appel van de predikant van Egmond, Pieter Jansz, die in een vergelijkbare zaak verwickeld is, die al even lang speelt, ook met beschuldigingen tegen zijn persoon. De beide kwesties nemen het grootste deel van de notulen van de Classis in beslag.

Ziekentroosters voor de Oost

De Classis van Hoorn laat Gravamina¹⁴⁵ noteren. Een gaat over de paapse stoutigheden, waartegen de staat zou moeten optreden, een veelvuldig verzoek dat meestal geen gevolgen heeft of tot een plakkaat leidt dat nauwelijks wordt nageleefd of dat met enig geld kan worden afgekocht. De ander is van belang voor ons verhaal en luidt als volgt:

2 Oft niet noodich is te versoecken daer het behoort, dat elck schip van de OostIndische compagnie met eenen sieckentrooster ofte voorleeser mochte werden versien, ende dat aleeer de selve aengenomen werde, hij van de kerckenraden der steden alwaer de Cameren der compagnie residentie houden, in leere ende leven geexamineert, ende bequaem sal moeten gekent werden. HCA 1 augustus 1623 (14351).

Blijkbaar is de zielzorg op de schepen van de VOC matig geregeld.

Ziekte aan Den Burg

In december is er een notitie over Den Burg. Aris Goossensz is ziek en Abel Rutgersz gaat waarnemen.

Gemeente van den Burch in Texel

Op t'versouck van de gemeente van den Burg ende Coogh dat sijlieden (door impotentie haeres predikants niet bequamelijck bedient sijnde) mochten bedient worden door een predikant den tijd van drie of vier weecken, om redenen bij haerlieden hier toe gebruickt, is hunlieden geconsenteert dat D. Abels toekomstende sondach over acht dagen haerlieden voor drie sondagen sal toegevoucht werden, ende sal de gemeente van Warmenhuijsen bedient worden den eersten sondach door D Scipionem, den tweede door Rombertum Vlietars, den derden door Megapolensen de kersmis-dagen door Cornelis Albrechth ende Petrum Bants. HCA 5 december 1623 (13861).

¹⁴⁵ Gravamina = bezwaren.

1624 Het jaar van de waarheid

In 1624 zet Den Burg de opvolging in gang.

Burch ende Coogh

Sijn ingestaen twee gecomitteerde van de kerck van de Burch ende Coogh ende hebben met overlevering van schriftelicke credentie wt name van de gemeente aldaer versocht voor eerst, continuatie van de voorigen dienst dat door ordre van de gedeputeerden, eenige der dienaeren mochten werden gecomitteert om aldear de novo den dienst waer te nemen: ten anderen dat bij dese vergaderinge twee mochten werden gecomitteert omme voor de E gecomitteerde Raden te bevorden een subsidie voor Aris Goossens sijnde nu door overgrootte swackheijt onbequaem den dienst eeniger maten waertenemen. Hier op bij D. Abelum openinge gedaen sijnde, hebben de tegenwoordige broederen (verhindert door het cleijn getal van tegenwoordighe predikanten) goet gevonden t' autorizeren de twee predikanten van t Eijlant om bij provisie tot naerder ordre van de naeste vergaderinge, den dienst aldaer waertenemen. Tot het bevorderen van subsidie voor Aris Goossens is gecomitteert D. Abelus. HCA 2 januari 1624 (13862).

Daniel verwacht nog een klein wonder

Ook in de wintervergadering is Daniel Conincxvelt actief. Hij vraagt de Classis om te komen kijken of het nu beter gaat. Dat lijkt een hoopvol begin van het jaar.

Daniel Konincksvelt heeft voorgesteld, also hij hope scheen te hebben, dat de saecke in sijn gemeente sich wat beter toedroegen, als voor henen, dat de jegenwoordige vergadering personen mochte committeren om aldaer in loco dese saecke tot sijner behoudenis waer t'mogelick, te beëffenen. Ende is om redenen sijn versouck ingewillicht: sullende tot dien eijnde gelast blijven d'ordinare visitatores. HCA 2 januari 1624 (13862).

Den Hoorn

De weduwe van Willem Barentsz was al eerder overleden. De Classis voelt zich niet verplicht voor de schulden van Willem en zijn vrouw op te draaien. De kinderen kunnen het wel af.¹⁴⁶

Overleden wedue van Texel

Op t'versoeck D Abeli Rugeri wt name van de voochden van de overleden wed: van sal:[iger] Willem Barentsz omme orde te mogen gestelt werden op d'overgebleven schulden: is goet gevonden, alsoo de wedue nu overleden is, ende de kinderen den boel genoechaem hebben gerepudieert, haerlieden voor advijs over te senden, dat de Classis hier in tot voldoeninge vande crediteurs geen expedient en weet te vinden: dan dat het gevouchlickste sal wesen, den boel aende Crediteurs over te geven, ende alsoo de voochden van dese last mede t'ontslaen. HCA 5 januari 1624 (13863).

De beroeping van Abel Rutgersz naar Den Burg

Het dossier Ingekomen stukken van het Regionaal Archief Alkmaar¹⁴⁷ bevat losse documenten die men nergens anders kon plaatsen. Hierin bevindt zich één document dat betrekking heeft op Texel. Het gaat over de werving van een predikant voor Den Burg. Ik neem het op omdat de naam van de notaris ook interessant is.

Copie

De gecomitteerde Raden van de Staten van West Vrieslandt ende t'noorderquartier accorderen bij desen op t'versoeck bij den gedeputeerden des Classis van Alckmaer ende den kerckenraet van den Burch op den eijlande van Texel aen desen vergaderinge gedaen, dat die van de gemeente van den selven kerck met den eersten haer sullen mogen voorsien met een bequaem ende godtsalich kerckendienaer in plaetse van haer jegentwoordighen die seer impotent deur ouderdom geworden is, waer nae die selve sal werden voorsien tot sijn onderhout met een jaerlicx tractament van drije hondert pont ende genieten t'verloop van de verhoginge van de gagie der kerckendienaeren tot desen tijt ofte tot den bevestinge van sijn successieur

¹⁴⁶ Het kerkboek van Den Hoorn vermeldt in 1624 Anna Willems, dochter van Willem Barentsz, getrouwd met Cornelis Classen). HVT 85.

¹⁴⁷ RAA 10.4.044-1.1.19.

sulcx als de selve noch sal werden geordonneert. Gedaen tot Hoorn den xvii -en januarij xvjc vier ende twintich. Onder stondt ter ordonnantie van de raden voort ende was onderteijckent J v Foreest¹⁴⁸

Gecollationeert jegens sijne principale onderteijckent als boven is desen daer mede bevonden te accorderen huijden desen xvii -en januarij xvic vierentwintich bij mij G Jacobsz Breck, Notaris Publicq. 17 januari 1624 (14321).

Breck gaan we nog tegenkomen bij een attestatie van de Burgemeester van Texel. Hij is dus notaris, maar zijn naam komt in de lijst van notarissen van Texel in het RAA niet voor.¹⁴⁹ Na het consent van de Gecommitteerde Raden van Westfriesland en het Noorderkwartier kan men overgaan tot de beroeping van Abel Rutgersz Meijts. De voormalige predikant van De Waal/Oosterend wil men weer terug op het eiland.

Burch in Texel.

Sijn ingekomen twee gecomitteerde van de kercke van de Burch in Texel, ende hebben overgelevert seecker instrument vervatende een wettelick beroep met eendrachtige stemmen der gemeente ende approbatie van de Magistraten op den persoon van Abel Rutgersz Meijts, versoeckende dat de vergaderinge geliefde de selve beroepinge t approberen.

Resolutie

De Broederen des Classis na veelvoudige onderlinge debatten, soo van de staet van de beijde gemeenten, als van de gelegentheijt D Abeli, hebben geresolveert te senden seeckere gecomitteerde (nevens D Visitatorem D Banthium, den Presidem ende Scribum) die in allen desen tot meeste stichtinge ende opbouw van de gemeijnten sullen hebben te disponeren, sulcx sijlieden verstaen sullen in goeder conscientie te behooren. HCA 6 februari 1624 (13865/66).

Toch komt er ook hier een kink in de kabel. Abel blijkt in de tussentijd in Warmenhuizen schulden te hebben gemaakt. Er moet pas op de plaats worden gemaakt.

Beroepinge D Abeli ter Burch

Zijn mede verschenen voor de vergaderinghe twee Broeders gecomitteert van de kerckeraet van de Burgh ende de Koogh, wederomme versoeckende dat de Classis believe de beroepinge voor desen op D Abelum gedaen te approberen ende dat hij sal tot een wettelijc dienaer toegevought ende van de gemeijnte van Warmenhuijsen ontslaghen mocht werden.

Doch alsoo verstaen is dat de voorsz gecomitteerde na haer vertreck speciale last ontfangen hebben van de kerckeraet haerer plaetse datse haer niet sullen bevorderen de beroepinge van D Abelus alsoo sij verstonden na het vertreck van haer gecomitteerden dat D Abelus in swaere schulden vervallen waer tensij dat hij eerst gestelt werde een vrij man, ontslagen van alle lasten ende schulden. Soo ist dat de Classis geoordeelt heeft noodigh te zijn, de vordre handelinge vande beroupinge te sturcheren¹⁵⁰ ende heeft oock D. Abelo belast ende opgeleijt tegen morghen de vergaderinge over te leveren een sietuent¹⁵¹ lijst van sijne schulden met aenwijsing hoe dat hij in dese agterstal geraect is, en dat na t doen na behoren en sullen onderwijl die van den Burgh ende Koogh gelast sijn haer stil te houden in het voorsz stuck tot naeder advijs des Classis. HCA 17 april 1624 (13868 /14355).

D. Abelus Rutgers, heeft volgens de last des Classis hem opgeleijt overgelevert de staet van sijn schulden, met aenwijsing van de oorsaecken waer door hij daer toe vervallen is; met een versouckende alsoo hij tot nadele van sijn eer ende tot veruchtingen des H. ministerij net selven calvinis(?) beswaert wordt, dat de vergaderingh nae hare voorsichtigheijt believe, ordre te stellen, dat hij magh daer tegen gehoord worden. De vergaderingh hier op lettende, aen de eene zijde over de staet van Abelo, en aende ander zijde over de

¹⁴⁸ Jacob van Foreest, 1556-(juni) 1624, secretaris van de Gecommitteerde Raden van Holland in het Noorderkwartier, vader van Wijntje van Foreest die getrouwd was met Cornelis van Neck, schout van Texel in deze tijd, en de steun van Daniel.

¹⁴⁹ Maarten 't Hart wees me op Gerrit Jacobsz Breck als secretaris van de vroetschap, van wie hij transportakten en trustingbrieven over de periode 16 mei 1622 tot 26 juni 1625 heeft getranscribeert voor de HVT. Hij blijkt ook degene te zijn die in 1622 de telling van het Kohier heeft uitgevoerd. Hij noemt ook zichzelf in Den Burg als zijnde notaris én secretaris.

¹⁵⁰ Sturcheren = stilleggen, bevriezen.

¹⁵¹ Sietuent = lijst van de huidige situatie.

welstant van de kerck van Warmenhuijsen becommert zijnde heeft geordonneert, dat door haer gecommiteerde sal worden ondersocht of aldaer enighe personen sij dije ijt op Abeli, sijn mesninge off de voorsz reeckeningh hebben te segghen, en dat men haer beschuldigingen ende verantwoordingen Abeli daer tegen sullen hooren, en zijn daer toe genomimeert D. Praesis, Scriba, D. Petrus Bants ende twee ouderlinghen, een van Alcmaer ende d'ander van Outcarspel. HCA 18 april 1624 (15315).

In de bediening van de Burgh cum socij¹⁵² sullen de dienaar van Huijsduijnen als mede van Wieringhen de Broederen van Texel assisteren ende sullen aenvangen de dienaeren op t eijland van Texel en daer mee de andere dije tijtelijc daer van sullen werden verwittigt. HCA 18 april 1624 (14358).

Johannes Backer geëxamineerd

Omdat later op Texel sprake van hem is, een notitie over Johannes Backer.

Classicale vergaderinghe gecontinueert den 19 Aprilis hora septima.

Nae gedaene gebede is D. Joannes Backerus volgens het besluit van de voorgaende Classis ende t'geene hem op gisteren was aengeseijt, in de vergaderinghe verschenen en heeft vertoont wetlicke attestatie soo van de theologische faculteijt als mee van kerck van Leijden, dije bij de vergaderinghe goet geke[ur]t ende geapprobeert zijn, ende is hem opgeleijt, te doen de propositie dije hem gegeven was bij voorgaende vergaderinghe uijt de brijeff tot de Romeijnen cap 4 vrs 25.

Nae dat de propositie gedan waer is een ijder van de vergaderinghe gevraegt of daer ijt bij haer genoteert waer, dat noodigh waer verbetert te werden, soo ten aensien van de manier als van materije en is bij allen geantwoort datse in alles voldaan zijn, en seer geern moghen lijden dat men tot het examen sullen treden. Is derhalven t'examen aengevangen van D Praeside met een ernstelijck aenspraec aende Candidatum, dat hij oprechtelijc, als voor den Heer, sonder enighe dubbeltsinnigheijt, op de voorgestelde vraghen sal antwoorden, t'welck hij aengenomen ende beloofd heeft. Ende hierop is hij ondersocht van de voornaemste hooftpoincten der Religie ende heeft daerop seer wel, geantwoort, alsoo dat een ijeder goet contentement gehadt heeft, ende is in alle voorgestelde poincten gesont bevonden en heeft oock met sijn antwoorde geen cleijne hoop gegeven, dat hij de kerck Gods bij gelegenthijt goed dienst sal doen daertoe hem oock des Heren segen gewenscht is. HCA 19 april 1624 (14806).

De Waal en Oosterend willen afscheid nemen van Daniel Conincxvelt

In dezelfde Classis-vergadering is men ook met de zaak van Oosterend en de Waal verder gegaan. Het kleine wonder waar Daniel Conincxvelt op hoopte heeft zich niet voltrokken. De resolutie waarin tussen haakjes nog een verzoeningspoging werd voorgesteld, wordt letterlijk genomen. Daniel moest uitzien naar een nieuwe betrekking en de Classis weet wel iets voor hem in Oogh.¹⁵³ Maar Oogh is in dezelfde vergadering bezig een schoonzoon van een zekere Dominee Aeconij te beroepen. De Classis kent hem niet en wil meer van hem weten. Claes Jansz, predikant in Schoorl, gaat dat regelen. Oogh is gevraagd om mee te werken met de herplaatsing van Daniel Conincxvelt, maar ziet er bij nader inzien vanaf. Het is inmiddels bijna mei.

Handelingen van de Wael en Oostereijnde

Zijn mede verschenen twee ouderlinghen van de Gemeijnte van de Wael ende Oostereijnde, met behoorlijck creditie¹⁵⁴ van haere principaelen, versoucende dat se, volgens de Resolutie des Classis, van Daniel Conincxvelt ontslagen, ende met de eerste gelegentheit met een andere getrouw dienaar versorgt mochten werden.

De vergadering sulcx met droefheijt aenhoorende ende bemerckend dat de Gemeijnte voorsz niet en conde verstaen, langer den E Connincxvelt te tolereren. Is vooreerst goet gevonden dat men sal arbeijden bij de Gemeijnt van t'Oogh datse na het vertrec van D Westius¹⁵⁵ beroepinghe op de voorsz D Conincxvelt sullen doen, hoopende dat hij aldaer met meerder stichtingh sal wesen en in geval dat sulcx aldaer niet gepractiseert can werden, sal men noch aenhouden bij de Gemeijnt van de Wael ende Oostereijnde, dat hij

¹⁵² Hier: De Koog.

¹⁵³ Oogh = Calantsoog.

¹⁵⁴ Creditie = vertrouwen.

¹⁵⁵ Henricus Westius, eerste predikant van het in 1620 van Petten afgescheiden Oogh, is naar Enkhuizen vertrokken (Kerkelyk Register).

daer voor een tijt magh blijven, tot dat beste gelegenthijt voor hem soude voorvallen om te vertrecken en sal dit geschieden door de Visitatores Classis en D Praesiden oft in absentie van dien door D Daniels Meusevoetius. HCA 18 april 1624 (13867/14357).

In de zomervergadering zien we eerst de reactie van Callantssoog.

De gecommiteerde broederen in de saecke van t Oogh hebben gerapporteert haer devoir daer in loco gedaen, omme D Konicksvelt aldaer provisionelick in dienst te bevorderen; doch dat t selve na verscheijden handelingen bij die van t Oogh is gehouden in advijs, met beloften datse tegen dese vergaderinge finael antwoord souden inbrengen. Sijn deshalven ingekomen de gecommiteerde van t Oogh ende hebben verclaert niet te kunnen inwilligen den voorslach hier vooren gevoert, nemelick D. Konincksvelt bij hunlieden in den dienst t'ontfangen. HCA 4 juni 1624 (14360).

Versoeck van die van t'Oogh

Hebben derhalven versocht, dat de schoonsoon D. Acronij tot Haerlem sijnde een proponent mochte voor den Classem ontboden werden om na goet-gevondene propositie hem in t' Oogh op forme van beroeping te senden. Welck versoeck in de vreesse des heeren overwogen sijnde, is goetgevonden, alsoo den voornoemde proponent der vergaderinge onbekent is, dese saecke in advijs totte naeste vergaderinge te houden, ende midler tijt naerder informatie te nemen op de gelegenthijt van sijn persoon ende sal t'selve geschieden door Claes Jansz predikant tot Schoorl.

HCA 4 juni 1624 (14360/14361/14808).

De opvolging in Den Burg wordt doorgezet

Voor Den Burg liggen de zaken duidelijk. Men wil Abel Rutgersz daar hebben. Maar tijdens de vergadering wordt vooral dieper ingegaan op de schulden die Abel Rutgersz in de enkele jaren die hij in Warmenhuizen diende heeft gemaakt. 1623 schijnt een jaar van grote duurte te zijn geweest, maar het zijn grote bedragen waarvan hier sprake is (de Calrolus gulden is twee keer een gewone gulden waard). Het lijkt erop dat Warmenhuizen hier een flinke afkoopsom voorstelt.

Burch in Texel

Sijn gecompareert de gecommiteerde van de gemeente van de Burch ende hebben overgelevert seecker schriftelick versoeck, sijnde een continuatis van de beroepinge op den persoon [van] D Abeli gedaen, mits conditio, dat hij machtich sij sijne schulden betalen, daer bij biddende, dat de Classis D Abelum haer soude gelieven toe te vougen.

D Abelis heeft verclaert gants genegen te sijn de voorsz beroepinge aen tenemen, versoeckende dat de vergaderinge geliefden met goede ordre op d'afterstal¹⁵⁶ en de schulden, daer toe die van Warmenhuysen alreede ijets wtgeboden hadden, hem de voorsz gemeente toe te vougen. HCA 4 juni 1624 (13869).

Rapport van de gecommiteerde

Hebben bij dese occasie de gecommiteerde broederen in de saecke D Abeli ende Warmenhuysen geopent ende gerapporteert hunne besoigne in de selve saecke, sijnde de selve schriftelick voor de vergaderinge geleesen, ende int slot der selven verhaelt, dat die van Warmenhuysen hebben wtgeboden eens driehondert en vijftwintich carolus gulden, mitgaders noch het tractement suiijver sullende comen van anderhalf jaer dienst door ordre des Classis sijlieden op haer nemende tot laste van de gemeijnte, d'onkosten die ontrent de bedieninge souden vallen, mits dat dan de schulden daer in de dorpe gevallen al voren af souden betaelt werden.

Ende na informatie op eenige beschuldigingen over ende weder op den persoon Abeli gecomen is bij de selve gedeputeerden voorgesteld opt t'nieu hem af t'eijsschen pertinenten staet van al sijn schulden, hoofdsomme, renten, waer ende aen wien, ende hoelange die gestaen hebben, ten eijnde eenmael een vasten voet mochte werden genomen.

Heeft oversulcx D. Abelus Rutgeri overgelevert seecker geschift inhoudende naerder staet van sijn schulden, hoofdsomme, renten, waer ende aen wien de selve staen. (14803)

¹⁵⁶ D'afterstal = de achterstand in betalingen.

Sijn oock gelesen seeckere schriftelicke documenten inhoudende eenige beschuldigingen ende bewijzen nopende d'ongeregelde huijshouinge Abeli gelijk mede zijn gelesen seeckere verantwoording, mitsgaders een verhael van de handelingen tusschen Abelum ende eenige broederen over sijnen staat voor desen gevallen.

Voorslach in de saeke Abeli

Na veelvoudige debatten hier over in de vreesse des heeren bij de vergaderinge gevallen, is eijndelijk desen voorslach goetgevonden schriftelick de gemeente van den Burch bekent te maecken dat, alsoo D. Abelus noch ontrent acht-hondert gl soude tot sijnen laste behouden, behalven tgene bij die van Warmenhuijsen hier voren geroert, soude afgedaen werden of sijlieden geen swaricheijt souden maecken Abelum aldus t'ontfangen, mits dat hij jaerlicx van sijn tractement, tgeen boven de 400 gl (in sijn huijshouing sullende bestedet blijven) hem toegeleijt wort, sal wtkeeren tot voldoening ende afdoening van de gemelte lasten. Hierop tegen de naeste vergaderinge bescheijt van die van Texel ingebracht sijnde sal namaels gedaen werden nae behooren.

Censure

Daer het voorstel van eenige broederen, ofmen niet behoorde de censure ter hant te nemen over den persoon Abeli, is goet gevonden tselve open te laten tot naerder gelegentheijt ende namaels in aller goeder conferentie in desen te handelen. HCA 4 juni 1624 (14803/14804).

Abel Rutgersz heeft in Warmenhuizen getuige het door hem zelf netjes opgezette doopboek nog drie kinderen gekregen: Isaacq (paesdach 1620 is 19-4, getuige zijn cosijn Joanes), Lijsbet (6-3-1622, getuige de bestevader) en nog een Lijsbet (6-3-1624, getuige de moeder). Daniel Acronis zal Abel in Warmenhuizen in 1625 opvolgen, hij overlijdt in 1631. Opvallend is dat Abel in Warmenhuizen het doopboek blijft bijhouden, we zien geen ander handschrift (maar wellicht was dit een persoonlijk document) en hij doopt daar steeds een aanzienlijk aantal kinderen; feitelijk nauwelijks minder dan in de tijd dat hij in Warmenhuizen predikant was.¹⁵⁷

Quiering Gerbrantsz in Alkmaar tegenover Daniel Coninxvelt

In dezelfde classicale vergadering in juni verschijnt opnieuw een vertegenwoordiger van de gemeente van De Waal. Dit is de enige keer dat iemand van de kerkeraad daar bij naam wordt genoemd. Het is onze Quiering Gerrebrantsz. Er word ook melding gemaakt van notities en geschriften van en over Daniel Coninxvelt, waarvan één een bijzondere wens bevat.

De Wael en Oostereijnde in Texel

Is ingekomen Quirijn Gerbrants Diaken van de Wael ende Oostereijnde, overleverende seeckere acte, daer in sijlieden Daniel Konincksvelt wt kracht van de Classicale resolutie ontseggen sijnen dienst inde kercken aldaer, versoeckende approbatie der selver.

Daniel Konincksvelt

Sijn oock gelesen seeckere schriften van Daniel Konincksvelt soo van de Officier als van eenige andere soo ouderlingen als Magistraten van den Burch inhoudende een versoeck, dat Daniel voornoemt niet soude op den dijk met vrou en kinderen geset werden.

HCA 4 juni 1624 (13870/71 en 14361).

Van de kerkeraden van De Waal en Oosterend moet Daniel nu echt weg, hij had tenslotte tot mei de tijd om iets anders te zoeken. Maar vanuit Den Burg krijgt hij volop steun, men heeft blijkbaar medelijden.¹⁵⁸ Dit is overigens de eerste keer dat we lezen over een vrouw en kinderen van Daniel Coninxvelt. En inderdaad is er een huwelijk te vinden in Enkhuizen tussen "Meester Daniel Jansz Koningsvelt, Peperstr en Clara Thophilus, Nieuwstr op 19

¹⁵⁷ Doop door Abel Rutgersz in Warmenhuizen: 1620/20; 1621/10; 1622/32; 1623/12; 1624/17 en na zijn vertrek: 1625/21; 1626/15; 1622/7; 1628/12; 1629/15; 1630/9; 1631/32/ 1632/16. In januari 1633 neemt een ander het over.

¹⁵⁸ De uitdrukking "op de dijk zetten" komt ook voor in Van Deursen.

augustus 1618". Op dat moment was Daniel dus afgestudeerd. En op 11 augustus 1619 wordt Samuel, het eerste kind van Daniel Jansz en Claertje Theophilus gedoopt. Getuige is grootvader Mr Jan Coninxvelt.¹⁵⁹ Schoolmeester Quiering Gerbrantsz heeft ook een goedkeuringsakte bij zich.

Acte van de Magistraten

Heeft oock de voornoemde Diaken overgelevert een acte van approbatie van de Burgemeesteren van de Wael ende Ooster-eijnde daer in sijlieden versoecken d'approbatie van de executie van de sententie in de saecke van Daniel Jansz: verclaerende dat se anders souden genootsaect sijn door andere middelen hier inne te versien. HCA 4 juni 1624 (14361).

Resolutie des Classis

Nae verscheijden debatten, ende oock inductien bij Danielem door den Classis gedaen, om bij wegen van accomodatie naerder in desen te mogen gehandelt werden, en Daniel voornoemt persisterende bij sijn voorgestelde appel, is eijndelick na rijpe overlegginge in de vreesse des Heeren, goet gevonden partijen voor wtspraeck aen te seggen dat de sententie des Classis haer effect sal sorteren, sulcks dat D Conincksvelt gehouden sal sijn van nu voortaan stil te staen van sijnen dienst, mits dat de gemeente gehouden sal sijn hem te laeten volgen een half jaer tractement, ten eijnde Daniel voornt midler tijt, soo veel mogelick sijn, elders mochte werden voorsien. Sullen oock de gemeente Danielem gerustelick in sijn wooninge aldaer (soo sijne gelegentheit geen spoediger vertreck vereijst) laten den voorseijden tijt verblijven.

Daniel appelleert

Daniel Konincksvelt appelleert tegen dese wtspraeck totten Synodum. HCA 4 juni 1624 (14362).

De zaak lijkt onomkeerbaar en Daniel houdt woord. Hij heeft aangekondigd dat hij zijn gelijk zal proberen te halen, desnoods bij de Synode. De Classis ziet geen andere mogelijkheid dan haar oordeel te handhaven en Daniel op non actief te stellen. Hij mag voorlopig blijven wonen op het eiland, tot er iets anders voor hem is gevonden. Weer een halfjaar uitstel en hij houdt zijn tractement.

Ontwikkelingen in juli 1624

In de vergadering van 2 juli zijn er verdere ontwikkelingen. Allereerst is er een schrijven van de Classicale Synode dat de volgende jaarlijkse provinciale synode weer in augustus gehouden zal worden. Jacobus Pierius, de schoonzoon van D. Acronij, de beoogde kandidaat voor Callantssoog die de overstap van Conincksvelt daarheen onmogelijk maakt, meldt dat hij ook in Friesland voor een examen is gevraagd en dat hij nog met zijn schoonvader moet overleggen. Toch komt Daniel voor Oogh niet meer in beeld.

In de zaak van Abel Rutgersz is men tamelijk doortastend, ondanks de schulden die Abel in Warmenhuizen heeft gemaakt. Zou hij ook rekeningen voor het drinken van thoback hebben op laten lopen?

Is in de vergaderinghe geexhibeert door twee gecommiteerde van de kerckenraet van den Burch een missive daer in datse verclaeren D. Abelum op de conditien in de vergaderinghe gehouden den 4 Junij bij de broederen beraempt aen te nemen tot haeren wettelijcken kercken dienaer en versoecken meteen ernstelijc dat Abelus Rutgers hun met den aldereersten magh toegevoug werden.

De vergaderinghe op t'inhout van de voorsz missive geleten hebbende vint goet eer datse tot finale resolutie sal treden, op t'nieu D. Abelum af te vraghen of hij niet noch meerder schulden belast is, als hij voor desen de vergaderinghe vertoont heeft, en hem te belastten, dat hij sijn neererlijck voor de heere, de novo de vergaderinghe sal verclaeren wat van desen zij, en gansch niet en verswijgen van sijn schulden, en ingeval dat naderhant contarije sal werden bevonden dat de Classis vernootsaect sal sijn, alsdan nae behoren te procederen. Hierop heeft hij de vergaderinghe rondelijck bekent, dat sijns wetens geen andere schulden overigh zijn, daer mede hij beswaert is, ende is bereijt ingeval dat hij hier in bevonden worde bedrieglijc ende fraudulecht te handelen dat hij hem gewilliglijc sal onderwerpen, soodanigh censura als de vergaderinghe sal believe hem op te leggen. HCA 2 juli 1624 (14812/14813).

Alsoo de Classicale vergaderinghe seer gerne soude sien dat D Abelus met stichtinghe en sonder groote ergernisse van de gemeijnte van Warmenhuysen vertrecken ende de gemeijnte van Texel toegevoug mocht

¹⁵⁹ Jan wordt hier al Mr genoemd, terwijl hij in 1627 pas notaris wordt. West Fries Archief. Op Ecartio (UVA) wordt van zowel Dan eil als zijn vader vermeld dat ze schoolmeester waren. Misschien omdat ze beiden meester worden genoemd, wat toch niet hetzelfde is.

werden, is goet gevonden D Abelum af te vragen of hij hem in sijn conscientie niet en beroert werde dat hij, door het maacken van sijn schulden ende aencleven van dien de kercke Gods geen cleijne ergernisse en heeft gegeven en dat hij hem wil onderwerpen soodanighe forme van schult bekenninge, als bij de vergaderinge beraempt soud werden.

En ingeval dat hij daer over hem beswaert vindt, dat men alsdan sullen treden tot naeder examen ende ondersoeck der beschuldighen tegen D Abelum ingebracht, en hem daer op te hooren en daer na na bevindt van saecke te jugeren¹⁶⁰.

Dese saecke D Abelo voorgesteld zijnde, verclaert dat hij in conscientie hem soo niet beweegt ende beroert vindt, dat hij soude gehouden sijn hem eenighe forme van beschudinge in desen te submitteren, en dat hij daer geen oorsaecke toe gegeven heeft. HCA 2 juli 1624 (14368/14369/ 14813/14814).

Daniel ziet nog een kans

Het lijkt er op dat Daniel Conincxvelt inmiddels toch andere opties openhoudt. Hij heeft een kans op een post in de Classis van Den Briel.

Versoek van Daniel Conincxvelt

D Daniel Conijnx-velt de vergaderinghe vertoogende dat geen cleijne apparentie zij, dat hij in de Classis van den Briel tot den kerckendienst gevordert soude werden, heeft versocht dat de Classi believe hem t' verleene een accomodatie dije hem in deser gelegentheit tot promotie van den dienst aldaer soude profijteren. Op dit versoek geleten zijnde, heeft sulcx D Danieli de vergaderinghe ingewilligt, midts dat hij stil gehouden sijn te teijcken dat hij in toecomende tijden dit tot prejudicie van de Classis niet en sal misbruijcken, t welc hij heeft aengenomen en hier tot dien eijnde onderschreven met sijnen eijgen hant. D. Conincxvelt M Phi.¹⁶¹

HCA 2 juli 1624 (14369/14814).

De verplaatsing van Abel Rutgersz moet voortgang vinden

Tegelijk wordt er over Abel Rutgersz verder gegaan. Abel vindt het aanbieden van excuses niet nodig.

Alsoo D. Abelus niet can verstaen dat hij hem soo gedragen heeft in sijnen dienst int maecken van sijn schulden en aencleven van dien, dat hij eenighe schultbekenninghe daer over soude doen, is dan goet gevonden de saeck nader te ondersoecken en de beschuldighen aen d'eene ende de defensie D. Abeli aen d'ander zijde te examineren en sullen die van Warmenhuijsen uijt de naem des Classis geinsinueert werden, soo daer ijmant is, dije over D. Abeli aengeclagt heeft, dat hij tegen donderdagh naestcomende hier voor de vergaderinghe verscheijnen sal, en sulcx aldaer inbrenghen. HCA 2 juli 1624 (14815).

Men heeft zo te zien de handen vol aan de kwesties op Texel. Twee dagen hierna pakt men de koe bij de horens en wordt de komst van Abel Rutgersz naar Den Burg geregeld. Abel moet echter wel de verklaring ondertekeningen die zijn schuldsanering regelt.

Nae gedaene gebede is goet gevonden te treden tot ondersoekinghe van de saecken D Abeli, gelijc in de voorgen vergaderinghe geresolveert waer. Doch om redenen, dije nader de vergaderinghe geopenbaert sijn, is geresolveert, dat men voor eerst soude handelen, of niet Abelij de Gemeijnte van Texel behoort toegevougt te werden. Derhalven de redenen overwogen zijnde, soo van de stant van Warmenhuijsen, als mede het instantelijck versouck en aenhouden van de Broeders van Texel, en dat hij door Gods genade aldaer apparentelijc de kerck Gods meerder sal stichten, is bij de vergaderinghe geresolveert dat D Abelus van Warmenhuijsen gedimmitteert¹⁶² ende de Gemeijnte van Texel sal toegewesen werden.

Midts dat D Abelus gehouden sal sijn een acte bij de Classis gecorrigeert te teecken en hem daerna te reguleren¹⁶³ of bij faute van observantie sulck straffe te draghen, als de voorzegde vergaderinghe sal believe op te leggen, welck van desen inhoud is.

Ick ondergeschreven belove ende verbinde mij midts desen dat ic in de kercken dienst op de Burgh etc mij sal behelpen met de somma van 400 gulden s jaers van mijn tractement en dat het super-plus bij de

¹⁶⁰ Jugeren = recht te spreken.

¹⁶¹ De handtekening van Daniel Conincxvelt. M Phi, meester in de filosofie.

¹⁶² Gedimmitteert = hier in de betekenis van afgenomen.

¹⁶³ Reguleren = zich daar aan te houden.

kerckmeesteren dier selver plaetse sal in[ge]houden werden en ter hand gestelt aen soodanighe personen, als de Classis sal believe daer toe te ordonneren, om de resterende schulden daer mede af te lossen, sonder dat ick immermeer mij daer tegen sal opposeren. En ingeval in toecomende tijden eenighe merckelijcke schulden opbreecken sullen, bij mij niet geopenbaert, in mijn declaratie aende Classem overgelevert, onderwerpe mij gewilligh, soodanighe censuri als de vergaderinghe sal goet vinden, mij op te leggen. Belove mede soo ick daer na door noodt eenighe schulden soude comen te vervallen, dat ick datelijc de Classi daer van in alle getrouwigheijt sal adverteren¹⁶⁴.

Nae afhandelinghe van de beroepinghe D Abeli op Texel en dat hij de voorsz Gemeijnte van den Burgh is toegevougt is de vergaderinghe gekomen tot ondersoek van de beschuldighen tegen D Abelum schriftelijc ingebracht en sijn oock binnen gecomen de Broederen Pieter Jansz en de Rens Jansz lidtmaeten der gemeijnte van Warmen-huijsen ende afgevraegt zijnde, ofte op D Abelus ijt hadden tot sijne beswaeringhe. Hebben verclaert datse haer gedraghen na het geene dat, voor desen aende gedeputeerden des Classis schriftelijc tot Warmenhuijsen was overgelevert, versoekende dat de vergaderinghe believe daer nae te oordelen.

Zijn oock binnen geroepen twee ouderlinghen der voorsz gemeijnte en is haer afgevraegt of se ijt op D Abelus hadden, soo voor haer particulier als van wegghen haer kercken-raedt, daarop sij mede hebben geantwoort niet te hebben, maer datse in desen haer submitteren het oordeel ende d' uijtspraeck van de Classicale vergaderinghe.

Hierop is goet gevonden, alle dije stucken dije voor desen aen de gecommiteerde des Classis overgelevert waren, te doorsien ende examineren ende D Abelum daerteghen te hooren. T welck int langhen ende breed gedaen is, blijckende bij de geschriften daarvan gestelt ende bij de andere in de kiste opgesloten.

Op welck alle de vergaderinghe rijpelijk geleten ende alles neerstelijc overwoghen hebbende, verstaet dat de beschuldighen teghen D Abelum ingebracht, ongefundeert sijn ende niet bestant om sulcx te beweijsen.

Maer wat aengaet sijne schulden, dat int maecken van dien, soodanighe voorsichticheijt niet en is gebuijct, alst wel behoorde, en heeft daer van de Broederen die principalijc daer over geconsenteert waeren, door behoorlijke schultbekenninghe satisfactie gedaen ende bidt voort een ijgelijc dije oock aen hem soude geegert sijn, datse hem om christi wille sulcx willen vergeven, belovende door Gods genaede voortaan hem te draghen als een oprecht herder Jesu Christi betaemt.

En is goet gevonden dat dese resolutie oft acte des Classis door D Nicolaeum Geusium toecomende sondagh tot Warmen-huijsen van de predick-stoel sal afgelesen worden, ten eijnde de gemeijnte kennisse hebbende van de handelinghe des Classis ende gedaene satisfactie aende geoffenseerde broederen, dije voor de vergaderinghe verschenen waren te beter te vreden gestelt soude worden. HCA 4 juli 1624 (13872/13873).

Abel heeft zich dus niet onbehoorlijk gedragen, er is geen bewijs voor. Het maken van schulden valt blijkbaar niet onder onbehoorlijk gedrag. Abel komt er met een verzoek om vergeving vanaf.

Over financiële zaken

In de Gravamina van deze vergadering komen nog een paar interessante aanbevelingen voor. Hier zien we o.a. dat de leerregels van de Dordtse synode van 1619 nog niet door de overheid zijn overgenomen. Verder gaat het over de kosten die kerkdienaren moeten maken om bij de Classis vergaderingen aanwezig te kunnen zijn en de bezoldiging van de predikanten.

1 Oft niet hoognodigh zij bijde E H.H. Staeten van Hollant en West Vrieslant aen te houden, dat de kercken-ordre in Synodo Nationali tot Dordrecht gestelt, bij hare EE aengenomen ende geauthoriseert magh werden.
2 Alsoo int houden van de Classicale vergaderinghe in verscheijden plaetsen de kercken dienaeren ende ouderlinghen haer eijgen costen moeten draghen tot haeren groote beswaringhe of men niet en behoret te versoeken bijde gecommiteerde raeden dat de voorsz oncosten elders mochten gevonden worden gelijc mede d'oncosten visitorum dije bij haer in verscheijden commissien ende besendinghen gedaen worden.

3 Of niet dient aengehouden te werden, bij de gecommiteerde raeden dat de dienaeren ten platte lande met den eersten mogen genieten de vrucht van de verbeteringhe des tractements bij de E H. Staten van Hollandt ende westvrieslant geordonneert. HCA 4 juli 1624 (14372).

¹⁶⁴ Adverteren = bekend maken.

Daniel Coninxvelt is laks

Van Daniel Coninxvelt hebben we even niets meer gehoord. Zou hij zich neergelegd hebben bij zijn huidige situatie, waarin hij zonder te hoeven preken op Texel mag blijven wonen? De Classis zal hem nog eens porren, dit ongetwijfeld met het oog op de Synode van augustus.

D Koningcksvelt

Alsoo Danieli Konincksvelt voor desen belast ware alle sijne schriften te stellen in handen des Classis, ende hij daer in also suijmachtich¹⁶⁵ geweest is, sal 't selve door den scribam hem nochmaels de novo belastet werden. HCA 30 juli 1624 (13875).

Appel bij de Synode van Enkhuizen

Op 6 augustus wordt de jaarlijkse particuliere provinciale Synode gehouden, deze keer in Enkhuizen. Onder punt 50 komt het appel van Daniel Coninxvelt tegen het besluit van de Classis aan bod.¹⁶⁶

Is ingestaen seeckere Daniel Coninxvelt predicant aen de Wael ende Oosterend op den eijlant van Texell, dolerende over seeckere sententie des Classis, waerdoor geoordeelt was, dat hij Daniel voornoemt den 1sten Maij 1624 van alle kerckelijcke bedieninge in sijn gemeente voorsz soude gehouden sijn te desisteren, mits genietende sijn stipendium tot 1sten november aencomende. Welcke sententie alsoo hij claechde te strecken tot ruijne van sijn huijsgesin ende verderf sijner kercke, versocht den goeden raet ende hulpe deses Sijnodi, om door de selve ofte tot een andere plaetse te werden gevordert, eer den bestemden tijt expireert, oft soo dit niet konde geschieden, dat hij niet mochte van sijn plaetse werden geremonstreert, voor dat hij in een andere door wettelijcke beroepinge werde gestelt. Den gecommiteerde broederen van den Classe van Alckmaer de openinge doende van dese saecke hebben vertoont met wat naersticheijt ende moeijte de reconciliatie Danielis voornoemt met sijn kercke soo door den geheelen Classsem, als oock gedeputeerde uijt de selve is getenteert ende eijndelijck verkregen sijnde op seeckere conditien, wederom door Danieleem voorsz met violeren van de gestelde conditien is gebroocken ende dat de Classis na het breken van de vorige reconciliatie door vele middelen heeft gearbeijt om Daniellen met sijn kerckeraden werom te versoenen, maer dat van wegen de groote vervreemdinge van de gemoederen ende afkericheijt van de gemeente van sijn persoon het geensins heeft kunnen te wege brengen. Waer door eijndelijck de Classis van Alckmaer is genootsaect geweest de voorige sententie van de stilstant Danielis in sijn bedieninge uijt te spreken, verclaerende dat sij genen gaven sagen gevordert,¹⁶⁷ het sij in of buijten den Classen van Alckmaer, waer toe oock de Classis naerstichen deden ende hem schriftelijcke recommandatie tot vorderinge van sijn persoon verleenden. De gecommiteerde van de gemeente van den Wael gevraegt sijnde om wat redenen sij Daniel voornoemt niet en begeerden voor haren predicant te houden, ende met hem te vereenigen, hebben overgegeven seeckere remonstrantie, inhoudende verscheijden beschuldigen, die sij door schriftelijcke getuijchgenissen hebben versocht te verstercken versoeken meteenen, van Daniel voorsz datelijcken verlost ende gehelijcken ontslagen te mogen worden. Twelck soot' niet geschiede, apparent¹⁶⁸ was hare kercke gehelijcken te sullen ondergaen. Daniel Joannis over dese beschuldige gehoort sijnde, heeft de somigge wel rondelijck ontkent, sommige wat geexcuseert ende int gemeen tot bewijs van sijn onschult 3 attestatien opgegeven, in de welcke van de vromicheijt sijns levens ende goet comportement wert getuicht, vrsz getuijgenissen van de gedeputeerde onses Synodi, met D. Attestore Triglandi oversien, ende de partijen daerop gehoort sijnde, oock getenteert¹⁶⁹ hebbende, hoe of hij Daniel met sijn gemeente niet soude kunnen gereconcilieert werden en beduidende het selve voor dese tijt ondoenlijck, heeft eijndelijck dese Synodus alles rijpelijck ende met aendacht in de vrese des heeren overwegende geoordeelt, dat Daniel Joannis Coninxvelt verscheijden fauten heeft begaen, over de welcke hij sal gehouden sijn schultbekenninge voor dese vergadering te doen, ende vorders te beloven dat hij voortaan met meerder voorsichtigheijt sal wandelen, op dat de afkeeringe ende vervreemdinge der gemeente van sijn persoon mach worden wechgenomen ende de kercke Godes, die door sijn vorige doen is onsticht, door sijn godsalige wandeling mach werden gesticht. Ende is vorders in dese swaricheijt voor

¹⁶⁵ Suijmachtich = Nalatig, van verzuim.

¹⁶⁶ RAH 11.3 Acta van de Noord Hollandse-Synode (1620-1639).

¹⁶⁷ Geen gaven sagen gevordert = geen beroeping op hem is gedaan.

¹⁶⁸ Apparent = duidelijk.

¹⁶⁹ Tenteren, tenderen = naar iets streven, neigen.

het beste expedient geoordeelt dat soo de Classis als oock de gemeente aen de Wael naerstige achtname op sijn comportedement, van nu voorts tot den 1sten november naestcomende, ende soo hij hem wel ende stichtelijck draegt, als een getrouw dienaar Gods betaemt, sullen de gedeputeerde des Synodi met den Classe hem met sijn gemeente reconcilieren ende ter contrarij soo hij hem onbetaemelijck ende onstichtelijck aenstelt, sullen de gedeputeerde met den Classe hem van sijn plaetse removeren, ende van sijnen dienst suspenderen, tot dat in den naestcomende Synode te houden binnen Edam, sijn sake verder sal werden verhandelt ende sijn, om dese goede meninge ende intentie des Synodi de gemeente bekent te maken, uijt dese vergaderinge gedeputeert Wilhelmus Sarpmerus, Georgius Goethals ende Gerrit Jacobsoon Trompet, de welcke met behoorlijck credentie van den Synode versocgt sijnde, terstont na het scheijden der selven in loco sullen verschijnen. Ondertusschen Daniel Joannis van zijne fouten ernstelijck van D. Presider nomini Synodi vermaent sijnde, heeft hij leetwesen over de selve betoont, en de opgeleijde schultbekenninge gedaen, ende voorts belooft hem voorts door Godts genade soo te comportedement, dat om sijnent wille de name Godes niet werde gelastert, ende sijn kercke onstichtet maer ter contrarij de eere Godes verbrijde ende sijn kercke gebouwt doch is om redenen verstaen, soo Danieli als die van de Wael niet anders in den Synode aenteseggen als dat op hare sake sal gelettet werden, op dat alles tot de meeste stichtinge van Godts kerck mochte beleijdet werden. NHS 6 augustus 1624 (15085/86/15090/91/92/15124/25).

Na een uitvoerige uiteenzetting over Daniels hardnekkig falen om zich te houden aan de afspraken moet hij schuld bekennen, maar de notulen van de Synodale vergadering vermelden dat Daniel toch ook opnieuw (tot 1 november) een bewijs van goed gedrag mag gaan leveren en wellicht kunnen de gedeputeerden hem dan nog met zijn gemeente verzoenen. Een opening dus. Zo nee dan zal hij geschorst worden en verplaatst en men zal dan volgend jaar in Edam verdere besluiten nemen. Dat is pas in augustus 1625!

In de marge van dit stuk staat een vrij uitgebreide toevoeging, die er uitziet als een nadere en latere resolutie, die ik verderop geef.

In dezelfde notulen van deze vergadering volgt verderop nog een verwacht bericht.

Emeritus

Aris Goossensoon op Texell aen de Burgt NHS 6 augustus 1624 (15095).

Warmenhuizen gaat op eigen kracht verder

Op 1 oktober vraagt Warmenhuijzen of ze een nieuwe predikant mogen beroepen. De Classis gaat akkoord als ze de acte aangaande de schulden van Abel Rutgers, die de Classis heeft opgesteld, ondertekenen.

De gecommiteerde van de Magistraet ende kerckenraet van Warmenhuijzen op haer versoeck ingestaen sijnde hebben versocht het advijs des Classis, om te treden tot beroepingen van eenen nieuwen kerckdienaer ende hoe sij haer daerin volgens goede ordre sullen hebben te dragen. Is bij de vergaderinge goet gevonden dat die van Warmenhuijzen sullen gelastet wesen eerst de onderteijckeninge van de Acte aengaende de schulden van Abelo bij den Classen gestelt, te versorgen ende dan volgens t oude gebruik met advijs des Classis ende approbatie van den E Heeren der selvigen plaetse tot beroepinge te treden. Waer op die van Warmenhuijzen, met belofte van haer nae het voorgaende te reguleren, wijders hebben verclaert, dat alrede haere oogen waeren gevallen op den eersamen Jan Cornelissen Backer, versoeckende het advijs des Classis aengaende sijn persoon. (...) HCA 1 oktober 1624 (14816/17).

De magistraat laat van zich horen

Dan ondernemen ook de broeders van de kerkeraden van De Waal en Oosterend actie. Men laat Gerrit Jacobsz van Breck, die we eerder als notaris/secretaris van de vroetschap hebben leren kennen, een acte opmaken waarin hij namens de burgemeester van Den Burg het onmiddellijk ontslag van Conincxvelt ondersteunt. De attestatie (in kopie aanwezig in het Conincxvelt dossier) wordt opgemaakt kort voor de volgende vergadering van de Classis. Het valt op hoe vaak men pas op het laatste moment tot handelen overgaat.

Copie

Wij burgemeesteren der steede ende eijlande van Texel doen condt en certificeren met kennisse der waarheijt allen ende eenen ijgelijcken dient behoort, hoe dat wij hebben geapprobeert ende approberen bij desen alle die proceduijren die bij de kerckenraet aen de Wael ende Oostereijnde respective tegens D

Danielem van Conincxvelt tot deesen dagen toe zijn gedaen. Gevende verder volcomen last aen den voorn kerckenraet ofte haeren gecommiteerdens, omme tegens den voorn Van Conincxvelt te procederen tot dadelijcke ontslaginge van de selven sulcx ende daer als sij tot behoudenisse haerer gemeente geraden ende dienstich sullen vinden te behoren, met macht omme aen de eerwaardige Classicale vergaderinge tot beroepinge van een ander predicant te moghen procederen.

Belovende alle tgene bij de kerckenraet respectie ofte haeren gecommiteerdens hier inne sal werden gedaen, te handhavenen ende de proceduijren beroepinge ende aencleven vandien tot behoudenis van de gemeente te mainteneren onder soodanigen verbant als naer rechten.

Des 't oirconde hebben wij Burgemsr voornoemt desen met onser stede ende lants zegel ter saecken, ende des secretarij hantschrift, hier beneden op spatium gedruet ende gestelt doen bevestigen Actum ter Burcht in Texel. Desen XXXJen Octobris XVJc vierentwintig. Onderstont geteijckent

Gerrit Jacobszoon Breck.

DCV 31 oktober 1624 (13376).

De Synode maant tot overleg

Dan volgt de vergadering van de Classis van november. De Synode heeft tot overleg gemaand. Daniel rekt nu toch nog op verzoening. De Classis wil hoe dan ook een einde maken aan deze slepende affaire. Enig ongeduld is nu wel te bespeuren.

Is binnen gestaen Daniel Conijccxvelt predikant op Texel, heeft versocht datmen volgens den resolutije des Sijnodi, soude treden in deliberatije om te mogen de gemeijnte met hem [te] vereenigen, ende een eijnde maken van sijne voorige swarichijt, is goet gevonden, dat de deputati des winterclassis (dije genomineert sullen werden) sullen gehouden sijn met de deputatie Sijnodi met malcanderen te compareeren, om met haer te delibereren van sijn sake ende volcomelick van sijn sake te soecken een eijnde daer van te maken. Den tijt is bestemt heeden 14 dagen. HCA 5 november 1624 (13876).

Over twee weken, op 19 november, dus overleg tussen Classis en gedelegeerden van de Synode, waarbij betrokkenen ook moeten worden gehoord. Een bijzondere vorm van vergaderen, op verzoek van Daniel.

Abel Rutgers en zijn schulden

Warmenhuizen wil nog wel geld zien. Abel Rutgers zit dan nu wel in Den Burg, maar de schulden die hij de laatste paar jaar heeft gemaakt zullen hem blijven achtervolgen. De Waal en Oosterend moeten het nog een tijdje met invallers doen en de attestatie van de burgemeesters van Texel middels secretaris Gerrit Jacobsz Breck is gearriveerd.

Warmenhuijsen

De sake van Warmenhuijsen blijft open. HCA 5 november 1624 (14819).

Is goet gevonden bij desen Classis datmen de kerckenraet van Texel sal daer toe bewilligen, datse sullen, daer Abelus tegentwoordig in dienst is, versamelen ende den classis aenbrengen, tgene Den Abelum boven de 4 hondert guldens van wegen sijnen dienst ofte tractement aldaer toecomt. Sijn oock gecommiteert in den Classe om het ontfangene gelt aen den crediteuren wttelijcken Ds Guielmus Nicolao Somer ende Ds Adrianus Snellius.

Aengaande de bedieninge van Wael ende Oosterende op Texel, is goet gevonden dat voor een weijnig tijts als noch, namelick tot den tijt van de toecomende vergaderinge der gedeputeerde de voorgaende broederen de selve sullen bedienen als vooren, verhoopende dat alsdan daerin naerder sal werden gedelibereert van de E vergaderijng. HCA 5 november 1624 (14819).

Noopende de hondert gulden van Abelo dije hij ten achteren is aen sijn swager is goet gevonden dat de wtreizijng der pennijngen sal bestaan ter discretije van de gedeputeerde off gecommiteerde over dese saecke. HCA 5 november 1624 (14819).

Is gelesen seeckere missijve gesonden van Texel van welcke sal werden gehandelt de naestcomende vergaderijng. HCA 5 november 1624 (14820).

Een gemachtigde voor de gecombineerde vergadering van Classis en Synode

Vooruitlopend op de aangekondigde gezamenlijke bijeenkomst van Classis en afgevaardigden van de Synode op 19 november vindt de kerkeraad van De Waal en Oosterend het nodig om iemand officieel te machtigen. Daartoe stellen ze op 16 november 1624 een procuratie op waarin twee namen van te machtigen personen kunnen worden ingevuld. Deze procuratie, m.i. in het handschrift van Quiering, is aanwezig in het dossier Conincxvelt, maar er zijn geen namen ingevuld (13377/78). Achterop staat:

Procuratie d[i]e op meerder als eenen ontworpen was: maer door gebreke dat hem niemant onder stemmen wilde begeben: niet onderteykent en is. DCV (13379).

Er is dus geen tweetal afgevaardigden gevonden. Het is duidelijk dat er weinig animo was om in Alkmaar de hete kolen uit het vuur te gaan halen tegen de strijdbare Conincxvelt, die zijn aankondiging van hoger beroep heeft waargemaakt, waaruit voor de zoveelste keer een oproep tot verzoening was voortgekomen. Vervolgens is er (ook door Quiering!) op 18 november 1624 nóg een dergelijke machtiging gemaakt, maar nu op naam van Quiering Gerbrantsz alleen. Omdat de teksten verder praktisch gelijk zijn, geef ik hier die voor Quiering.

Wij ondergeschreven kerckenraeden van de Wael ende Oostereijnde in den eijlande van Texel, mitsgaders den respectie gemeente aldaer, doen condt eenen ijegelijcken dien't behoort, als dat wij hebben geconstitueert ende volmachtich gemaect, constitueren ende maecken vol machtich bij desen onsen getrouwe meede broeder Quiering Garbrantsz, diacon, omme specialijck uijt onsen name ende van wegen onser gemeente, hem te mogen vervougen voor de vergaderinge des eerwaerde ende hooggeleerden, den gedeputeerden des Sinodi, ende den eerwaerde Classe tot Alcmaer, die gehouden sal werden opten XIXen novembris naest comende ende aen ofte voor de selvige van de eersten dito aff, op te seggen het tractament met samen de vredelijcke wooninge van Daniel Janssen van Conincxvelt (onsen gewesenen predicant ende nae achtervolgende de resolutie des vern. Classis als oock uijt crachte van de authorisatie van Burgemeesteren des vern. eijlants) ende voorts bij de Eerwaerde vergaderinge aen te houden, tot datelijcke wegh-neming van de gemelten Conincxvelt van onse plaetsen respectie ende met eenen oock van hare Eerwaerde te versoecke consent, omme metten aldereersten totte beroeping van een ander vroom, Godtsaelich getrouw herder ende dienaer te mogen procederen. (Alsoo de hooge noot zulcx vereijst ende wij in langen tijt weijnich diensten hebben gehadt ende alsnu in den tijt van twee jaren de gemeenschap des H Avontmaels alhier niet en is geobserveert).

Ende in gevalle t selvige bij de vern. onse gecommiteerde niet en conde werden geoptimeert (twelck Godt genadichlijck verhoede) geven wij hem mede volcomen macht, omme voor de vern. Eerwaerde vergaderinge te protesteren van allen onheijlen ende swaricheeden die de voorschreven onse gemeijnte diesaengaende staet te verwachten ende hare Eerwaerde alsnu voor het laetste te verstaen te geven, dat wij om dier saecke wille voor hare eerwaerde niet weder en sullen comen te verschijnen maer dat hij volgens onse vollen last die wij hem medegeven mits desen, omme de vern. saecke (nopende den vern. Conincxvelt) te verrichten, hem sal transporteren daer ende aen soodaniche als hij ten dienste onser gemeente ende tot geheele ontlastinge onser conscientien sal geraetsaem vinden te behooren.

Gelovende van waerden te houden ende doen houden alle t gunt bij de vern gecommiteerde in desen allen gedaen ende gehandelt sall werden (al waert oock soo dat de saecke naerder last vereijste dan vern staet) onder den verbande en daer toe gerequireert, ten einde wij eenmael van alsulcke lang-dueriche proceduijren mogen werden bevrijt. Waer toe wij wenschen dat Godt sijnen genadigen Segen wil verlenen Amen. Aldus gedaen in onse kerckelijcken vergaderinge tot Oostereijnt in Texel den 18 novembris Ao 1624. DCV 18 november 1624 (13380 en 13381)

Klare taal. De gemachtigde moet ervoor zorgen dat Conincxvelt verdwijnt en als dat niet lukt om met alle middelen iets anders bedenken. Men trekt zijn handen (ook financieel) van Daniel af. Hieronder overigens geen handtekeningen van leden van de kerkeraad, wel het handschrift van Quiering.

Quiering ziet er van af om naar Alkmaar te gaan

Quiering is dus uitverkozen... maar in de hierna volgende brief is te lezen dat hij de reis naar de vergadering niet heeft gemaakt. Hij heeft er geen geld voor en geen tijd en hij vindt de taak ook te zwaar.

Van Deursen schrijft dat de periode 1621 tot 1624 een tijd van grote duurte was. De schoolmeester was voor zijn inkomen grotendeels afhankelijk van de lessen die hij gaf. De reis naar Alkmaar kostte toch enkele dagen, en hij kan het inkomen uit zijn school niet missen.

Hij geeft de brief wel aan iemand mee, tezamen met de autorisatie van de burgemeester. Voorts waarschuwt hij voor de support voor Coninxvelt. De koerier kan wel vertellen wat voor types dat zijn. Zou Quiering bang zijn geweest om zelf een risico te lopen? Hij schrijft in elk geval een zeer indringende brief. In bedenkte termen heeft hij het over ernstiger misdragingen dan tot nu toe bekend zijn. Zijn de onstichtelijke herbergen van Oudeschild hier bedoeld?

Emanuel

Eerwaerde broederen, ick en hadde niet gehoopt ende verwacht, dat onse broederen alhier mijn souden in sulcken last alleen gestelt ende gecommiteert hebben, doch de broederen mejne¹⁷⁰ ende hoop ick sullen mijn bij haer geexcuseert houden, hoewel die selvige alhier niet veele gelden. Hoe dicwils ick ben gesonden geweest is de vergaderinge bekend.

Ick maecke swaricheijt mede soo alle tijts van mijn schole te wesen; valt mijn oock lastich, want alle reijsen wat mijn aengaet, hebbe ick uit mijn middelen moeten verschieten, want onse kercken soo geen middelen en hebben. Broeders ick seijnde¹⁷¹ uwe E. dan het besluit der gemeente beneffens de autorisatie van Burgemeesteren deses eijlandts, wij verwachten van de goede Godt een genadige uitcomst. Broeders het verbijstert ende vervalt hier hoe langer hoe meer. Daeromme in den name Christi bidde ick, maect doch eenmael een goet eijnde want ick verclaere in goeder conscientie geen beterschap in woorden, manieren, ende wercken in Daniel Coninxvelt bemerckt te hebben, gelijk mede in dese onse vergaderinge verclaert hebben alle de broederen maer veel meer dagelijcx hen noch openbaren vele saecken ende handelinghe daer over wij ons opt hoogste bedroeven.

In somma broederen, wij sullent hier mede moeten laten staen ende opgeven den goeden Godt, die onse herten, handelingen ende noot kent, siet ende weet (Heere ontfermt u onser). Desen sij met uw allen. Amen. Zeer waarde broederen, hout dan alles ofte ick in persoon voor u selfs ware geweest ende gedaen ende versocht hadde tgeen desen last ende procuratie mede brengt tegens Daniel Coninxvelt, welcke Daniel bij grooten ende cleenen wel bekend is.

Ende alsoo ick niet en conde van desen last ontslagen werden, ende mij nu voor desen niet wel en paste te reijsen, soo en hebbe ick niet willen in gebreke sijn dese stucken den broederen toe te seijnden met een expressen, die mede lidtmaet is onser gemeente ende mede in de vergaderinge is geweest ende weet watter is gepasseert.

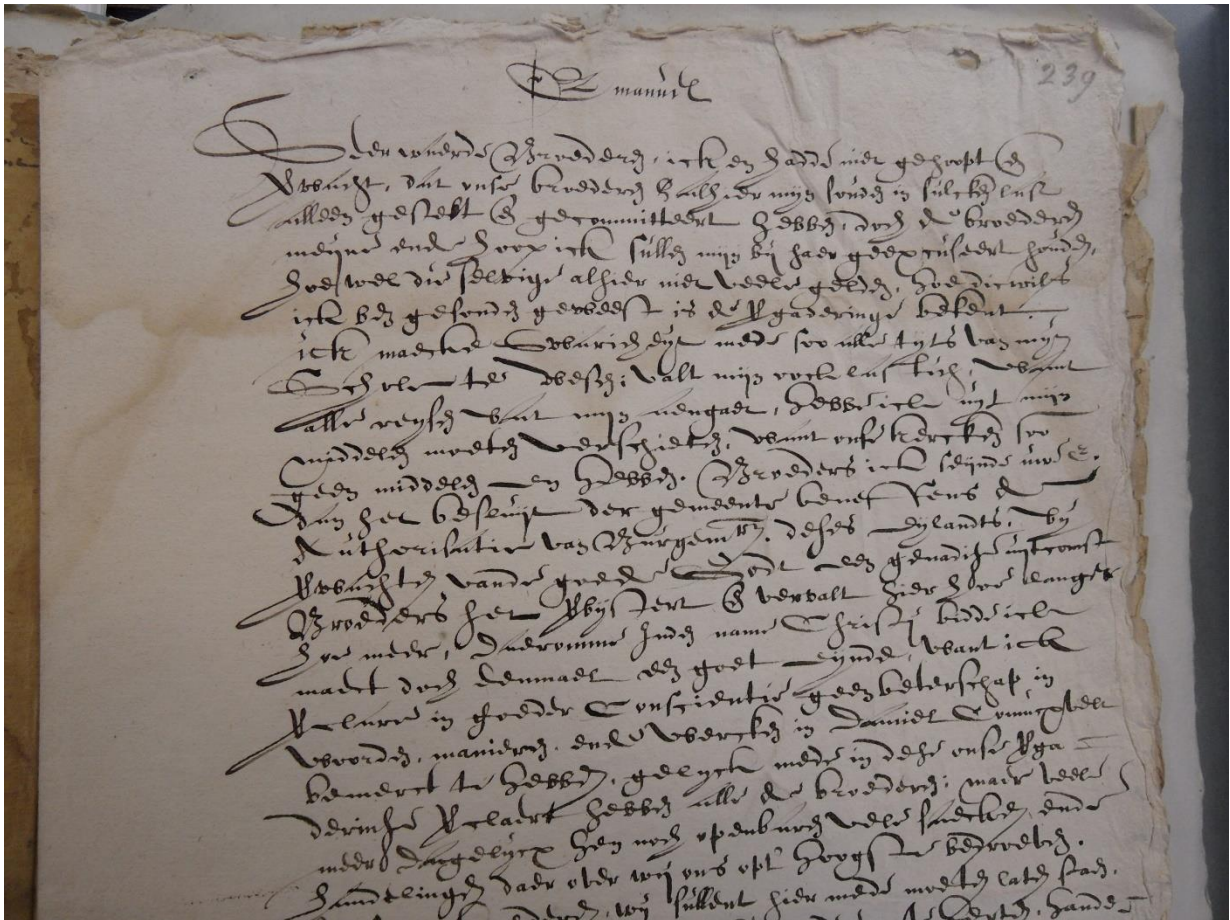
Ick hadde gehoopt uijt eenige teecken dat de broederen wat geseggelijck souden geweest hebben, ende ten minsten twee souden uijt gemaect hebben, gelijk blijkt uijt dese bijgaende procuratie die op meerder ontworpen was. Hebbe mede verstaen dat Coninxvelt eenige onderteijckening heeft, maer vraecht onse broeder (den brenger deses) daer naer wat het voor volck is, hij sal u daer wel van onderrichten. Vale Actum Wael in Texel den 18 novembris 1624.

Uwe E. onderdanige dienaer Quiering Garbrantsz Schoolmeester aen de Wael in Texel. DCV (13382 en 13383).

Het lijkt een moeizame affaire en een gemiste kans, maar de bescheiden die de Classis worden voorgelegd missen hun uitwerking niet. De niet met name genoemde vertegenwoordiger van de gemeenten van De Waal en Oosterend blijkt heel wat mans en houdt voet bij stuk. Zou 'onse broeder, den brenger deses', de echte broer van Quiering, de onvermoeibare Adriaen Gerbrantsz, zijn geweest? Het is nauwelijks mogelijk, want hij is waarschijnlijk lid van de gemeente in Den Burg en niet in De Waal, maar ook deze afgevaardigde is niet voor een kleintje vervaard.

¹⁷⁰ Meijne = meen.

¹⁷¹ Seijnde = zend.

Het begin van de brief van Quiering

Gezamenlijke vergadering met gedeputeerden van de Synode

Nu zijn tijdens de Classisvergadering van 19 november ook enkele vertegenwoordigers van de Synode aanwezig en men vat de koe stevig bij de horens. Men neemt er goed de tijd voor. Er is een speciale rol weggelegd voor de schoolmeester van Oosterend.

Is gelezen een missijve gesonden van Texel, benoepende de saecke van Wael ende Oostereijnde, versoeckende, dat goede ordre mochte werden gestelt bij de broederen, dat de plaetsen aldaer mochten werden bedient.

Vervolch der vergaderijng des namiddachs, in tegentwoordichijt der gedeputeerden des Synodi, Ds Jacobus Triglandius, predicant tot Amsterdam, ende Abraham Doresslaer, predicant tot Enchuijsen,

1 Is voorgesteld van Do. praeside den deputatie Synodi de saecke van Daniel Conijcxvelt predicant tot Wael ende Oostereijnde, op den eijlande van Texel, om te sijn, hoe ende op wat maniere, datmen in deesen sal mogen handelen, op het alderstichtelichste, aengaende de saecke van Daniel Conijcxvelt voornoemt:

2 Is eerst geleesen, in de tegentwoordicheijt der gedeputeerden des Synodi, seeckere missijve dije de Broederen van Texel den Classe hebben overgelevert, aengaende de handel ende het comportement van Daniel Conijcxvelt, waarin sij beclagen den droevigen stant der kercken aldaer, ende verclaren voort, gans ondienstelijck ende onstichtelijck van haer als nog te werden geoordeelt, dat Daniel Conijcxvelt in de Kooch¹⁷² voor seeckeren tijt soude werden gestelt, om de plaetse ende gemeijnte aldaer te bedienen.

3 Sijn geleesen seeckere missijven, gesonden van Oostereijnde ende Wael aen den gedeputeerden des Synodi, ende de classicale vergaderinge, soo van de kerckenraet aldaer, als oock van de burgemeesteren der selver plaetse, waarin sij versoecken, dat se souden mogen werden ontslagen van Daniel Conijcxvelt.

¹⁷² Hier is nog geen sprake van geweest. Zou men 't Oogh genoemd hebben? In elk geval ziet men niets in deze tijdelijke oplossing.

Ofte ande[r]s, sijn sij van geen meijnijnghe, meer voor de classen hierover te compareeren, want den noot der kercke sulcx op het hoogste vereijst, dat de saecke ten eijnde mochte gebracht werden. (14820).

4 Is mede gecompareert een gecommitteerde van de lidtmaten der gemeijnte tot Wael ende Oostereijnde, dije verclaert heeft aen den gedeputeerden des Synodi ende de classicale vergaderinge in goede consciëntije dat hij [Daniel] tot noch toe, hem in het minste niet en heeft gebetert maer selfs op dese tegentwoordige reijse met hem heeft hem onbehoorlick ende onordentlick gedragen, in sulcke saecken, als hem te vooren tot sijn beschuldijngen in den Synode sijn voorgedragen, ende in sijn voorgaende leven is voortgegaen.

5 Is mede geleesen een missijve gesonden aen den E gedeputeerden des Synodi, ende de vergaderijnghe des classis, van den baliu van Texel, tot ontschuldijnghe van Daniel van Conijnxcvelt, als oock een cleijne missijve, van eenige ledematen, met hare merck onderteijckent, doch van Daniele geschreeven, waarvan de eene der geene dije geteijckent heeft, naemelick Jan Cornelisz Brouwer, sijn onderteijckenijnghe wederroepet, in de missijve des kerckenraets. De ander is een man van 80 ofte 90 jaren.

6 Is binnen geroepen de gecommitteerde van de lidtmaten der kercke van Wael ende Oostereijnde, de welcken, van de praeside gevraecht is off hij deese persoonen wel kent, dije tot ontschuldijnghe van Daniel hebben hare missijve vertoont, heeft geantwoort, dat 2 off 3 onder haer sijn beijden van 70 ofte 80 jaren, de ander tegen tgemoot gedrongen is tot onderteijckenijnghe van de missijve, de laetste is, een mst'genoot¹⁷³ met hem in sijn qualick dragen, ende sijn oversulcx onbequaem om recht oordeel te geeven, van het comportement Danielis. HCA 19 november 1624 (14821).

De gecommitteerde van De Waal en Oosterend ontkracht hier in een paar woorden de steun die aan Daniel wordt gegeven, de getuigen zijn oud of zijn gedwongen. Zou met de bondgenoot in kwalijk gedrag hier baljuw van Neck zijn bedoeld? De vergadering ondervraagt nu Daniel, die zich opnieuw van geen kwaad bewust is.

Hijerna is binnen geroepen Daniel Conijnxcvelt, ende heeft eenige excusen bijgebracht tot sijner ontschuldijnghe voorstellende dat hij hem anders niet en weet gedragen te hebben anders als wel, ende heeft bij sommige getracht met woorden van schultbekentenisse, hem met de gemeijnte de versoenijnghe te becomen.

Is geresolveert, dat men de gedeputeerde des Synodi, sal ter hant stellen, een requeste, om overteleeveren aen de gecommitteerde raden tot Hoorn, streckende tot verlichtijnghe van de classicale oncosten, dije bij de classe alhier van de gemeijnte weegen werden gedaen.

Hierbij ist voor deese tijt gelaten ende na gedane gebeden, de classicale vergaderijnghe is geeijndicht.

Daarna is de vergaderijnghe in de name des heeren aengevangen na voorgaende gebeden, van Do Praeside gedaen, des anderen daechs weesende den 20en novembris 1624 voor de middach ten 10en uren. (14821). De vergaderijnghe aengevangen sijnde, met den gebeede, heeft Ds Praesis een inleijdjinge gedaen, verhalende de voorgaende handelijngen gisteren gepasseert.

Is goet gevonden van de E vergaderijnghe, datmen den gedeputeerden van Wael ende Oostereijnde soude inroepen, om te sijen¹⁷⁴, off men hem conde persuaderen tot versoenijnghe ende vereenijnghe met Domino Daniele besoeckende een weijnich tijt, noch eenmael, off sijne gewenste beterijnghe mochte voortcomen, alsoo hij heeft te kennen gegeven, indijen Daniel hem hadde verootmoedicht het soude wel geweest sijn: Op deese woorden dan ist, dat de vergaderijnghe neevens hem soude tenteeren¹⁷⁵:

Deese voorgenoemde gedeputeerde is gecompareert ende de saecke is hem van Do Praesido, volgens voorgaende resolutije voorgestelt, heeft volcomentlick te kennen gegeven, datter geen middel en is, om de gemeijnte met hem te connen vereenijgen, maer datse geresolveert sijn, met dese reijse ende met dit versoeck aen den classis optehouden, ende niet meer van deese saecke te handelen, noch de selve voor te stellen, wenschen daer om met dese reijse een wtcomste, van de vergaderijnghe te mogen vercrijgen.

Is ingeroepen Daniel Conijnxcvelt, om te sijen¹⁷⁶ offmen van hem ijets konde verneemen tot openijnghe van de getuijchenissen tegens hem ingebracht, heeft vooreerst verclaert dat hij in goeder consciëntije heeft

¹⁷³ Meestergenoot = compaan in het zich lelijk gedragen.

¹⁷⁴ Sijen = zien.

¹⁷⁵ Neevens hem soude tenteeren = Samen met hem zou proberen.

¹⁷⁶ Sijen = zien.

gehandelt, in het schrijven van d' missijve dewelcke van eenige der gemeijnte tot sijner ontschuldijng is onderteijckent, ende verclaert dat hij niemant daer toe heeft gepersuadeert, nochte gedrongen. Daer nochtans het contrarije blijkt, van Jan Cornelisz Brouwer daertegen protesteert, daar toe van Daniel gedrongen te zijn, gelijk sulcx blijkt in de missijve des kerckenraets van Wael ende Oostereijnde aen de gemeijnte vertoont.

Hijermede is de vergaderijng na gedane gebeden ende dankseggijng geeijndicht, ende wtgesteld tot nademiddach ten 2 uren.

Nae voorgaende gebeden, is de actijng wederom aengevangen ten 2 uren namiddachs.

Sijn al vooren voort laeste tot contentement van partijen, sij beide ingeroepen, ende van D. Praeside ernstich afgevraecht sijnde, hebben niet naerders ingebracht alleenlick D. Daniel versocht genade ende een [e]rreddinge en wthelping wt zijn jegenwoordige swaricheden.

De gesamentlicke vergadering op allen desen, mitsgaders op t geene ter materie dient, rijpelic, met opmercken en inde vreesse des heeren gelet hebbende, heeft eenstemmelick voor finale wtspraecke geresolveert, gelijkse resolveert bij desen: dat Dan. Coninxvelt geremoveert sal zijn ende blijven van de kerckendienst op de Wael en Oostereijnde (als oock gehouden zijn stilstant te doen van alle kerckelijckce diensten tot Meij ao 1625) mits dat hij sal genieten zijn tractement totten tijt hier voren genomineert ende vrijheijt behouden om aldaer in loco in zijn voorige huisinge den selven tijt te verblijven, sullende na den genoemden tijt ende voorgaende beteringe sijner abuijsen hij Daniel voornt beroepelic totten kerckendienst op andere plaetsen gestelt zijn. Aen d'ander sijde sal de gemeijnte van de Wael ende Oostereijnde (de voorige condition voldaan sijnde) vrijheijt vergunt zijn, tegen Meij aenkomende, een ander bequamen en godtsalich predikant met goede ordre te mogen beroupen.

Dese uijtspraec den partijen aengeseijt sijnde heeft de gecommiteerde van de gemeijnte als dolerende partij de selve hem laten welgevallen. Daniel Konincksvelt als de beclaegde heeft aengenomen hem selven hier op naerder te beraden.

Opt versoek van de partijen is hun aen wedersijde copie van de voorige resolutie geconsenteert. HCA 20 november 1624 (14822/14824).

De Classis behandelt nog twee andere zaken, waarbij het handig is dat de heren van de Synode er zijn, want met de predikant van Egmond, Pieter Jansz, speelt ongeveer gelijk met de kwestie Coninxvelt een conflict. Vervolgens komt Daniel nog even aan bod. Hij lijkt verslagen en komt met een nieuw idee. Omstreeks deze tijd worden regelmatig predikanten uitgezonden naar de Oost en de West.

Koninckvelts voorstel

Op t'voorstel Dan: Konincksvelt om te mogen gevordert werden naer Oost of West-Indien, in dienst der kercke, is geresolveert dat na den geexpireerden tijt van suspentie hier boven genomineert, ende voornoemde beteringe, hem de behulpelicke hant in desen sal geboden werden.

Op t'voorstel Danielis om hem selven door eenige andere beroeping op de verhaelde vojagiën¹⁷⁷ te mogen erneren¹⁷⁸ is hem t'selve in zijn vrijheijt gelaten, om hem eerlick met sijne familie te mogen door bequame middelen onderhouden. HCA 20 november 1624 (13877 en 14375).

Daniel mag ook elders gaan preken en ze zullen hem helpen om een functie in de Oost of West te krijgen. Als hij zich tot mei volgend jaar tenminste zal gedragen.

Ik vermoed dat de margetekst in de notulen van de Synode van 6 augustus 1624 na deze gezamenlijke vergadering van de Classis en de gedeputeerden van de Synode is toegevoegd.

Daniel laet varen zijn apel met de deductie ende vervolgh wat hij genomen hadde tegen de sententie ex Synodi ende handeling van Alckmaer. Synodus heeft geresolveert dat hij van de predickdienst daarvan hij gesuspendeert is noch zal supersederen tot het aenstaende nieue jaer, opdat gedurent dij tijt hij prouwe geve eens goeden levens, ende onder het opsicht der Classis daer onder hij woont, hem behoorlick

¹⁷⁷ Vojagiën = reizen naar Indië.

¹⁷⁸ Erneren = onderhouden of voorzien in levensonderhoud.

gedragen hebbende, zal hij gestelt worden beroepelijk. Hem tot onderhoude zijnde familie zal hij met een subsidie voorsien worden, om het welcke te impeteren¹⁷⁹, en bij het collegie van de Heeren der Noorthollands Quartier te bevorderen zijn daertoe genomineert ende gecommiteert D. Snellius predicant tot Alcmaer ende D Rippertus Sixtus, predicant tot Horn. NHS margetekst bij 6 augustus 1624 (15086).

De margetekst zegt dat hij niet meer mag preken tot nieuw jaar en beroepbaar gesteld zal worden en intussen krijgt hij nog een subsidie. In 1624 verkoopt Daniël het huis Spinnersbogaert weer.¹⁸⁰ Zijn situatie is tamelijk hopeloos.

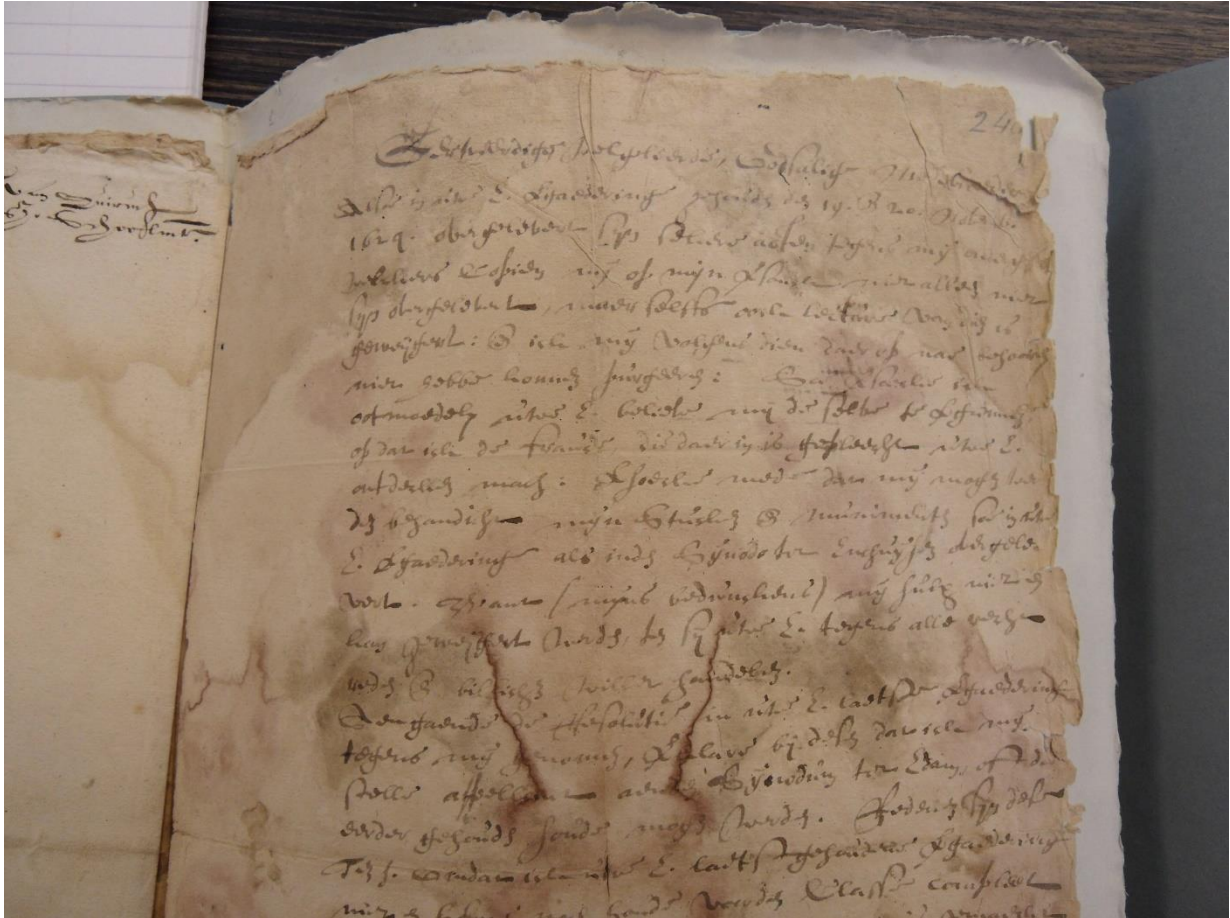
¹⁷⁹ Impeteren = verkrijgen.

¹⁸⁰ Het huis is nu Hogereind 32 in De Waal. Koper was jonggeselle Meijert Cornelisz uit De Waal, stamvader van de Texelse Konings. De Konings verhuurden de boerderij (toen al). Later kwam hij in handen van de Dijksens. Nog in de 19e eeuw was er een grote boomgaard bij (mededeling Wilma Eelman).

1625 Ontknoping

Brieven van Daniel

In januari komt de Classis weer bijeen en Daniel probeert het nog een keer. Hij schrijft twee dagen van te voren een brief, die in het Conincxvelt dossier bewaard is. Het is met alle kopiën en attestaties die blijkbaar zijn gemaakt verwonderlijk welke uiteindelijk bij de Classis over zijn gebleven. Het wordt hier duidelijk dat Daniel Conincxvelt na de behandeling van zijn zaak zo veel mogelijk heeft meegenomen. Deze brief is de enige verklaring van Daniel die we in zijn eigen hand kunnen lezen. Helaas is de leesbaarheid erg matig, misschien ook omdat Daniel opgewonden is. Het schrift is erg onregelmatig.

Eerwaerdige welgeleerde Godsallige mede broeders. Alsoo in uwe E. Vergaderinge gehouden den 19 ende 20 novembris 1624 overgelevert sijn sekere acten tegens my ondergeschreven welckers copien mij op mijn versouck niet alleen niet sijn overgelevert, maer selffs oock lectuur van dien is geweijgert: ende ick mij volgens dien daerop nae behooren niet hebbe konnen purgeeren. Soodat versoecke ick ootmoedelijck uwe E believe mij de selve te vergunnen opdat ick de fraude, die daer in is gepleeght uwe edele ontdekken mach: Versoecke meede dat mij mogen werden behandigt mijn stucken ende munimenten¹⁸¹ soo in uwe edele vergaderinge als in den synode tot Enchuisen overgelevert.

Want (mijns bedunckens) mij sulx niet en kan geweijgert werden, tensij uwe edele tegens alle recht, reden ende billicheijt willet handelen.

Aengaende de Resolutie in uwe E. laetste vergaderinge tegens mij genomen, verclare bij desen dat ick mij stelle appelllant aen den Synodum tot Edam oft die eerder gehouden soude mogen werden. Redenen sijn dese:

¹⁸¹ Munimenten = verklaringen.

Ten 1. Omdat ick uwe E. laetst gehouden vergaderinge niet en kenne¹⁸² noch houde voor den Classe compleet.

Ten 2. Omdat mij naerderhant bekent is gemaectt hoe fraudelewaer in de acten qtra¹⁸³ nae overgelevert, is gehandelt.

Ten 3. Omdat selffs die van Texel de resolutie voorgenomen niet nae willen komen. Want den Burgemeester van de Wael niet alleen, kerckenmeesteren van de Wael, maer oock van Oostereijnde heeft verboden mij geen penningen meer te behandichen

Om dese ende andere redenen meer, welcks ick bij mij behoude, ben genootdruckt mij op den Synodum te beroepen.

Bevelende intrim Gode de saecke. Ende uwe E. biddende mijner in uwe E. gebeden tot Godt te willen gedencken. Actum t'Alcmaer den 7 januarij 1625

Bij mij

Uwe edele dienstwillige mede broeder

Coninxveldt

Servus Jesu Christi op Texel

DCV (13384 en 13385).

Het is blijkbaar tot Daniel doorgedrongen dat een delegatie van de Synode die meedraait in een vergadering van de Classis iets anders is dan een vergadering van de Classis zelf. De vermeende fraude in acten zou kunnen duiden op de niet ondertekende machtiging van Quiering, zijn niet verschijnen en misschien was er ook iets met het gemeentelid dat uiteindelijk in de Classis verscheen (onze broeder, de bringer dezes).

De brief van Daniel wordt de Classis voorgelezen, maar die legt hem naast zich neer.

Is geleesen een brieff gesonden aen den Classis van Daniel Konijnxveldt, in welke hij appelleert tegen de voorgenomen resolutije des classis ende de gedeputeerde des Sijnodi. Dit wert van de E vergaderijng gelaten in sijn weerde, sonder dat ijets daerin van den classe tegentwoordich wert gehandelt. HCA 9 januari 1625 (13878/14824).

Op 1 maart 1625 koopt Quiering een huis in De Waal voor 409 gulden. Broer Adriaan staat borg en noemt zich schoolmeester en notaris.¹⁸⁴

Daniel protesteert opnieuw per brief

Op 10 april 1625 is Daniel getuige bij een testament verleden voor notaris Adriaan Gerrebrandsz van Harmen Janssen Wikkes en zijn vrouw Griet Heijnesdr, wonend in Enkhuizen. In mei is er wederom een brief van Coninxveldt, die we niet kennen. Blijkbaar wordt er voor hem een vervanger gezocht en daar wil hij een stokje voor steken. Ook wil hij opnieuw zijn brieven terug. De brieven kan hij krijgen, de rest laat men zoals het was. Het is wel duidelijk waarom het dossier van de Classis niet helemaal compleet meer is.

Versoeck Dan. Van Coninxveldt

Is voorgeleesen zeeckere missive van Daniel Coninxveldt inden welcken hij onder anderen versoeckt dat uijt cracht van zijn appel op den 9den januarij 1625 schriftelijcken gedaan, de surrogatie van een ander predicant in sijn plaatse bij den Classem mochte gestuijt worden. Als oock dat hem zijne stucken die sommige hier ende daar berusten gerestitueert worden.

Ende is geantwoort op het 1ste dat de vergaderinge con form de vorige resolutie, bij haar ten overstaen van gedeputeerden genomen, alsnoch in cracht blijft. Ende zij in desen verders niet conen doen. Op het 2de dat hem de stucken, soo vele onder den Broederen der Classis berusten toegesonden zullen worden.

¹⁸² Niet en kenne = niet erken.

¹⁸³ Qtra = quatra, in vieren gevouwen papier.

¹⁸⁴ Rein Verhagen, mij toegezonden dossier.

Comparitus van de Gedeput. Van Waal

Sijn verschenen sommige gedeput: van kercke van Wael ernstelijck versoekende dat men haar met goet advijs wilde dienen, ten eijnde zij metten alder-eersten met een bequaem dienaar mochten versien werden. Is geantwoort, dat op haar saacke bij den classicale Broederen naarder ende op het spoedigste zal geleedt worden. HCA 6 mei 1625 (13879).

De opvolger komt er aan

In dezelfde vergadering blijkt de opvolging van Daniel al in gang gezet. Ze mogen de beoogde opvolger ook meteen wel aannemen. Het is tenslotte al mei.

Alsoo bij de gedeputeerde Broederen van de Waal, seer instantelijck en demoedelijck was versocht dat men haar metten eersten wilde de hant bieden totte beroepinghe van een bequaam dienaar is na verscheijden overlegginghen goet gevonden, dat men Ds Backerum, door sommige gedeputeerden zal soecken te bewegen, om metten eersten in loco te willen predicken, omme te vernemen wat effecten dit door de bestueringhe des Heeren mochte nemen.

Do. Backerus hier over door de E. Gedeputeerden Cornelis Albertsz ende Abelum Rutgeri aengesproocken zijnde, heeft zich eijntelijck laten hachgen¹⁸⁵, omme metten eersten aldaar te comen predicken, welke zaacke ten besten, soo wij vertrouwen, uijtvallende, zullen de Broederen des kerckenraats van de Waal (alsoo de persoon ons wel bekend is ende van den Classe gesonden als oock om de costen te vermijden) gemachticht sijn, omme met Do Backero, na ordre van Godts woort, en de kercke te handelen. HCA 6 mei 1625 (14826).

Dat blijkt voortvarend te zijn gebeurd.

D. Backerus

Is gelesen een instrument vervatende een schriftelicke beroepinghe van de gemeente van de Waal en Oostereijnde, met behoorlicke approbatie van de magistraten op den persoon D. Johannis Backeri. Waer op D. Backerus hebbende verclaeringe gedaen, hoe de selve beroepinghe bij hem sij geaccepteert, is al t' selve van de vergaderinge voor goet gekent, ende voorts nae ordre hem eenen text gegeven wt Gal. 2 v 21 ende hem aangeseijt hem selven te prepareren tot het examen peremptoir tegen de naeste vergaderinge sullende tegen den selven tijt de gedeputeerde des Synodi nae gewoonte werden verschreeven. HCA 3 juni 1625 (14827/14828).

Daniel ziet nog een reden voor protest maar wordt afgewezen

In juli komt Daniel toch zelf weer naar Alkmaar om zijn klacht van januari kracht bij te zetten.¹⁸⁶ Hij wil dat er pas op de plaats wordt gemaakt zo lang zijn appel niet door de echte Synode wordt behandeld. Inmiddels is Backer de favoriet en de Classis gaat met hem verder. Daniel krijgt niets meer gedaan. Zijn argumenten worden weerlegd, ook omdat men vindt dat er een verzachting in de resolutie is toegepast, namelijk verlenging van de periode dat hij wordt ondersteund.

Is ingestaen Daniel Conijngksveldt versoekende dat sijn appel tegen de resolutie der gedeputeerde des Sijnodi ende des Classis voor desen ingebracht, mochte aengenomen werden, de saecke so lange stilstaen, ende tot den Synodum gerenvoijeert werden. Daer nae dat sijn stucken voor desen overgelevert hem wederom mochten behandigt werden. Is goet gevonden dese saecke tot nae den middagh wt te stellen. HCA 8 juli 1625 (13880).

(Vergaderinge des Classis nae den middagh gecontinueert)

Naer aenroepinghe van den naeme des Heeren is goet gevonden de saecke van D Konijngksveldt bij der handt te nemen. Ende also bevonden wert dat niet tegenstaende DD Deputati in het particuliere D Konijngksveldt ernstelicken hadden vermaent van sijn voornoemde appel te desisteren, rede tselvige hem wederom in de volle vergaderinge door d praesidem ende de gedeputeerde met veel ernstige vermanijngen was vernieuwt,

¹⁸⁵ Hachgen = behagen.

¹⁸⁶ Op 9 juni 1625 zijn Daniel Conincxveldt en Cornelis van Neck getuige bij een testament verleden voor notaris Adriaan Gerrebrandsz van Philips van Wollenho uit Den Haag die op Texel ziek en kranck te bedde ligt.

hem benemende sijn fundamentele redenen in het appel vervatet, en [hij] eenmael bij sijn voorgaende appel persisteert, heeft haer de vergaderinge daarover ten hoogsten bedroeft. (also sijn in dese saecke niet swaerders tegen hem en hebben besloten, dan de acte des Synodi meedebrenghet maer veeleer daer in versachtinge gebruijckt¹⁸⁷) Heeft voort de vergaderinge over sijn versoeck geresolveert. Wat sijn stucken aengaet die onder den classem berusten, dat de selvige hem ter handt sullen werden gestelt. Doch voorders also D Backers sich beswaert vint, dat het examen soude wtgesteld worden ende de Classis geen redenen en siet om hem daer toe te constringeren¹⁸⁸ is geresolveert met de aengevangen saecke voort te gaen. Ende sulx Daniel Konijngksvelt aengedient. Heeft voorts D Konijnghsveldt acte hier van versocht, twelck bij de vergaderinge ingewillight is. HCA 8 juli 1625 (13881).

Backerus

Heeft voort D Backerus wt Gal: 2.21 de text hem bij den classem opgeleijt geproponereert. Twelcke met goet contentement van de vergaderinge gehoort sijnde, is geresolveert dat D praeses op morgen ten seven ueren tot het examen treden sall. HCA 8 juli 1625 (13881).

Het examen van Backer

De volgende dag gaat men verder. Backer doet examen en Conincxvelt weigert de acten van getuigenis terug te geven.

Examen D Backeri

Naer aenroepinge van de name des heeren is van D Praside het examen D Backeri aengevangen, den candidaet vermaent sijnde van D. Praside op alles oprechtelijck als voor den heer sich te verclaren sonder eenich achterhouden ten eijnde de vergaderinge van sijn gesontheit in de leer mochte versekert sijn. Twelck van hem is beloofd te sullen oprechtelijcken doen.

D Conincxvelt

De Classicale vergaderinge de acte van getuigenisse D Danieli van Conincxvelt voor desen gegeven (om redenen haer daer toe moverende) wederom eijschende, heeft geweygert de vergaderinge der selfde te behandigen.

Examen D Backeri

De vergaderinge ten overstaen van de E gedeputeerden des Synodi, het examen gehoort hebbende, hebben daar in contentement genomen, wenschende hem toe des heeren segen in sijn aengevangen dienst. Sullen voorts ordre stellen op sijn voorstel en beroepinge in loco.

Voorstel

De 2 voorstellingen van D Backero sal geschieden door de 2 predicanten in Texel. Doch de beroepinge door D Snellium, welcke mede in last heeft op de saecke D Abeli te letten dat de resolutie des Classis op de staet van sijn huijshoudege ende wat daer aen dependeert sijn volle effect soude mogen sorteren. HCA 9 juli 1625 (13883/14381).

Geen nieuwe ontwikkelingen

De afwikkeling van de zaak Conincxvelt en het beroep van Backer krijgen hun beslag. Ook komt men nog even bij Abel Rutgersz kijken.

Beroepinge D Backerij & Appel D Conincxvelt

Is rapport gedaen van de beroepinge D Backeri misgaders vant schriftelijcke appel van D Daniels Conincxvelt, so[wel] tegen de sententie des Classis ten overstaen der E gedeputeerden des Synodi over sijn persoon genomen als oock tegen dese bevestinge. Is verstaen de saecke te laten in state tegen den Synodum. HCA 5 augustus 1625 (14382).

Abelus

¹⁸⁷ Gedeelte tussen haakjes naderhand toegevoegd in de marge.

¹⁸⁸ Constringeren = beperken.

Is van D Praeside rapport gedaen van de huijshouding D Abeli ende bevonden dat de resolutie des Classis wert voldaan. HCA 5 augustus 1625 (14829).

Opnieuw naar de Synode

In Edam volgt op 12 augustus 1625 nog een appel bij de jaarlijkse synode.

13 Daniel Conincxvelt

De Christelijke Synodus gehooft hebbende de verclaringe van Daniel Conincxvelt, bij de welcke hij vrijwillich voor de geheele vergaderinge heeft gereuncieert van de geïnteresteerde appellatie op de sententie bij de gedeputeerde des Synodi ende den Classen van Alcmaer, aenlangende de suspensie van zynen dienst op de Wael ende Oostereijnde genomen, mits welcke verclaeringe hij hem absolutelijcke ende geheel heeft gesubmitteert aen d'uijtsprake deser vergaderinge heeft nae rijpe deliberatie in des heeren vrese, haer oogen slaende op d'eere des diensts ende bedroeffden staet des voornoemde Konincxvelts, verclaert ende uijtgesproocken, sulcx als zij verclaert en uijtspreect bij desen, dat de voornoemde Konincxvelt zall geordonneert werden den loopende tijt van nu aen tot nieuwe jaer t'sijner beproevinge ende blijckende door den kerckenraet zijner residentie beterschap in zyn comortement, zall nae dien tijt van de Classe van Alcmaer int bijwesen der gedeputeerden deses Synodi metten kercke gereconcileert, beroepelijk geselt, in vacante kercken geemploijeert, ende van die Classe ende gedeputeerden deses Synodi d'hant tot zijner bevorderinge geboden werden, sullende nevens dien D Rippertus Sixtus ende den scriba nomine Synodi belast zyn eenich subsidie tot zyn soulagement bij de H. Gecommitteerde Raden te versoecken, ende van D Praside vermaent zijnde tot een Godtvruchtige ende eerlicke maniere van leven daer door zyn qualiteit off dienst niet werde bevelect, heeft hij t'selve aengenomen. NHS 12 augustus 1625 (15099/15102/15103).

Daniel, die er blijkbaar slecht aan toe is, heeft zich neergelegd bij de uitspraak van de synode en moet de komende tijt laten zien dat hij zich beter gedraagt in de gemeente waar hij woonachtig zal zyn. Als dat gebeurt zal hij met de kerk in het algemeen worden verzoend en beroepbaar worden gesteld. De staat zal worden gevraagd om een kleine bijdrage in zyn onderhoud. In dezelfde vergadering wordt in een lijst van gaande en komende predikanten simpel vermeld:

43 In den Classis van Alcmaer

Vertrocken Daniel Koningsvelt van de Wael ende Oostereijnde. NHS 12 augustus 1625 (15105).

De Classis krijgt hierna ook nog iets te doen en Den Burg wordt opgedragen om Daniel in de gaten te houden.

Aengaende de saecke van Daniel Conincxvelt wort geordineert dat aende kercke van den Burch op Texel sal geschreven werden dattet haer believe neerstich te letten op sijn comortement ten eijnde sij tegen toecomende nieuwe jaer den classis daer van te verwittigen om daer na gedaen te worden van de classis ten overstaen van de E gedeputeerde tgene in den sijnode over den voorsz Conincxvelt besloten is. HCA 5 september 1625 (13884/14384).

Backerus

D Joh. Backerus heeft versocht, alsoo Daniel Konincksvelt haerlieden instantelijk weijgert het kercke-boeck, dat hem d'weijgeringe desselfs mochte geinjungeert werden, daer bij versoeckende copie van de Synodale resolutie over de saecke van Daniel Konincksvelt. De vergaderinghe op t 'een en t' ander hebbende gelet, heeft goetgedacht, dese saecke (alsoo se synodaliter voor desen is afgedaen), te leggen in communicatie, op de naeste vergaderinge metten gedeputeerden des Synodi. HCA 28 oktober 1625 (14832).

En daarmee is het jaar ten einde. Daniel heeft het kerkboek van De Waal verdonkeremaand en nu kan Backer de resolutie van de Synode niet lezen. Men komt er wel op terug.

1626 Afrekening

In maart van het volgende jaar is er weer meer nieuws. Men neemt de zaken aarzelend weer ter hand.

Nae gedaene gebede is gecompaeert D Jacobus Triglandius, deputaten Synodi, volgens t'aenschrijven van sijne E voor dese gedaen, omme de gemeene saken van Outdorp, Oterlick, Egmont, ende Daniel Konincksvelt gesamentlijck ter hant t'aenvaerden. (...)

De sake van Daniel Konincksvelt is open gebleven, tot de presentie van de persoon selve, sullende de sake van sijn wederopneming open-blijven tot dijnsdach na beloken paesschen. HCA 27 maart 1626 (14834).

Eigen predikant voor De Koog

Hierna nieuws van De Koog dat een eigen predikant begint te wensen, kortom een vierde herder op het eiland.

Gecommitteerde van de Coogh

Is binnen gestaen Jans Corsz Diacken ende kerkmeester in de Coogh ende heeft uit zijnen naeme voorgesteld Abelij Rutgeri dat also in die selfter plaetse een merckelick gehoor vergaedert ende dat sie hebben zeer weinigh bedieninghe overmits sie verre zijn gelegen van den Burght ende dienvolgens sie wel souden zijn geneight eenen dienaer op haer selve te hebben, versouckende daerop het consent des Classis te naestelijken¹⁸⁹ dat daer is goede apparentie van testament ende die van D Burght wel zijn gesinnet Abelum alleen te behouden ende diermede Coogh die middelen te laten die sie tot noch toe tottet testament hebben gecontribueert.

De Classis heeft dit versouck, sooveele haer aengaet geconsenteert, moghen dien volgens dieselfter wel procederen door alle behoorlicke middelen tottet bevragen van eenen predicant. HCA 21 april 1626 (14386).

Jan Wolleweever, een paap op Texel en de schulden van Abel

Er is ook een bericht over enkele nieuwe probleemgevallen, waaronder een geval van voorhuwelijks kinderen.

Jan Jansz Wolleweever

Op het versoeck van Abely Rutgeri in die saecke van Jan Jansz Wolleweever geostenseert over twee personen die als schepenen voor de paesen in de selve geadvijseert dat hij niet en mochte trouwen voor dat hij hadde zijne voorkinderen moeders goet beweesen en weinich misnoughen gewesen tusschen hem ende den kerckenraedt also dat hem de voorsz persoon afsondert vant avontmael en van de welcke saecke is bij de vergaderingh goet gevonden dat de twee andere predicanten gelastet wiert met eene of twee ouderlinghen dese saecke sullen bij accomodatie soecken te appajseren.

Op het versouck van een schrijvinghe aen de officier om regart te nehmen op zeeckeren paep int eijlant van Texell die groote aftenbreuck doet int ophouden van papistische vergaderinghen, is geresolveert dat aen den magistraet sal werden geschreven dat hem wilde believeen door behoorlicke middelen in deese te versien, ten eijnde de Classis niet en wert veroorsaect die saecke te remonstreren daert' behoort. HCA 21 april 1626 (14835/36).

In de saecke Abeli is van hem aangewesen dat also van het superplus zijnder gage eerst sall werden betaalt t'ghene dat op Texell oopen stont, waarvan hij belooft heeft nae Maij pertinente rekeninghe te doen, ende heeft mede versocht dat dan voorts van de eerste overighe penninghen soude voor eerst affgedaen werden tgheene zijnen swager Sijbrandt Alberts bij hem te naestene¹⁹⁰ is. HCA 21 april 1626 (14836).

¹⁸⁹ Naestelijk = zo spoedig mogelijk.

¹⁹⁰ Te naestene = familielid, dus het dichtst bij. Het gaat hier om Sijbert Albertsz Cort, afkomstig uit Berkhout, die getrouwd is met Reijnu Rutghers uit Sijbekarspel, de zuster van Abel. In 1633 wordt dochter Jannetje in Hoorn gedoopt. Sijbert (Sijbrandt) is voorzanger van de Noorder en Oosterkerk.

Conincxvelt verweert zich opnieuw tot het uiterste

Daarna is wederom de zaak Conincxvelt aan bod en opnieuw uitgebreid. Den Burg heeft Daniel in de gaten gehouden en doet rapport wat niet goed voor hem uitvalt. Hij vraagt of zijn vijanden (partijen) afwezig kunnen zijn, maar de Classis heeft geen boodschap aan zijn bezwaren.

Alsoo uit versouck des Deputati Sinodi de saeck van Daniel Conincxvelt is bij de hant genohmen ende bij die van de Burght is versocht om oopeninghe te doen van zijn comportement gedurende dien tijdt die hem was der Synode gedetermineert, zijn de vergaderinghe overgelevert twee schriftelijke getuighenisse die tot zijner voordeel gantsch niet en dienden maer tot zijne meerder beschaeminghe.

Daniel Coningfelt ingecomen ende hijr op gehoord zijnde heeft begeert dath hem mochte (copia offte) lecture werden verleent van t ghene teghens hem was innegebracht. Heeft begeert dat sijne partien mochten uitstaen¹⁹¹, welcke partien hij verclaarde te wesen die van den Burght. Eindelick heeft overgelevert verscheijden schriften begerende dat die selfter in absentie van zijne partien¹⁹² souden gelesen werden.

De vergaderinge hijerop lettende hebben verclaert soo ghene partien te kennen, maer dat die van Den Burght waren daertoe gelast van de Synode.

Hierop zijn sijne schriften voorgelesen. HCA 21 april 1626 (13885/14387/14388)

Daniel heeft opnieuw een verklaring van schout en schepenen die hem vast niet zou zijn gegeven als hij zich zou hebben misdragen. Ook dit legt de Classis naast zich neer. Men gaat hem ernstig aan de tand voelen. Ontroerend is te lezen dat Daniels vrouw in De Waal nog haar best voor hem is gaan doen bij de bureu.

Coninxfelt

Daniel Coninxfelt op zijn begeerte binnen gestaan zijnde heeft verclaert dat onder zijne schriften die hij heeft gisteren ingebracht eene publijcke Acte offte getuijghenisse mede zij geweest, geseghelt mettes landts seghell ende onderteekent bij schout ende schepenen op de 19 Decemb: Ao 1624 welcke acte hij Daniel heeft verclaert, versocht te hebben, bij de Magistraten offte geroijeert te hebben indien hij hem anders gedraeghen hadde, offte geconoveert ende geconfirmeert indien hij hem con form sodanighe getuijghenisse gedraghen heeft¹⁹³, verclaerende hierop hem voor de Magistraet tot ontevrede(?) gegeven te sijn, dat sie blijven bij haer voorgaende acten.

Heeft mede versocht dat Abelus Rutgeri ten minsten mochte uitstaen, omdat hij dieselfter achtende sijn partije te wesen, ende dat hij hadde enighe dinghen voor te stellen.

Die vergaderinghe hierop gelet hebbende heeft goet gevonden dat men sall Danielem self vraeghen

1 Oft hij in goeder consciencie verclaren can dat hij hem heeft also gedraeghen als die acte van getuijghenisse medebrenghen.

2 Waarom zijn vrouwe in zijn absentie sodanighe getuighenisse heeft versocht ende niet hij selven.

3 Wat voor persoonen zijn die deese getuighenissen hebben ondergeteckent.

Ende aengaende zijn versouck om die van Texell te doen uitstaen, is goet gevonden hem te verclaeren dat de Classis niet en siet die selfte zijne partien te wesen ende diervolgens hem sulx niet te consenteren.

Belangende het verlehnen van copia van t'ghene tegens hem is innegebracht is hem mede affgeslaeghen.

Daniel Coninxfelt heeft geantwoordt op tghene hem gevraecht is

1 Dat hij hem heeft gedraghen conform sijne attestatien

2 Dat zijn huisvrouwe heeft sulcke attestatie laten belegghen in zijn absentie omdat hij niet en is te huis geweest ende dat sij heeft vernohmen dat de getuighenisse des kerkenraedts¹⁹⁴ hem contrario was.

Noopende de persoonen die sulcke attestatie hebben ondertekent van die zijn de meeste ledemaeten onder welcken oock sijn sommighe die ouderlinghen ende diaconen zijn geweest uitgenohmen twe dat formele papisten zijn en dat sijne gebuijren.

Onder die acte offte getuijghenisse van de bueren zijn de meeste geweest ghene ledemaeten oock verscheijden papisten ende andere so libertijnen als oock mennonisten.

¹⁹¹ Uitstaen = buiten staan, niet aanwezig zijn.

¹⁹² Sijne partien = zijn vijanden van Den Burg.

¹⁹³ Doorgestreept hierna "dat gevraecht sijnde".

¹⁹⁴ Die van Den Burg die op hem moesten letten.

Doch heeft hijerop verclaert dattet zijne buijren zijn ende dat dese personen in ghene ander qualiteit zijn van hem gealligeert.¹⁹⁵

Deese bijde getuighenissen zijn gedateert geweest op den 12 Januarij Ao persentie, nae welcke dato hij well bekent datter well eenighe abusen zijn bij hem begaen, die hem van herten leet zijn.

Bij de kerkraedt van de Burght is op deese attestatien geantwoordet, dattet well bleeck dat de oorsaeke vant leviet¹⁹⁶ sijnder huijsvrouwe om de attestatien te becomen was versiert¹⁹⁷ overmits doentertijdt bij de kerkenraedt noch gheene attestatie¹⁹⁸ heeft gepasseert ende aengaende de personen die als ledematen hebben geteijkent zijne attestatien, datter zijn verscheijden die saleptitie¹⁹⁹ zijn ondergaen, om te teijkenen ende dat oock verscheijden zijn die hen daarover hebben beclaeght. HCA 21 april 1626 (14389/14390/14391/14392/14393).

Resolutie

De vergaderinghe rijpelic gelett hebbende op alles dat voorgevallen is, ende overweghende de getuighenissen in zijner voordele voortgebracht heeft geoordeelt dat de eerste sodanigh is die hem mehr schaedelic dan voordelick is als geteekent bij de meesten dele geformeerde vijanden van Godts kerck ende de andere niet en is geteckent van sulcke ledemaeten die daertoe sijn van de sijnode gequalificeert. (13890)

Ende ter contrarie remerkende de getuighenissen teghens hem voortgebracht, also die sijn voortgecomen van eer²⁰⁰ die daertoe zijn, van de synode gequalificeert als oock mede tghene uit sijne eijghen verclaeringe is geblecken, heeft goet gevonden hem aen te seggen dat hij hem niet en heeft gedraeghen also het well behoorde ende de Synode ende de vergaderinghe al well gewenscht hadden, maer met zijn leven de kercke soo veel onstichtet als tevoren ende dienvolgens te vermahnen hem also voortaan te draeghen dat de synodus ghene oorsaeke en hebbe om hem t'eenenmael alle hoope van totten h. dienst wederomme te comen, aften te snijden.

Daniel Coninxfelt heeft hiervan versocht acte ende op den Sijnodum geappelleert.

De vergaderinghe heeft hem acte ofte copia geweijgert om reden. HCA 21 april 1626 (14387-14396/13890-13892).

Daniel krijgt het deksel op de neus. Men weigert hem zelfs een kopie van de resolutie, zonder verdere opgaaf van reden. Men is hem zat. En niet alleen omdat de getuigenissen niet in zijn voordeel zijn, zelfs die hij voor zichzelf had verzameld. Triest is ook dat de echtgenote van Daniel op haar eigen houtje bij de burens om goede getuigenissen is wezen bedelen, maar ook die zijn eerder schadelijk voor hem omdat het geen mensen van de kerk zijn, maar katholieken, doopsgezinden en onkerkelijken.

Daniel komt opnieuw binnen. Hij lijkt aan het einde van zijn latijn en vraagt nederig hoe het nu verder moet met hem en zijn vrouw. Ze kunnen nota bene niet eens meer aan het avondmaal. Hij is afgehouden en zij krijgt geen positieve attestatie. Ze zullen dus inmiddels bezig zijn te verhuizen of al zijn verhuisd, want dan heb je een attestatie nodig. Daniel was immers niet thuis geweest in januari toen zijn vrouw er in De Waal op uit trok om steunbetuigingen van de burens te verkrijgen.

Daniel Coninxfelt op sijn versouck wederomme ingestaen zijnde heeft versocht advijs hoe hie ende sijn huijsvrouwe haer sullen hebben te draghen int gebrueck des avondtmaels, aengesien dat sijn huijsvrouwe also wert geweighert attestatie van die van de Wael ende hij noch niet en is gerestitueert int gem[elte].

De vergaderinghe heeft hem geantwoordt dat hij niet enigh²⁰¹ totten avontmaele toegelaten werden voordat is met die kercke gereconcilieert.

Ende aengaende sijn huijsvrouwe dat die selfter well magh toegelaten werden tottet avontmael so enliche sie wettelicke attestatie van die van de Wael sal toonen ende dat die van de Wael sulx weijgherende sullen

¹⁹⁵ Alligeren, allegeren, allijeren = aanvoeren.

¹⁹⁶ Leviet = steun.

¹⁹⁷ Versiert = verzonnen, bedacht.

¹⁹⁸ Hier wordt bedoeld de attestaties van de kerkeraad over hun gedrag, die Daniel en zijn vrouw nodig hebben om in een andere gemeente te worden opgenomen.

¹⁹⁹ Saleptitie ondergaan = gemene praatjes hebben gehoord, dus negatief zijn beïnvloed.

²⁰⁰ Van eer = eerder.

²⁰¹ Ennigh = (wrsch) in enigheid (vieren van het avondmaal).

gehouden te zijn daervoor hunne redenen in de eerst volghende vergadering in te brenghen voor de classen. HCA 21 april 1626 (14395/13892/13893)

De schulden van Daniel

De gebeurtenissen volgen elkaar nu snel op. Uit twee schepenenakten in het register van transporten van Texel²⁰² door notaris E.C. Vollenhoven blijkt dat Daniel nu daadwerkelijk van plan is naar Indië te gaan. Allereerst een indrukwekkende opsomming van zijn schulden:

Op huyden denXXVIII aprilis XVIc zessentwintich compareerde voor Tjebbren Jacobs ende Jan Adriaensz Craen, schepenen ende raden ter stede ende eijlande van Texel, de eersame Daniel Jansz van Conincxvelt, laest dienaer des heijligen woorts Godts aen de Wael op den eijlande van Texel, ende bekende voor hem ende zijnen erffen, wel ende deuchdelicken schuldich te wesen de naervolgende burgeren ende crediteuren tsamen de somme van driehondert een en twintich karolus guldens derthien stuvers van XL groten Vlaemschen gulden, als Claes Claesz Laeckencooper aen den Burch, LXXV gulden, Pieter Cornelisz int Cooren XL gulden, Jan Adriaensz Smit XVII gulden, Sijtgen Jans VII gulden XVI stuvers, Cornelis Dircksz III gulden, Neel Claes XVII gulden XVI stuvers, leuwen Hermansz Kouckebacker X gulden XV stuvers, Jan Willemsz aen de Wael XI gulden IX stuvers, Hendrick Jacobsz Clijman VII gulden, Cornelis Lubbertsz XII gulden III stuvers, Symon Maertsz LIII gulden, de erfgenamen van zijn jegenwoordiche woonplaetse XXVIII gulden I stuver, Trijntgen Andries V gulden III stuvers, Jan Adriaensz Craen III gulden, Pieter Jacobsz Cooperslager XXII gulden II stuvers, maeckende tsamen de somme van driehondert vierendertich Karolus gulden derthien stuvers. In plaetse van de voorzegde IIIc XXI gulden XIII stuvers als de reste nae bij gecomen zijnde, welcke voorzegde somme van driehondert vierendertich gulden XIIIstuvers de comparant belooffde den voorzegde crediteuren te laten volgen ende te voldoen met het maentelick tractement, twelck hem alrede toegeleijt is, off noch toegevoert zoude mogen worden op de voyagie naer Oostindijen als yeder naer advenant van haere respectieve schulden, hieronder verbindende specialicken het voorzegde tractement, mitsgaders zoodanige meuble goederen als dat voorzegt ter presente van schepenen vernoemt onder inventaris zijn gebracht, ende zijne huijsvrouwe laten volgend onder het verbant doch als booven ende voorts generalicken zijn personen ende goederen, enz. Alles sonder bedroch. Ten oirconden is desen bij schepenen voornoemt met haere gewoonlicke hantschriften bevesticht op dato voorzegt

Tmerck van Tjebbren Jacobs

Tmerck van Jan adriaensz Craen

Mij present secretaris E.w. Vollenho 1626

Een enorme som is hij schuldig en letterlijk aan iedereen (o.a. aan een van de schepenen die de schuldigerkenning opnemen). Hij belooft te betalen vanuit zijn toegezegde tractement als ziekentrooster. Nu kreeg een ziekentrooster een wel zeer geringe vergoeding, terwijl hij iets in de orde van een jaarsalaris schuldig was. Het is trouwens maar zeer de vraag of hij zo'n aanstelling al had. Als onderpand gelden zijn roerende goederen, die eventueel geveild kunnen worden, waarvan in een tweede akte de inventaris volgt:

Inventaris gedaen maecken van de meuble goederen van de eersame Daniel Jansz van Conincxvelt dewelcken zijne voorzegde crediteuren specialicken neffens zijn tractement naer Oostindien te verdienen, zijn verbonden, doch zijne huijsvrouwe laten volgen omme redenen aen crediteuren daertoe gemaek hebben

Eerst een comptoir met een root kleet

Een copere stolp met een wagenschotte²⁰³ voet

Een wagenschotte kasse

Een tang met een asschup

Een beddepan, twe luijrmenden

Een bolblaecker, een spiegelde lijst vergult

Een paer coopere pijpen, twe grote tinne platelen²⁰⁴

Een grote tinne kan, een coper candelaer

²⁰² RAA ORA 6865

²⁰³ Wagenschot is een hoge kwaliteit eikenhout.

²⁰⁴ Plateel = schotel.

Een nieuwe capstock, een preeckstoel
 Een waege met zijn toebehooren
 Twe bedden peuluwen, vier oorcussens, drie deeckens
 Een schabel²⁰⁵ taeffelken
 Een paer coopere cranen met een viertest²⁰⁶
 Twe schrouft schotelgens
 Een schilderij mathen X, een schilderij van Sampson
 De drie deuchden wit druck, een kaersla
 Een oistersche kist die met hem naer Oostindiën gaet
 t'Sijnodus van Dordrecht
 Vijff straetsche schalen, noch twe straetsche platelen
 Een Oostindisch plateel
 Noch een blaecker met een zoutvat
 Vijff straetsche pullekens
 Vijff butter plateelkens straetgoet²⁰⁷
 Twe Oostindische clapmutsen²⁰⁸
 Twe verlacte schotelgens
 Een copere ketel, noch een cleijn ketelgen met voeten
 Een copere pot
 Linnewaer
 Een craemlaecken, zeven servijetten, een taeffellaecken
 Seven slaepplaeckens, thien cussenslopen
 Seven cruijeniers doosen, negen stoelen cleijn en groot
 Een mostertmeulen, een copere viseltgen²⁰⁹
 Twe coperen weeschalen ende elfft halff pontgewichts
 Seven glase flessen
 Een kaertbouck met weijnich kaerten bijeen gebonden
 Vier stoelcussens
 Boucken
 Vier boucken in folio, acht in quarto, negen miscellani
 Thien in groot octavo, veerthien in gemeen ortavo
 Seven in duodecimo, negenentwintich in octova
 XIII in decimo septo, XVIII miscellani in quarto
 de decimo septo, XX cijfferboucken zoo gebonden als
 ongebonden, XII miscellani, III ongebonden boucken
 Een pulpitum²¹⁰, een kistgen met oude papieren van
 zijn patroon, een deel oude grollen²¹¹ van boucken
 Van Conincxvelt voorn
 Adus geïnventariseert ter woonstede ter Burcht in Texel op den XXVIIIen aprilis 1626, present schepenen
 ondergeschreven.

Een ontroerende lijst van artefacten, met daarbij meer dan honderd boeken in allerlei maten. Met een gemiddelde prijs van tussen de twee en drie gulden vertegenwoordigde dit al een behoorlijk bezit.²¹² Mooi is ook zijn kaartboek met enkele landkaarten. Dat hij enkele schilderijen aan de muur had, hoeft niet te verbazen. Ze worden veel in inventarissen teruggevonden en Daniels broer Abraham was kunstschilder. Het lijkt me geen armoedig bezit al met al.

²⁰⁵ Schabel = voetbankje.

²⁰⁶ Viertest = Vuurbakje voor in de stoof.

²⁰⁷ Straets = Van de streek rond de Middellandse Zee.

²⁰⁸ Ondiepe porselijnen kom.

²⁰⁹ Vistelt = vizel.

²¹⁰ Pulpitum = lessenaar; wellicht hier ook bedoeld.

²¹¹ Grosse zijn afschriften, maar misschien is dat toch bedoeld (al staat er grollen).

²¹² Van Deursen schat dit zo. Inventarissen van meer dan 100 boeken kwamen zelden voor.

Zeer opvallend zijn wel het bezit van een preekstoel én dat de inventaris in Den Burg is gemaakt en niet meer in De Waal. Zouden ze inmiddels zijn verhuisd of gevlucht naar Enkhuizen, of onderdak hebben gevonden bij een kennis in Den Burg? Later wordt gemeld dat hij naar Indië is vertrokken. Daarover valt meer te zeggen.

Een zeereis naar Indië

In elk geval kan hij nu vertrekken, want op dit moment ligt er een kleine VOC-vloot voor de rede van Texel om te vertrekken naar de Oost. Vijf schepen, varende voor de kamer van Amsterdam vertrekken op 3 mei 1626 van de Rede van Texel. Eén schip, de Grootenbroeck, vaart voor de VOC-kamer Enkhuizen. Het is een jacht, 240 ton, sneller dan de rest, en vertrekt een paar dagen later op 21 mei 1626 van de rede van Texel met een bemanning van honderd koppen.²¹³ Het is dit schip waarop Daniel vertrekt want op 13 mei 1626²¹⁴ is hij nog getuige bij notaris Adriaan Gerrebrantsz bij een testament van Theunis Freriksz Clomp uit Enkhuizen, die 'besloten heeft om als onderstuurman naar Oost Indië te varen (op het schip genaamd Grooten Broeck, waarop oud burgemeester Schram van Enkhuizen commandeur is) en die aan de getuigen wel bekend is.' Als erfgenamen benoemt hij zijn broer en zus met hun eventuele nakomelingen. De Grooten Broeck voegt zich bij de reeds vertrokken schepen, en enkele die op 22 mei vanuit Zeeland vertrekken, waaronder de Hollandia, het grootste schip, varende voor de kamer van Amsterdam. De Hollandia, die op de vorige terugreis in een storm onder kapitein Bontekoe (inderdaad, de reis van het journaal) grote schade opliep, is nu gerepareerd.

Na deze vloot vertrekt er dit jaar geen schip meer naar Indië. Daniel zit dus op de Grootenbroeck en misschien zat hij daar al op in Enkhuizen.

Het scheepsjournaal van de Hollandia is in handschrift bewaard gebleven²¹⁵, maar het is ook elders te lezen, omdat het rond 1650 in gedrukte vorm is uitgegeven en dat vanwege een bijzondere gebeurtenis waar ook de Grootenbroeck bij betrokken is geweest. Daniel moet dit van zeer dichtbij hebben meegemaakt. Het hele journaal van de Hollandia zou enkele tientallen bladzijden beslaan, daarom hier een selectie uit het *Journael ende Verhael van de Oost-Indische Reyse, gedaen by den Heer Admiraal Wybrant Schram. Vytgevaren met een Vloot van 9 Schepen den 3 may 1626*.

De heren bewindhebbers van de VOC hadden naar gewoonte de vloot toegerust, nadat in het voorjaar drie retourschepen *rijckelijck geladen te huijs* waren gekomen. Op 23 mei waren ze Engeland voorbij en kon de loods terug worden gestuurd. Op 24 mei werd de Hollandia ingehaald door de Grootenbroeck, vanaf welk schip de bevelvoerder Wijbrant Schram op 27 mei overstapte. De brede raad besloot tot een koers zuidwest ten zuiden tot de 40ste breedtegraad en vervolgens richting Canarische eilanden.

Op de 29ste werd rantsoen vastgesteld: 3½ pond brood en ½ pond boter per week de man. Op 30 mei harde wind en motregen uit Z.O. en O.Z.Oost met een holle zee uit het Westen, zodat het galjoen voortdurend en de boegspriet af en toe in het water viel, waardoor er een lek in de boeg ontstond zodat voortdurend moest worden gepompt. Ook was het schip zo overladen dat het moeilijk omhoog kwam. Op 12 juni werd besloten (met de vloot ter hoogte van Afrika en dus 'buiten perijckel' van de Spanjaarden) dat elk schip nu ieder voor zich verder zou varen, zonder op elkaar te wachten, maar dat het admiraalsschip Hollandia in de haven van Sierra Leone zou binnenlopen om het lek te dichten en dat het jacht Grootenbroeck ter assistentie zou blijven. Dit ter hoogte van 29 graden en 20 minuten. Op 13 juni werd Palma gepasseerd en op 17 juni afscheid genomen van enkele andere schepen die langs de Kaap Verdische eilanden zouden varen. De Orangieboom, een West Indisch schip, nam ook afscheid en nam brieven mee. Op de 26ste namen ook de overgebleven schepen een route naar het Westen en binnen enkele dagen naderden de Hollandia en de Grootenbroeck de kust en 'quamen den 4 julij voor de haven vande Sarraliones, doch konden door contrarie wint niet binnen loopen, dest 't des nacht setten, op 8 vademen waters, ende dat 4 mijlen van lant.'

Op 5 juli wilde men met westen wind heel vroeg de haven binnen lopen, maar zagen ze bij zonsopgang vier schepen in zee, die ook richting haven gingen en omdat niet duidelijk was wat voor schepen het waren, werd het schip gereed gemaakt voor verdediging: kisten en kasten op de overloop, waar de soldaten sliepen, alle bier- en watervaten (70 stuks) naar het dek, zodat ze indien nodig over boord konden worden gezet, en alle geschutpoorten open, de kanonnen gereed, alle soldaten in goede slagorde op het schip, laverend in zee blijvend om de schepen

²¹³ <http://resources.huygens.knaw.nl/das>

²¹⁴ Dit is een toevoeging in potlood in de marge door de archivaris. De datum is op mijn foto onleesbaar.

²¹⁵ In het Algemeen Rijks Archief. Het kan online worden geraadpleegd.

eerst te praaieren, of ze iets kwaads in de zin hadden. De vreemde schepen hadden de prinsenvlag waaien, dus het moesten Hollandse schepen zijn, maar met alle kanonnen schietvaardig en met rode schants-kleeden.

Waar komt u vandaan? Vroegen ze. Uit Amsterdam, op weg naar Siërra Leone, antwoordden wij, en waar komen uw schepen vandaan?

Uit zee, zei hij, en dat hij Compaen was, die zijn pardon verwachtte en of men hem met een boot naar het strand zou kunnen brengen, daar hij de kust hier niet kende.

Claes Compaen, dat is de man om wie het hier gaat. Een zeerover uit Oostzaan, die meer dan 300 schepen had buitgemaakt! Dat hij om gratie heeft gevraagd klopt.²¹⁶ Na drie jaar zeeroverij was hij het beu om nergens thuis te zijn. De republiek had vergeefs geprobeerd hem te arresteren en was inderdaad wel bereid om deze schrik van de zee tegemoet te komen.

Maar de schipper van de Hollandia vertrouwde het niet en weigerde een boot. Er werden wederzijds nog drie saluutschoten uitgewisseld, maar toen besloot Compaen toch aan te vallen. Hij wierp de bloedvlag uit en liet zijn schepen een voor een naderen. Maar de soldaten van de Hollandia stonden pal, gooiden de vaten overboord, dronken elkaar toe en bemanden de kanonnen en musketten. Compaen opende het vuur, maar werd vooral door musketvuur zo bestookt dat zijn mannen de dekken moesten verlaten en de geschutpoorten moesten sluiten. Hij zelf werd ook geraakt en moest zich kruipend uit de voeten maken. Trompetters en trommels weerklonken terwijl er over een weer werd geschoten, waarbij de Hollandia zo dicht mogelijk bij de schepen van Compaen bleef en een ervan beschadigd tot de aftocht dwong.

Ook het jacht Grootenbroeck, met 14 stukken, deelde in het gevecht, maar Compaen wilde eerst met de Hollandia afrekenen. Dat lukte echter in het geheel niet en hij moest uiteindelijk in ondiepten de aftocht blazen, met de Hollandia en Grootenbroeck op anderhalve mijl in dieper water waar ze de nacht doorbrachten.

Later bleek dat Compaen 17 gesneuvelde makkers had en tenminste zoveel gewonden. Op de Hollandia waren zes personen gewond, waarvan er vier overleden. De oppertimmerman en een musketier die elk een been hadden verloren, maar ook twee passagiers: de op het schip aanwezige dominee, die ook een been kwijt was én zijn vrouw die haar beide voeten en linker bil had verloren. Ze stierven na enkele dagen aan hun wonden. Een merkwaardig stel slachtoffers.

De Hollandia had enorme schade aan masten en zeilen, die men in drie dagen in zee liggende herstelde. Tegelijk bleven de soldaten op wacht, vier man bij elk kanon. Intussen lagen de schepen van Compaen iets verderop. Toch voer men op 9 juli naar het strand om het lek te dichten, nog op afstand van de zeerover, die daarvan toch wel schrok en die uit angst om te worden aangevallen een brief naar de commandant stuurde, gebracht door twee zwarten in een kano.

Er volgt nu een merkwaardige briefwisseling, met excuses (Compaen gaf de schuld aan drie van zijn mannen die speelschulden hadden en werden aangelokt door het idee van 8 kisten met geld – een fantasie) en zelfs het aanbod om proviand uit te ruilen, verwijten over zo'n onnodige strijd (op het schip van Compaen dient een vader van een matroos op dat van Schram) en beledigingen (de niet bij name genoemde kapitein van de Grootenbroeck had onzin gesproken). De Hollandia en de Grootenbroeck weten uiteindelijk tenminste 60.000 limoenen van de piraat en de bevolking te krijgen, alsmede ananassen en bananen. Men wist al vanaf 1500 dat citrusvruchten scheurbuik genazen en elke opvarende krijgt er nu 128. De Compaen krijgt vlees, gort en bossen hop en drank.

Het lek werd gerepareerd, vooronder, en boven de knies aan weerszijde van stenen, 'daer 't soo hol, ende 't werk soo verrot was, dat men met heele duijmen, ende met lange messen daer heel in konde steecken, door dien datter niet gedreven was, dan simpelijcken met teer sraepkens overtrocken, dat men 't niet sien en konde; zij mogen godt wel dancken, dat zij 't harde weer niet inde Spaensche zee gekregen, ende dat leck daer vonden, want soude anders te beduchten geweest zijn, dat niet naer vertelt souden hebben'. Kortom, een heel slechte reparatie in het vaderland, 'maer is godt lof nu fraeij gerepareert.'

Uiteindelijk vertrekken de schepen, probeert Compaen de door stormwind uit elkaar gedreven VOC-schepen onderweg nogmaals aan te vallen, maar de Hollandia krijgt hem op tijd in de gaten. Hij gaat er dan vandoor. Een jaar later krijgt hij zijn pardon en keert terug naar Holland.

Intussen varen de Hollandia en de Grootenbroeck door, raken elkaar weer kwijt en de Hollandia rondt de Kaap alleen en besluit, omdat er voldoende proviand is, in één keer door te varen. Na nog een storm waarin twee zeelieden overboord slaan, arriveert het schip op 14 december 1626 in Batavia, na 6 maanden en 24 dagen. Men had 25 man verloren waarvan 4 geschoten en 2 verdronken, maar 319 te land brengend, waar onder 27 vrouwen, dochters en kinderen. Ze waren de eerste van de vloot, hoewel ze als laatste waren uitgezeild. Het was een sterk staaltje geweest voor een schip met slechts 26 kanonnen, de Grootenbroeck had er maar 14. Compaen kwam in totaal op meer dan honderd.

²¹⁶ Zie bijvoorbeeld: Steven Snelders: The devils anarchy.

Andere schepen van de vloot hadden Kaap de Goede Hoop wel aangedaan; de Beverwijk, de Den Briel, de Diemen en Sloten waren gezamenlijk op 29 september gearriveerd en vier dagen later verder gevaren. Allen kwamen op 27 januari 1627 in Batavia aan. Van hun in totaal 437 bemanningsleden en passagiers, waren er onderweg 87 overleden. De Beverwijk en de Den Briel hadden predikanten aan boord, die meteen aan de slag gingen.²¹⁷ De Domburg (maart) en Het Gulden Zeepaard (april) kwamen later aan, zonder de Kaap aan te doen. Dat overkwam ook de Ouwerkerck, die op 3 mei 1626 van Texel was vertrokken met 76 man aan boord. Ze arriveerde pas op 18 april 1627 in de Oost en had 48 doden te betreuren. Wellicht is het schip ergens in een windstille terecht gekomen. De route langs de Braziliaanse kust zorgde voor betere winden dan langs de Afrikaanse (zoals de Hollandia had gedaan) en vanaf een zeker moment werd de Afrikaanse route ook niet meer gevaren, maar in de Indische Oceaan kwam men via Noordelijker routes soms ook in stil weer terecht. Het niet aandoen van de Kaap voor verversingen, zal ook zijn tol hebben geëist.

Het laatste schip dat in Batavia aankwam, was de Grootenbroeck, het snelste schip. De reden wordt duidelijk als men in de VOC-database ziet dat het schip tot 1 januari 1627 nog aan de Kaap was. Het wachtte daar tevergeefs op de Hollandia! Het arriveert op 2 mei 1627 in Batavia, met op de 100 opvarende slechts één dode te betreuren. Commandeur Schram overleed op 2 januari 1627 in Batavia, drie weken na aankomst. Met alle tropische ziektes was Batavia een kerkhof voor westerlingen.

De laatste berichten over Daniel

In de Synodevergadering te Alkmaar van 4 augustus 1626 zien we niets van het aangekondigde appel maar wordt Daniel nog wel één keer genoemd. Hij blijkt zonder toestemming van wie dan ook als ziekentrooster vertrokken naar de Oost. Een Ziekentrooster heeft een nederig beroep. Hij mocht bijvoorbeeld geen avondmaal houden. Het is waarschijnlijk dat de rest van het gezin nu in Enkhuizen woont.

11

Op den 13e art: hebben de gedeputeerde gerapporteert, dat sij in de saecke Danielis Coninxvelt, tot sijnder reconciliatie, niet hebben connen doen, overmits hij niet naeliet in sijne ongeregeltheit voort te gaen, ende dat hij ondertusschen is affgeraect voor sieckentrooster nae Oost Indien, waer op die van Enchuijzen hebben verclaert sulcx buijten haer weten en toedoen geschiet te sijn. NHS 4 augustus 1626 (15108).

Dit is blijkbaar de bron geweest voor de opmerking in Krankbezoekers in Nederlandsch Oost-Indië van R. C. A. L. Van Troostenburg de Bruijn, Amsterdam R.W.P. De Vries 1902.²¹⁸

Daniel Johannes Koningsvelt, (Coninxvelt) twist in 1624 met zijne gemeente aan den Wael en 't Oost eijnde op Texel waar hij pred. was geworden in 1620. De Gedeputeerden (der Synode?) rapporteerden, dat zij in de zaak van Daniel Coninxvelt tot zijne reconciliatie niets hebben kunnen doen, overmits hij niet naeliet in zijne ongeregelheden voort te gaan, en dat hij ondertusschen is afgevaren voor ziekentrooster naar O.I. Waarop de afgevaardigden van Enkhuizen hebben verklaard, zulks buiten hun weten en toedoen geschied te sijn. Het schijnt alzoo, dat hij niet van zijn predikantsambt is afgezet, maar dat hij vrijwillig zijne betrekking heeft verlaten, een punt waaromtrent Veeris en Hoornbeek in het onzekere bleven.

Handelingen der partic. Synode te Alkmaar 4 Aug. en volg. dagen 1626 No XI, Veeris; chronologia eccles, blz. 79, Hoornbeek, sorg en dood, blz. 51.²¹⁹

Ook het Kerckelijk register uit 1702 vermeldt dat Daniel in 1625 als ziekentrooster naar Oost-Indië vertrok. Troostenburg de Bruijn verwijst hier naar (Veeris). Dit is nogal slordig, want in april 1626 staat Daniel nog voor de Classis en in mei tekent hij nog een testament, dus is hij pas daarna vertrokken. In elk geval is er niets te vinden bij de classis van Batavia, want Troostenburg de Bruijn heeft uit die notulen veel gehaald. Daniel is daar in elk geval niet aan de gang gegaan als predikant of ziekentrooster.²²⁰ Inmiddels wordt de vrouw van Daniel geholpen bij haar attestatie.

Attestatie van Konincksvelts huisvrouw

²¹⁷ Francois Valentijn, Oud en Nieuw in Oost-Indië.

²¹⁸ Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.

²¹⁹ Ook (met de vermelding van 1625 als vertrekjaar) in Biographisch Woordenboek van Oost-Indische predikanten van dezelfde schrijver.

²²⁰ Ook niets te vinden in Francois Valentijn, die alle Classis berichten naarstig heeft doorgenomen en ook ziekentroosters vermeldt.

Nopende de sake van de huijsvrouw van Daniel Konincksvelt ende haere attestatie hier voren geroert, is daerover met D Backero predikant op Texel hier in loco gesproken, d welck heeft aengenomen dese sake met allererst voor de kerkenraet aldaer voortedragen, ten eijnde haer kerkelicke attestatie mochte hebbenden. HCA 8 september 1626 (14396).

Verder is het nu twee jaar stil over hem. Dan zien we in de Classis-handelingen een laatste bericht. De vrouw van Daniel is weduwe geworden.

Weduwe Konijgsveldt

D Snellius heeft oock rapport gedaen nopende de commissie vanwege de weduwe D Danielis Conincxvelt dat sijnen E de requeste op het favorabelste hebbende ingestelt den president heeft behandicht, doch dat se de gewenschte wtcomste niet en heeft becomen. Maer alleenlijck eens voor de k 25 gl becomen ende voort aende E bewinthebberen is gerecommandeert.

HCA 19 september 1628 (13896).

Daniel Konincksvelt is dus overleden en gezien de trage nieuwsvoorziening vanuit Indië ongetwijfeld al in 1627. In juni 1628 is de retourvloot gearriveerd, die bracht nieuws mee. Het is heel goed denkbaar dat Daniel die ene overledene is geweest op de Grootenbroeck; of misschien is hij overgestapt op de Hollandia toen daar de predikant sneuvelde. Ook dan kan het nieuws niet eerder terug zijn gekomen dan juni 1628. Hoe dan ook is hij hoogstwaarschijnlijk niet levend in Indië aangekomen, of snel daar overleden, net als commandeur Schram. Zijn weduwe vraagt een weduwenpensioen aan maar krijgt eenmalig 25 karolis gulden van de Classis en deze verwijst haar naar de VOC met een aanbeveling.

Daniels vrouw, Clara Theophilus woont in deze tijd waarschijnlijk bij haar familie in Enkhuizen. Op 20 februari 1630 tekent notaris Jan van Conincxvelt een attestatie waarin hij zijn zoon Abramham autoriseert "omme met de weduwe van mijn overleden zoon Daniel van Conincxvelt t'accorderen tot deszelves kinderen bewijs ofte vaderlijke erfenisse mits datse gehouden sal wesen die selve haere kindren te voeden en onderhouden, drinken, cleden ende voeden (...) haere stand ende vermogen gelijk een deuchdelijcken ende geschickte moeder behoort te doen (...)". Ze vertrekt op 24 juli 1636 als lidmaat van de kerk aldaar naar Heusden. Op dat moment heerst de pest in Enkhuizen.... en in Heusden. Het is de vraag of ze daadwerkelijk is gegaan.

Op 5-12-1636 maakt namelijk Melger (Melchior) Danielsz van Conincxvelt, Onderchirurgijn voor de VOC, afvarende met het jacht (...), een testament ten gunste van zijn broer Samuel Danielsz van Conincxvelt en als die eerder komt te overlijden en zijn eventuele kinderen ten gunste van Jantjen Theophilus, zijn moeij en eventueel aan zijn tante Sara Jansz Conincxvelt. Zijn moeder noemt hij niet. Sara komt hierna nog regelmatig voor als ze haar eigen testament maakt of aanpast of een attestatie ondertekent. Zij is stadsvroedvrouw van Enkhuizen, woont in de Torenstraat, en is getrouwd met Lucas Freeks Noorman. Een andere zuster van Daniel, die ook een enkele keer wordt genoemd heet Abigail en is ook vroedvrouw. Broer Abraham is op 15-4-1629 in Enkhuizen getrouwd met Susanna Isaacks van Nievelt en komt (evenals zijn nageslacht) de komende jaren veelvuldig voor in de notariële archieven van Enkhuizen, eerst als schrijver, later als schilder. Het valt op dat vader Jan door Abraham noch door Daniel vermoemd lijkt te zijn.

Ook zoon Samuel Danielsz Conincxvelt vertrekt op 10 januari 1642 uit Enkhuizen naar... Oost Indië. Maar hij zal teruggekomen zijn, want zijn tante Sara, de vroedvrouw, testateert in 1647 150 gulden aan Samuel Daniels, haar broeders zoon.²²¹

Met een predikant Christiaan van Conincxvelt, die zich op 17-11-1659 te Amsterdam als proponent aanbiedt voor de Indische dienst en rond 1662 een reis maakt naar West Indië, heb ik geen verband kunnen aantonen.²²²

²²¹ Alle notariële gegevens West Fries Archief (met behulp van de index in het NHA-Kleine Houtstraat).

²²² Den 14 October 1662 kwam op Curacao ds. Christiaan Coningsvelt. Hij was 5 October 1660 naar Kajana N. Nederland gezonden, en wilde nu naar 't vaderland terug, door de Comp. gelicenceerd, doch was bang voor de koude en bleef nog op Curacao. Hij deed ds. Beaumont ijselijke verhalen over het ongebonden leven der kolonisten tot merklijken aanstoont aan Jood en heiden, terwijl er geen predikanten waren. In maart vertrok hij met het scheepje De Moor. Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634-1934

En verder op Texel

Vanaf 1626 wordt Texel minder vaak genoemd in de notulen van de Classis. Hier zien we een oproep aan de wereldlijke macht om de vijanden van de religie te bestrijden, de plaatstelijke kwestie over de verzoening met Jan Jansz en de wens van De Koog om een eigen predikant te bekomen.

Opt voorstel van de broederen de predikanten van Texel hoe men best sal stuijten ende weeren de notoire pauselicke²²³ stoutigheijt aldaer in de eijlande door de coenheijt van een paep ende sijner aenhangers dagelijcx vermeerderende tot groot nadeel van de religie ende perijckel van de eijlande voorsz is geresolveert dat wt name des Classis noch mael ernstelijck aen de E Magistraeten van Texel hierover sal werden geschreven ende hare E versocht hierinne conform de placcaten van de H Staten met haere voorsichticheijt te willen voorsien, of daer anders bij verder insluijpinge de Classis t'selve elders genootsaect soude sijn te remonstreren.

Op het tweede voorstel D Abeli nopende de sake van Jan Jansz Wollewever hier vooren den 11 aprilis breeder geroert, is goet gevonden om beijden partijen te schrijven ende haer te disponeren tot vrede ende gebruijcksaem te maken ten eijnde door de dienaeren van Texel in naeme des Classis in desen besoignerende²²⁴ de gewenschte vrede ende eenighijt mochte werden getroffen. HCA 8 september 1626 (14398).

Coogh

Inde sake van de Coogh op den eijlande van Texel, om gescheijden te werden van die van den Burgh, sal die van de Coogh Classicale Attestatie ende recommendatie aende E.H. Gecommitteerder Raden vergunt werden ende D Abels genomineert uijt last des Classis dese sake te vervolgen nevens D Andream bij de kercke hier toe versocht. HCA 8 september 1626 (14398).

Een lidmaet in Texel

Op het voorstel D Abeli uijt name van de kerkenraet of niet een lidtmaet voor jaren en dagen sijnde gesuspendeert, in openbare sonden continuerende, ende nu eijndelijck met bedecte naemen voorgesteld, of hij niet soude mogen volgens d'ordre der kercken ende trappen der disciplijne voor de tweede reijse met openbare voorstellinghe en uijtdruckinge sijns naemens der gemeijnte desnoot sijnde, voorgedragen te werden.

Is geresolveert dat de kerkenraet van Texel hebbende haer selve hier ingequeten sal mogen den selven met openen name voorstellen. HCA 8 september 1626 (14398/99).

Het met naam voorstellen hebben we eerder meegemaakt in het conflict tussen Aris Goossensz en Abel Rutgersz. Abel is wel een heel stuk voorzichtiger geworden en vraagt voor alle zekerheid maar of de tweede trap der discipline moet worden toegepast.

Op 18 januari 1627 is Abel Rutgersz getuige bij het testament van Andreas Magnus uit Den Hoorn die ziekelijk te bedde ligt.

Een ongebruikelijk verzoeningsritueel

De vergadering van augustus 1627 heeft opnieuw Texels nieuws. De problemen met Jan Jansz Wolleweever zijn op een wat ongewone manier opgelost door een kan bier met elkaar te drinken. Dat was niet de juiste methode, ondanks de gewaardeerde moeite. Ze moeten het nog eens overdoen.

Jan Jansz van Texel

Sijn gelesene sekere missijven van de Broederen des eijlants van Texel, inhoudende een verhael van haere besoigne ende goet devoir nopende de differentie ende oneenicheijt (14841) tusschen Jan Jansz Wolleweever ende Pieter Jansz mitsgaders t'effect van dien, niet uijtgevallen conform hare goede meeninge, namelick dat na voorgaende submissie bij d'selve personen als partijen, ende de Broederen voorsz de predikanten van Texel, met hare geassocieerde, sijlieden evenwel hare belofte niet nagekomen sijn, maer in plaets van dien, de reconciliatie bij de broederen beraemt, hebbende voor nul geacht met

²²³ Pauselicke stoutigheijt = katholieke vermetelheid. Van der Kooi schrijft over deze periode in HVT 85 en HVT 104.

²²⁴ Besoignerende = bezorgende.

malcanderen door t'toedrincken van een kanne biers sijn verdragen waer inne als in een sake van gewichte de predikanten voorsz versoucken een goeden en saften²²⁵ raet, daerdoor de persoonen als lidmaten mochen weder gewonnen, ende t'behoorlijk respect des Classis ende der predicanten aldaer mochte onderhouden worden. De vergaderinge des Classis na onderling debat ende naerder openinge door D. Backerum hier over gedaen, heeft aen dien sijde haer vergenoucht in de besoigne van de Broederen in desen, aen d'ander sijde haer bedrouft over d'onbedachte ende lichtvaerdige veranderinge van sulcke lidmaten, ende voor een expedient in desen gesien ende geoordeelt, dat na approbatie ende bedanckinge van de besoigne voorsz int' wechnemen van de opgeresen swaricheijt sal geschreven werden aen de predikanten aldaer ende getoont t' misgenougen des Classis over hare veranderlickheijt ende maniere van reconciliatie, daer op naerder volgens ordre en disciplijne der kercken, wel diende gelet, dan noch om eenige schriftelijke consideratien, ende om haeren harten hardicheijt wille, sal alleen dese faute schriftelijk wt naeme des Classis, door den mont van de predikanten aldaer hunlieden voorgehouden, ende sijlieden tot een redelijcke schultbekenninge hierover voor de predicanten vermaent werden. Ende t'selve gedaen sijnde sullen d'selve lidmaten wederom in de naeme des Heeren aengenomen ende t'selve de gemeijnte bekent gemaect werden op t' gevouchlickste ende stichtelickste. HCA 3 augustus 1627 (14841/14842).

Abels schulden blijven hem achtervolgen

Abeli schulden

Is ingestaen Albertus Johannis predikant tot Berckhout ende vertoont uijtten name van sijnen soon, hoe dat D. Abelus, sijnde aen den voorseijden soon een merckelijcke somme van penningen ten aftenen,²²⁶ hem tot noch toe niets hier op heeft betaelt, versoeckende ordre bij den Classem op sijn betalinge te mogen gestelt werden.

Ende sijnde bij dese occasie door Adrianum Snellium gestelde mede curatorem gemoveert dat anders crediteuren t'selve versoecken, is goet gevonden aen die van Warmenhuijsen conform t' accoort met haer voor desen anno 1624 (den 4den Julij) ingegaen, te schrijven, ende reckeninge, bewijs en reliqua van haer t'eijsschen, ende voorts te laten doen nae behooren. HCA 3 augustus 1627 (14842/43).

En sijn daer nae geresumeert d'acten van de voorgaende Classe, is bij D. Praesiden verclaert, aengaende de sake van reconciliatie tusschen de Broederen van Texel, gelijk mede aengaende de reckeninghe van de schulden Abeli ende betalinghe der selver, dije gevallen sijn tot Warmenhuijsen, geschreven te hebben.

Daarop d'ouderlijng Pieter Jansz verclaert heeft, dat alrede bij d'kerckmeesteren op deesen is geleten,²²⁷ en dat met de eerste gelegentheijt, sij haer sullen vervougen bij de Curatoris over de saecken Abeli, om finalijc met hem daerin t'handelen. HCA 14 september 1627 (14844).

Gemengde berichten

Jan Jansz van Texel

D. Abelis heeft de vergaderinge aengedient dat Jan Jansz ende Pieter Jansz haer met de resolutie des Classis voor deesen over deese saecke genomen, geensins en laten vergenoegen. Maar hogelick beclaeghen dat se niet alvooren gehoort en sijn.

De vergadering vint geraden dat de novo haer sal aengeschreven werden sij vermaent de resolutie der Classis nae te komen of in weijgeringe van dien voor den Classem eerstdaeghs te compareeren ende redenen daervan te geven. HCA 2 mei 1628 (14402).

Stouticheijt der papisten

Versocht wijders D. Abels oock advijs des Classis tegen de groote stouticheijt der papisten, die dagelijc aanwassende is gelijk oock op veel ander plaetsen bevonden wert; is bij de vergaderinge voor raetsaem ingesien dat de broederen van Texel geassisteert met eenige gedeputeerde of anders eenen missieve uiten naeme deser vergaderinge tot E heeren gecommiteerde raden tot Hoorn sullen sich remonstreeren, ende is de vergaderinge naer gedane dancksegginge gescheijden. HCA 2 mei 1628 (15318).

²²⁵ Saften = zachte.

²²⁶ Ten aftenen = ten achter.

²²⁷ Geleten = gelet.

Personen op Texel

Belangende de saecke van Texel roerende eenige personen daer van hier vooren is geroert heeft D Larinckhouckius verclaert dat hij volgens sijnen laste heeft aen de selve voors[chreven] Classis geschreeven. HCA 6 juni 1628 (14403).

Paep op Texel

De saecke, belangende de paep ende de papisten op Texel geen openinghe gedaen zijnde, blijft tot naerder openinghe. HCA 6 juni 1628 (14403).

De Koog wil ook een predikant

De Koog wil een eigen predikant, maar betaalt nog een jaarlijks bedrag aan De Waal en ook Abel Rutgersz zucht onder zijn schulden. Dominee Backer van De Waal en Oosterend vertrekt na een vijftal jaren naar een rijke gemeente. Hij heeft ook wel iets te mopperen over betalingen.

De saecke van de Coogh op Texel

D Abelis Rutgeri heeft de vergaderinghe voorgesteld ten eersten alsoo die van de Coogh voor desen bij de Classis is toegestaan indien genochsame middelen gevonden mochten sijn; oft oock nodich sal zijn in desen de E Heeren gecommiteerde Raden voorders te moijen om de beroepinghe van een predicant aldaer? Wert van de vergaderinghe verstaen (blijkende datter genochsame middelen daer toe nodich sijn) datse nae ordre der kercke sullen mogen treden tot beroepingh van een predicant.

Voor het 2de off de vergaderinghe gelieve voor haer uijt te sien nae een bequaem persoon om derwaerts te senden om sijne gaven de gemeijnte voor te dragen en met genoeg der selver tot den dienst aldaer te worden ingestelt. De vergaderinghe op dit alles lettende in de vrese des Heeren heeft daertoe genomineert D Petrus t' Zeraeskerck²²⁸ om met den eersten derwaerts gesonden te worden, ende des selven de gemeijnte in de Coogh welgevallende bij de gedeputeerde op de wintervergaderinghe voorders gedaen te worden als nae ordre der kercken. HCA 16 oktober 1629 (14848/14849).

Coogh

Aengaende de saecke van de Coogh op Texel is door missive de vergaderinghe van D. Abelo bekent gemaect het quaet succes van het beroepen eene predicants aldaer. De vergaderinghe vint goet datmen D. Abelum sal aenporren tot vervorderinghe van de saecke ende daer nae gedaen te worden naer behooren. HCA 21 november 1629 (14850).

Coogh in Texel

Is voorgelesen seeckere missive van D. Abelo nopende de saecke van den Coogh op Texel, vervatende dat de saecke van de beroepinghe van een predicants in goede terminis nu stont, sulckx dat de kerckmeesters aldaer presenteren 500 gulden jaerlijckx te geven souden conform de voornt missive, versoekende dat met den eersten derwaerts 2 broederen mochten werden gesonden om de saecken ten besten de dirigeren, ende met eenen het boeck met sich nemen om eenige schoolmeesteren de schoolordre te doen onderteijckenen.²²⁹

De vergaderinghe hier op lettende heeft goet gevonden derwaerts te committeerden D Praeside en D Picardum om met den eersten derwaerts te trecken met last om nomino Classis aengaende de beroepinghe van een predicant alles te verrichten tgeen sij sullen naer bevindt van saecken nodich te vinden. HCA 27 december 1629 (14851).

Naer gedane gebeden en resumptie van de voorgaende Acten, is van de Broederen die gecommitteert sijn geweest inde saecke van de Coogh, hebben rapport gedaen van hare besoignie nopende de beroepinghe eenes predicants aldaer. Dat naer lange onderhandelinghe aldaer tusschen beijden voorgevallen bij de kerckmeesteren van de Coogh is toegestaan een predicant te beroepen, welverstaende ingevalle sij souden

²²⁸ Zeraeskerck = Serooskerken.

²²⁹ In het boekje van de schoolmeesters staan nu de namen van Jan Abelsz, schoolmeester aan De Waal en Cornelis Aryssoon, schoolmeester aan Den Burg. Beiden zijn zonen van dominees.

coomen ontlastet worden, van de twee hondert gulden die sij jaerlijckx moeten wtkeeren aen de kercke van de Wael.²³⁰

Commissie aen de E. gecomiteerde Raden van de Coogh

Ende alsoo ondertusschen aen de vergaderinghe is geschreeven van de E Heeren gecomiteerde Raden dat de vergaderinghe niet en gelieve voort tegaen met de saecke van de Coogh sonder altooren het selve met hare E te communiceren. Is van D. Praeside voorgesteld oft niet geraden en ware (alsoo de saecke aldaer op een goeden voet stondt) de selve te communiceren met de E Heren gecomiteerde Raden met last om (ist mogelijk) de saecke van de kercke tot een gewenste eijnde te brengen ende sijn daartoe genomineert D Praeses en D Gualtherus welcke met eenen gelastet sijn de continuatie te bevorderen van het tractament eenes proponents bij hare E. Mog. provisionelijcken toegestaen ten dienste van de kercke van Heijloo. (...) HCA 13 februari 1630 (14852).

De Cooge

Dn Snellius ende Dn Gualtherus, gecomiteert naer de E. Heeren Gecommitteerden, in de sake van de Cooge hebben rappoort gedaen dattse well bij ordr in de vergaderinge der E. Gecommitteerden Raeden nijt geweest waren, maer datt daer bij eenige leeden int particulier uit die vergaderinge der E. Gecommitt. geraden was die sake soo lange te laten berusten datt bij haere E. eenen rentmeester opt Eijlandt van Tessel gestellet was gelijk hett selve bij haere E. geordonneert is; omme alsoo daarnaer over te slaen, offer eenige middelen souden mogen overschieten tott betalinge van een predicant in de Cooge.

De vergaderinge voorgesteld offer jet naerders in deese saecke te handelen was, is bevonden nijt meer voor deese tijt in hooftsake te konen verhandelt worden, ende datmen over deselve soude moten supersudeeren. HCA 9 april 1630 (14855).

De Cooge

Ondertussen is van die E. vergaderinge voor goedt angesien datt Dn. Praeses schrijve an Dn. Magnum, ende Dn Backerum naer den Eijlande van Texel, dat se beijden haer uiterste devvoir ende naerstigheijdt bij de gedeputeerden der H. Gecommitteerde Raden vant Noorderquaerteer (soo wanneer dieselve int voorsz. Eijlandt souden mogen comen) wilden doen, omme haere E. induceeren tottet handhaeven ende bevorderen der sake van die Cooge, ten einde dieselve eenen eijgenen Predicant moghten verkrijgen, ende tott haer lang gewunschede oogmerck coomen. HCA 10 april 1630 (14856).

Backer wordt beroepen

Beroepinghe der broederen van Oudtcarpsel op den persoon D. Backeri

Sijn binnen gestaen eenige broederen van Langedijcken representerende de gemeente van Oudt Carpsel ende Noordt Scherwoude, ende hebben voorgesteld also sijn van haeren getrouwen predicant Cornelis Albertsz vermits sijn ouderdom waeren verstreecken haere eendrachtige begeerte te wesen dat D. Joannes Cornelij Backerus, tegenwoordich predicant op de Wael ende Ooster-eijnde, op den eijlande van Texel, van sijn gemeente aldaer ontslagen sijnde haer ende haeren Gemeijnte tot haeren wettelijcken ende ordinaren dienaer mochte toegevoeght worden, tot sulcken eijnde exhiberende haere beroepinghe op D. Backerum voorsz gedaen, ende dat in debita forma, ende becleedt met verscheidene redenen, als de grootheijt haerder E gemeijnte, de swaricheijt om met approbatie van haere E. Heere een ander te beroepen etc.

Is goedt gevonden D. Backerum hier op te hooren, welcke geantwoordt heeft de geseijde beroepinghe voor goddelijc te erkennen ende tot sijn dimissie te inclineren, versoeckende over sulcx seer demoedelijc van de E. Broederen des Classis dat hij van sijn gemeente op Texel ontslagen ende den gemeente op Langendijck toegevoeght mach worden, gemerckt hij van een gemeijnte ende plaetse, die ten aensien van getal cleijn ende gehoor weijnich is, tot een seer groot gemeente soude verplaest worden, verswijgende noch verscheidene andere redenen, die hij desnoodts sijnde bereijdt is den E. Classi te openbaeren.

Sijn hier op binnen geroepen twee ouderlingen uijt den naem van de gemeente van de Weel ende Ooster-eijnde, comparerende, vergeselschap met seeckere missive waer in om D. Backerum te houden versocht ende gearbeijdt wordt, mits belofte dat haere heeren magistraten tot beter orders om D. Backerum nopende sijn tractament genoech te doen sullen aenhouden, sulx dat D. Backer sich in het toecomende over quade betalinge niet sal hebben te beclagen.

²³⁰ Als het hier om rente gaat moet er sprake zijn van een aanzienlijke hoofdsom. Rente was meestal 5%.

Versochten mede dat de resolutie des Classis, aengaende de voorsz beroeping D. Backeri tot de naest-comende Classicale vergaderinge mochte opgeschort worden, waer op die broederen van Langedijck, beneffens D. Backerum gehoort sijnde, is van de E. Classe verstaen sulcken versoeck haer luijden te ontseggen, ende na den middagh tot de resolutie te treden, dewijle haer luijden tijts genoeg was gegunt om haer met redenen die tot D. Backeri detentie souden mogen dienen, te voorsien. (...)

(voortzetting na de middag)

Nae aenroeping van Godts H. naeme is van de D. Praeside ommegevraeght, of men terstont tot uitspraeck aengaende de beroeping D. Backeri sal comen, dan ofmen al vooren de broederen van Texel noch eens sal hooren?

Is geresolveert van de broederen voorsz noch eens te hooren, die welcke also sij gehoordt sijnde niet meer en hadden tot haer voordel in te brenghen, is bij den E. Classem verstaen (na dat de redenen van die Broederen van Texel ende Lange-dijck wel ingesien ende overwogen waeren) dat D. Backerus met de eerste gelegentheijt verplaets ende de gemeijnte van Oudt Carspel etc. toegevoeght sal worden. Ende sijn die broederen van Texel vermaent, om in't beroepen van een ander predicant, niet bij de handt te nemen sonder de goeden raedt ende het voor-weeten des Classis. HCA 4 februari 1631 (14857/14858/14859).

Sevenhijsen gaet na Texel om aldear op de Wael sijn gaven te doen hooren

D. Somerus heeft mede uijt begeerte van de broederen van de Wael versocht ordere ende sorge op haere bedieninge, ende is op haer begeerte en des Classis versoeck derwaerts gesonden. D. Sevenhuijsen dewelcke aldaer op sondach aencomende den dienst sal waernemen, ten overstaen van D. Abelo ende D. Magno, welcke beijde belast worden, om sijn beroep aldaer so vele als doenelijc is te vorderen. HCA 4 februari 1631 (14860).

De schulden van Abel Rutgersz, een boekje van de predikant van Den Hoorn en andere zaken

Schulden van D. Abelo

Is geresolveert dat so aen Abelum, als aen den kerckmeesteren van Warmen-huijsen sal worden geschreeven, om te weten de staet van sijne schulden, ende tgene gedaen is tot betalinge van dien, volgens het acort bij den Classem daervan beraemt. HCA 4 februari 1631 (14860).

D. Magnus versoeckt revisie van secker tractaetgen ende wordt ontseijt

Dominus Magnus gestelt hebbende seker theologisch tractaetgen, versocht om het selvige nae revisie des Classis, te mogen uijt-geven, en is hem (na dancksegginge van sijn neerstichijt) om redenen beleefdelijc afgeslagen, te meer also D. Austro Sijlvio, praedicant in t Classe van Enchuijsen uijt den naem van de kercken in t gemeijn, is opgeleijt om de Mennonisten te weder-leggen. HCA 4 februari 1631 (14860).

Op 22 mei 1631 doet D Sevenhuijsen examen (15321). Hij wordt predikant in De Waal/Oosterend.

De naeste Classis sal worden gehouden den 14 junij en sullen de Broedren des kerkenraads van de Wael ende Oostereijnde tijdelijc daer van worden verwitticht om te aenhoren de propositie van Do Seven-huijsen en daernaer voor het peremtoire examen. (...)

T examen geeijndicht sijnde is hijervoren gebracht van D. Praeside het oordeel, soo de gedeputeerde der kercke van de Wael ende Oosterende, als mede des D. Gedeputeerden des Synodi ende gemeijne leeden des Classis ende is eenparichlick van alle de leeden der vergaderijng te kennen gegeeven, een vollommen goet contentement in sijn antwoorden op de voorgestelde vragen, over sulcx wenschen hem in den tegentwoordigen dienst dije de Heere hem heeft toegebracht, den rijcken seegen ende genade des Heeren, tot eere van Godes H. name ende tot stichtijng van sijn kercke ende gemeijnte.

Is mede ordre gestelt op sijn voorstel ende bevestijng als volcht, de voorstellijng ende bevestijng sal geschieden door de broederen van Texel, dije de eerste voorstel doen sullen, toecomende sondach, ende navolgens de 2e ende daarna de bevestijng na gewoone ordre.

HCA 17 juni 1631 (14861).

Dominus Abelus, in de saecke sijner schulden, versoeckt aenden Classe, de behulpelicke hant, om bij den E Raden van Staten tot Hoorn, te versoecken jaerlicksche 100 gl, tot verbeeterijng van sijn tractament, op dat hij dies te bequamer de voorgaende schulden soude mogen affdoen. De Classis heeft aengenomen hem door behoorlicke weegen de saecke soo veel mogelijc is, te vervorderen, daertoe de Classis heeft

genomineert Dominum Praesiden met Dominum Snellius, om de saecke voortestellen daert behoort. HCA 17 juni 1631 (14861).

Ongetrouwt lidtmaet

Dominus Abelus heeft mede voorgesteld, van een seeckere vrouw, de welke lidtmaet van de gemeijnte 3 jaren geweest is, ende is, over ontrent een jaer bekend geworden, dat se inden houwelicken staet niet sij met haren man bevesticht, vraget over sulcx raet, hoe hij in deesen hem neevens haer sal dragen.

Wert geantwoort het naeste ende bequamste middel te weesen, dat de kercke, haer wijse, tot de polijttij opdat se met haerlieden vereenicht ende door hare hulpe inden houwelicken staet bevesticht worde. HCA 17 juni 1631 (14862).

Tractament Dominee Abeli

Dominus Preses Snellius en D. Somerus hebben rappoort gedaen van haere verrichtinge, gedaen aen den E Heer President Niewburg nopende het versouck Dn. Abeli, versouckende vermeerderinge sijnes tractaments tott voldoeninge sijner schulden: naemlick, datter sall bij haere Mog. gestellet worden enen ordinarisen Rentmeester der kercken en derselven goederen, en datt alsdan gelettet worden, particuleerlick op die sake van die kercken int Texel, en opt gedaene versouck voorsz D. Abeli. HCA 22 juli 1631 (14863).

3 oktober 1634 is er nieuws over Seveenhuijsen die al snel beroepen wordt door Benningbroeck, tot verdriet van de gemeente van De Wael en Ooster-Einde. (15322) Abel Rutgersz moet maar waarnemen (15325). Er zijn nog maar weinig aantekeningen in de handelingen der Hervormde Classis van Alkmaar. In 1636 zijn er nieuwe berichten.

Verclaringhe van Jan Jansz op Texel

Naer aenro[e]pinghe van den name des Heeren is de vergaderinghe voorgelesen sekere missive van die van Texel in welke zij de selve bekend maken de verclaringhe van Jan Jansz genomen wt het kerckenboeck van den Burg in Texel van dato den xiiij Januarij 1635 luidende aldus.

Ick segge ende verclare bij den Eedt die ick dese kercke hebbe gedaen, dat ick de penninghen in questie in alles Leenardt Claesz Velthoen hebbe voldaan ende betaelt, en eerder meerder dan minder.

De vergaderinghe bevindende dat Jan Jansz hem selven voor den classe niet liet vinden heeft goet gevonden die sake daer bij te laten berusten tot naerder instantie van d'een off d'ander zijde. HCA 9 Januarij 1636 (15326).

Twée tegelijk overleden predikanten

Er zijn ook droevige ontwikkelingen. De predikanten van Den Burg en De Koog zijn beiden plotseling overleden. Cossius en Breen gaan waarnemen. Zij spelen daarna weer een rol.

Vacerende kercken op Texel

D. Magnus geassisteert met eenige Broederen van Texel heeft, na aenroepinghe van den naeme des heeren de vergaderinge bekend gemaect, dat het onsen Almachtigen Godt belieft heeft uijt dit leven in de hemelsche vreijchde te transporteren twe van onse Broederen de predikanten aldaer n. D. Abelem ende D. Seroos-kerkium. Ende also D. Abel een weduwe met eenige schulden heeft nagelaten, versoecken die voorgemelde Broederen dat den kerckendienst op de Burcht van den E. Classe ten behoeve van de weduwe mach waergenomen, ende D. Seroos-kerck met sijn huijsvrouwe ende alle hare kinderen op een na overleden sijnde, dat die van de Cooch oock mogen versorcht worden, ende met den eersten na een goet predikant mogen uijtsien. Waer op de vergaderinge heeft geresolveert, sorsche dragende voor de vacerende kercken op Texel ende D. Abelis-saligers weduwe, dat den dienst in de kercke van de Burcht voor de middach, ende in de kercke van de Cooch na de middagh sal waergenomen worden als volgt

Op den 2 Novembr van D. Simone van Breen

9. Novembr van D Cossio S.S.F Candidatis

16 Novem. Van D. Nicolao Johannis op Huijsduijnen

23 Novembr. Van D. Adrea Magno op den Hoorn

30 Novembr. Van D. Hermanno Lindano op Wieringen predikanten

HCA 21 oktober 1636 (15327/28).

Cooch ende Burcht beroept Coss.

Andreas Magnus ende eenige andere gecommiteerde Broederen hebben de vergaderinge voorgesteld, dat die van den Burcht ende de Cooch elck bijzondere beroepinghe hebben ingestelt op D. Cossium, doch de Magistraet hebbende nochtans geen fundamentele redenen weijgert te approberen, als in haere gesondene missive aen den E. Classe breder is blijkende. HCA 10 december 1636 (15329/30).

Verklaringe D. Cossij

D Cossius hier op gehoort sijnde en verklaert hebbende sich met Godt in dese hoochwertige saecke beraden te hebben, geneegen te sijn in sijn herte tot de gemeijnte van den Burcht, oordeelt de E Classis dat de selve beroepinghe van D. Cossio behoort aengenomen te worden.

Magistraet op Texel beantwoort

De redenen van des Magistraets weijgeringe sullen door een missive wederleijt worden.

Examen Caudit. Cooch versoect.

Tot het examen D. Cossij is gestelt D. Nionradius, mitsgaders oock tot het examen D. Simonis van Breen indien de beroepinghe op sijn persoon succedeert, gelijk nu alrede die van de Cooch versteecken sijnde van D Cassio versoecken op D. Simonem van Breen haere beroep te stellen, ende de E Gedeputeerde des Classis hen tselve consenteren. HCA 10 december 1636 (15329/30).

De Broederen op Texel versocht hebbende orders op de bedieninge van haere vacerende kercken, ordonneert de E vergaderinge den predikanten op Texel, ende op Huijsduijnen bij gebeurte om de veerthien dagen voor de middage op de Burcht ende na de middach in de Cooch te prediken.

D. Ant. Cloppenburch op den 21 December 1636

D. Andr. Magnus op den 4 Januarij 1637

Claes Jansz van Huijsduijnen op den 18 Januarij

HCA 10 december 1636 (15331).

Is van D Praeside de E vergaderinge bekend gemaect dat die E Magistraet van Burch ende Coogh op Texel hare approbatien op de beroepinghe D Cossij ende Simonis Brenij respectie in debita forma hebben overgesonden ende dat diensvolgens elcx hare texten voorgescheven ende tijt van het examen was bekend gemaect, namentlijck den 28e Januarij waer van den E. E. Broederen des Classis neffens D. Deputatis Pippius tijdelijcken sullen verwittigt worden.

()

D Cossio is de text uijt Joh. 1 vers 14 ende D Brunio de text uijt 1 Tim. 3 vers 16 voor het examen te verklaren, opgeleijt. HCA 7 januari 1637 (15332/33).

Een flink aantal berichten in januari 1637.

Approbatie van de beroepinghe Cossij ende Brenij

Na aenroepinghe van den naeme des heeren R. D. Praeses de E vergaderinge gewillekomt en van wegen haer overkomste in dese ongelegen tijdt bedanckt hebbende, heeft de selve bekend gemaect dat de Magistraet van Texel eerst geweijgert hebbende de gedane beroepinghe op D Cossium te approberen, nu tot approbatie door de missive nomine Classis aen haere EE gesonden was gedisponeert, ende nu alrede schriftelijcke approbatie onder de beroepinghe so op D. Cossium van den gemeijnte op de Burcht als op D Simonem van Breen van de kercke in de Cooch gedaen hadde gestelt, welcke beide de E vergaderinge voorgelesen sijnde, en deselve op de formaliteijten der selver gelet hebbende heeft die geapprobeert.

HCA 28 januari 1637 (15334/35)

Versoeck om examen te hooren

Twee proponenten ende de oom D Cossij buitjen sijnde en instantelijck versoeckende om binnen te mogen staen ende te doene propositien en het aenstaende examen te mogen aenhooren is het selve van de E vergaderinge deselve geconsenteert met voorweten D D Candidatorum.

Candid. Proponeren

D. van Breen de propositie over 1. Tim 3 vers 16 en D Cossius over Johan. 1 vers 14 het woort is vleesch geworden haer lieden bij de E wintervergaderinge gelast geleijt gedaen hebbende, heeft de E classis tot dese sake extraordinaris verschenen ten eijnde sodanig contentement daer in geschept dat se gantsch raetsaem heeft gevonden na de middag tot het examen te treden.

HCA 28 januari 1637 (15334/35).

De pest waarde rond

En een verhaal waaruit de toedracht duidelijk wordt. De eerder overleden predikanten zijn gesneuveld door de pest. Interessant is dat hier gesproken wordt over De Schil. Pas in 1650 krijgt Oudeschild zijn eigen kerk en predikant. Hier blijkt dat Abel Rutgersz de gelovigen bediende.

Weduwe D Abelis

D Magnus heeft ten versoecke van de weduwe van sal. D Abel versocht dat de E Classis believe te arbeijden om de Broederen van den Burcht te disponeren tot betalinge van hare schulden aengesien haer salige man getrouwelijck sorge heeft gedragen voor de gemeijnte op den Burcht ende den Schil, selfs in pestilentielle tijden sijn leven niet dierbaer achtende gelijk hij ook selve door de peste, alhoewel niet sonder Godts bestieringe, uijt desen leven is wech geruckt. De E Classis van Alcmaer alrede seeckere kennis hebbende dat de E Heeren Gecommitteerde Raden ten eijnde voorschreven de weduwe hebben vereert de somma van hondert daelders, daer bij oock den kerckmeester van op den Burcht geauthoriseert daer toe op te brengen drij hondert guldens in ses termijnen Jaerlijcks vijftig guldens, heeft den tegenwoordigen Broederen van den Burcht in dese vergaderinge gecommiteert, ernstelijck belast hiertoe bij den haren haer devoijr²³¹ te doen, twelcke sijlieden oock sinceerlijck hebben beloofd te sullen doen.

HCA 28 januari 1637 (15336).

Examen Cossij en Brenij

Na aenroepinge van den naeme des heeren sijn ingeroepen de Candidati D Cossius en D Brenius welcke vermaendt sijnde, om op de vragen welcke haer souden voorgesteld worden, in de vreesse des heeren oprechtelijck en met goeden conscientie te antwoorden van D Praeside heeft D Nienrodius²³² voor desen tot examiner gestelt sijnde het examen aengevangen, en na de gelegentheijt des tijts geeijndigt in twelcke DD Candidati int antwoorden op de voornaemste vraeghstucken in de Christelijcke Religie haer also hebben gequeten, dat de E Classis geen swaricheijt en heeft gemaect om in het goede aengevangen werck voort te varen en is D. Examiner voor sijne gedane moeijte van D Praeside uijt den naeme van de vergaderinge bedanckt.

D D Candidati onderteijckent hebbende het synodale formulier van getrouwichijt ende eenighijt sijn nevens de Broederen van Texel op den Burcht en in de Cooch vermaent tot haren schuldigen plicht ende is haerlieden aen weder sijden den rijcken segen des heeren van den E classe toegewensch.

Confirmatie

De voorstellingen van de bevestiginge D Cossij sal op behoorlijcke tijdt geschieden door D Magnum ende D Brenij sake sal insgelijcks door des heeren genade ten eijnde gebracht worden door D Cloppenburgium. HCA 28 januari 1637 (15337).

In 1638 is er sprake van kamerhuur voor Maartje Jansdr, wed van Rutgher Abelsz Den Burg. Rutger is dan en wellicht al in 1636 overleden.

In elk geval in 1636 overleden is Reijnu, de zuster van Abel, want haar man, Sijbrandt Albertsz Cort hertrouwt als weduwnaar op 1-6-1636 in Hoorn met Jacomijntjen Braems j.d. uit Alkmaar.

Dochter Lijsbet Abels trouwt in Den Burg op 29-9-1658 met Jan Pietersz. En een Jannetje Abels trouwt in Den Burg op 28-1-1657 met Dirk Adriaans Kuiper.

In 1647 is sprake van akte van verhuur door de kerkmeesters aan Den Burg/kerk Ned.Herv.Kerkelijck betreffende Lintgen Olifiers, weduwe van (predikant) Abel Rutgersz (Meytz), van een kamer (Armenkamer) gelegen in de

²³¹ Devoijr = plicht.

²³² Nienrodius = Van Nienrode.

Weverstraat ten oosten van het "kerckehuys" en ten westen van het huis van capitein Schrevels, tegen 25 gulden 's jaars levenslang.²³³

De naam Abel zien we ook rond 1700 nog regelmatig in de trouw en doopboeken. Het is niet duidelijk of dit afstammelingen zijn. Een Aegje Abels trouwt in 1690 met Rijer Rijckels en wordt stammoeder van een familie Smit.²³⁴ Dit is een katholiek huwelijk. Aegje is een dochter van Abel Sytsz en Neel Cornelis en gereformeerd gedoopt te Oosterend op 25-12-1671.

²³³ De kamerverhuur uit Ned.Herv.Kerkelijk archief/blz. 62, ook in Klaassen en Klaasen. De overige gegevens uit de verschillende DTB's.

²³⁴ Texelse Geslachten, Dijt.

Adriaan Gerrebrants Blanckenburch

Notaris Adriaan gebruikt soms de achternaam (van) Blanckenburch.

In 1637 kwam in de Amsterdamse admiraliteit een brief ter sprake van de Texelse gemeentesecretaris Adriaen Gerbrantszoon, door Van Neck van Texel verzonden met het verzoek de regeerders en weesmeesters te willen ondersteunen in een request aan de Staten, "om te mogen opmaken zeker pad waarlangs het water van de put wordt gehaald". Inderdaad hebben de Raden toen hun steun verleend, het verzoek werd ingewilligd en zij kregen het recht van ieder okshoofd water een klein bedrag ten behoeve van de wezen te heffen.

Uit het vorenstaande valt op te maken dat in 1637 aan de voet van de Hoge Berg een waterput was. Een daar gebouwd huis werd "het huis aan de put" genoemd, dat later de naam "Brakenstein" zou krijgen. Het feit dat in 1639 een Texelse keur van kracht werd met het verbod paarden op het Schilpad te laten lopen, bewijst dat dit pad met schelpen was verhard en regelmatig werd gebruikt. Het liep langs de Schilsloot waardoor met pramen de watervaten werden vervoerd.

Cornelis van Neck

Schout Cornelis van Neck, geboren, 1587, commies in Indië, die op 18 maart 1608 met de Gelderland aankwam bij Pulau Ternate. Hij is de man die Oudeschild liet ontwikkelen en hij nam het initiatief tot het aanleggen van de Zanddijk. Het doel: "Te beletten den grooten overval van het Waater tot schade en aanperssing op alle dijken aan de Zuiderzee gelegen". Hij stierf in 1631 44 jaar oud.

https://archive.org/stream/janpieterszcoenb01coen/janpieterszcoenb01coen_djvu.txt

bevat brieven van Jan Pieterszoon Coen waarin hij een enkele keer gewag maakt van Cornelis van Neck. Het is me niet helemaal duidelijk wat Coen bedoelt, maar de rol van Guillaume Ducaen lijkt niet erg positief.

18 dec 1617: Met het schip d' Eendracht is overgaende Cornelis Barentsz. van Neck, commis van de Magelaense Compagnie, dewelcke tot zijn onderhout genoten heeft f 124 -1 dat de heeren van de Magelaense Compagnie gelieven te innen ende ons goet doen.

10 jan 1618: Met onse wille off wete en sullen hier geen brieven opgehouden, maer U. E. toegesonden worden wat wy soudon mogen becomen. Cornelis Barentsz. van Neck is met d' Eendracht overgevaren, hebbende hier copie van zijn journael versegelt gelaten, omme aen zijn successcur overgelevert te worden.

24 juni 1618 In handen van Cornelis Barents van Neck commies van de Magelaense Compagnie, die met d' Eendracht na huijs gevaren is, hebbe hier gesien een missive door Jan Benningh aen ditto van Neck geschreven ende by Guillaume Ducaen gebracht, daerinne recommandeert denselven Ducaen in alles te assisteren. Hier heeft mede geruchte gegaen, dat Ducaen voor van Neck eenige roose-nobels bracht, dan 't is quaet daarvan bewys te doen, alsoo d' uutvluchten van quaetwilligc veele sijn. Evewel is het seer waarschijnlijk, alsoo den voorsz. Ducaen hier part(?) roosenobels vercocht heeft, gelijk een yder kennelijck is. Voorder bescheet becomende sal 't U. E. gesonden worden.

In hetzelfde bericht schrijft Coen nog: Guillaume Ducaen, die met d' Engelse schepen vertrocken is, heeft hem onder andre niet geschaemt, den pangoran ende andre op sijn vertreck aen te seggen, met groote verseeckeringe, dat onse schepen inde straet van Sonda haer schip²³⁵ inde gront geschooten ende al het volck gedoot hadden.

²³⁵ Deze tekst is met OCR overgezet en mist een aantal tekens. De naam van het schip is hier Jllonfijort'nci.